

Samuli Niinivuo

PAIKKA NIMELTÄ ALAMAILMA

Mikä se on ja missä se sijaitsee?

TIIVISTELMÄ

Samuli Niinivuo: Paikka nimeltä alamaailma: mikä se on ja missä se sijaitsee?

Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Journalistiikka ja viestintä
Marraskuu 2021

Tutkielma on kirjoittajansa ekskursio alamaailmaan tai tarkalleen ottaen siihen, mikä alamaailmaksi kutsuttu paikka on. Lähtöajatuksena tutkielmassa on, ettei alamaailma ole paikka lainkaan, vaan se on tietynlaisia ihmisiä, elämämpiirejä ja -muotoja sekä paikkoja allensa kokoava fantasia. Tutkielma käy läpi alamaailman historiaa termin synnystä lähtien kohti nykyhetkeä. Samalla se tarkastelee, miten media tuottaa, luo ja esittää alamaailmaksi kutsutun paikan.

Alamaailma vertautuu tutkielmassa sosiologien Kettil Bruunin ja Nils Christien käsitteeseen hyvä vihollinen. Alamaailma on yhteiskunnan hyvä vihollinen, jota se tarvitsee selittääkseen huonoa yleistilaansa. Tutkielma onkin tältä osin pyrkimys ymmärtää, mitkä yhteiskunnalliset kehityskulut johtavat tilanteen, jossa yhteiskunta tarvitsee kuvitteellisen paikan, johon se voi sysätä tuottamansa ongelmat, joita se ei kykene itse ratkaisemaan. Tutkielma tarkastelee alamaailman taustalla olevia taloudellisia ja poliittisia muutoksia, jotka ovat ajoittain niin voimistaneet alamaailmaa kuin hävittäneet sen.

Medialla on keskeinen rooli siinä, millaisena ilmiönä ihmiset alamaailmaan liitetyn rikollisuuden kokevat. Tutkielma yrittää selvittää, onko alamaailmasta lehdistölle ja tiedotusvälineille enemmän hyötyä yhteiskunnan hyvänä vihollisena vai yhteiskunnallisten ongelmien kaatopaikkana. Median rakentama kuva alamaailmasta on yhtä lailla kiinnostava. Miten media ylipäätään onnistuu rakentamaan kuvan paikasta, jota ei oikeasti ole edes olemassa, ja mitä ongelmia tähän liittyy? Tutkielma pyrkii vastaamaan näihin kysymyksiin

Avainsanat: alamaailma, alaluokka, rikollisuus, rikosjournalismi, kapitalismi, hyvinvointivaltio, taloudellinen eriarvoisuus, karkottamisen logiikka, uusliberalismi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

LUKU YKSI: JOHDANTO	3
1.1 Paikka nimeltä alamaailma	3
1.2 Alamaailma tämän tutkielman aiheena ja tutkimuskohteena	5
1.3 Tutkimuskysymyksen muotoilu	8
1.4 Kuvaus tutkielman rakenteesta ja ohjeita lukijalle.....	10
LUKU KAKSI: ALAMAAILMAN SYNTYHISTORIA	14
2.1 Suuren murroksen airuet.....	14
2.2 Alas vajonnut maailma	16
2.3 Köyhien tuntemattoman maan matkaajat	17
2.4 Alamaailma hyvänä vihollisena	19
LUKU KOLME: ALAMAAILMAN MEDIOITUMINEN	22
3.1 Voitontavoittelun väline	22
3.2 Journalismin harmaa alue.....	23
3.3 Väärän tietoisuuden tuottaminen	27
3.3.1 Ongelmakehys – pelon työkalu	30
3.3.2 Media poikkeuksellisten rikollisten perässä.....	35
LUKU NELJÄ: ALAMAAILMAA JÄLJITTELEVÄ ALAMAAILMA	41
4.1 Rikolliset esittämässä itseään.....	41
4.2 Speaktaakkelin viettelemät	43
4.3 Alamaailman kuva ja todellisuus: erottamattomat?	45
4.4 Kadonnut viittaussuhde.....	47
LUKU VIISI: SUOMEN ALAMAAILMA.....	50
5.1 Huumemaailmasta alamaailmaan	50
5.2 Suomalaisen median alamaailmakuva	51
5.3 Liivijengien loputon uhka	53
5.4 Kun media kertoo yhtä, luvut kertovat toista	56
5.5 Arvostelun yläpuolella	57
LUKU KUUSI: ALAMAAILMAN LÄHIHISTORIA	61
6.1 Alamaailma muodostuu uudelleen kauhujen kaupungissa.....	61
6.2 Hyvinvointivaltio ehti hetkellisesti hävittää alamaailman.....	64

6.3 Kultakauden loppu.....	67
6.4 Eriarvoisuuden oikeutus	69
6.5 Historia uuden alaluokan takana.....	71
6.6 Keskustelu taantuu takaisin 1800-luvulle.....	75
LUKU SEITSEMÄN: REUNAN YLI KARKOTETUT	79
7.1 Urbaanien hylkiöiden kaatopaikoilla	79
7.2 Karkottamisen logiikka	81
LUKU KAHDEKSAN: LOPPUSANAT	85
8.1 Yhteenvettoa tutkielman tuloksista.....	85
8.2 Työn arviointia	88
LÄHTEET.....	91
Kirjallisuus.....	91
Artikkelit ja raportit	96
Lehtiartikkelit.....	98
Internetlähteet	106
Muut lähteet.....	107

LUKU YKSI: JOHDANTO

1.1 Paikka nimeltä alamaailma

Runoilija Arto Melleri lähti 1980-luvun alussa ekskursion alamaailmaan. Hän aikoi oppia tuntemaan paikan, johon hänen ensimmäinen romaaninsa sijoittuisi. ”Jouduin aika pitkään keräämään materiaalia alalta”, Melleri muisteli myöhemmin. ”Siinä meni seitsemän vuotta.”¹ Käsillä oleva tutkielma on myös eräänlainen ekskursion alamaailmaan. Tämän kirjoittamiseen ei mennyt seitsemää vuotta, vaan neljä, mutta pitkä aika sekin on. Alun perin tutkielma oli tarkoitus kirjoittaa valmiiksi puolet lyhyemmässä ajassa. Alamaailma ei päästä tutkijaansa helpolla. Tämän mitä ilmeisimmin ymmärsi Mellerin ystävä Kari Koskiluoto, joka runoilijan aikeista kuultuaan lausui varoituksen sanat: ”Melleri, sellaisia ekskursioita ei tehdä.”² Melleri myönsi jälkepäin Koskiluodon olleen oikeassa.³ Hän ei tosin tarkentanut, millä tavoin tämä oli ollut oikeassa. Ehkä Melleri viittasi siihen, mitä hänelle alamaailma-ekskursion aikana tapahtui. Opintomatkasta tuli hullu ja tuhoisa elämänvaihe, jota leimasi alkoholin ja amfetamiinin käyttö, ja joka päättyi avioeroon.⁴ Melleri oli lopunelämänsä sen hahmon vanki, jonka hän itsestään noina vuosina kehitti. Oma otaksumani siitä, miksi Melleri seitsemän vuotta kestäneen ekskursionsa jälkeen totesi ystävänsä olleen oikeassa, on kuitenkin toisenlainen. Väitän, ettei Melleri löytänyt alamaailmasta mitään kirjoitettavaa. Väitän, ettei hän koskaan edes löytänyt mitään alamaailmaa, koska sellaista ei yksinkertaisesti ollut olemassa. Niinpä hänen ensimmäinen ja ainoaksi jäänyt romaaninsa *Tuomiopäivän sävärit* (1987) on juuri sellainen kuin se on: Mellerin fantasia alamaailmasta.

Tämän tutkielman tavoitteena on osoittaa, ettei alamaailmaa ole olemassa. On vain olemassa fantasia paikasta nimeltä alamaailma. Se on kuvitteellinen paikka, jonka ihmiset rakentavat mielessään aineksista, joita media heille välittää. Median rooli ja merkitys siinä, miten alamaailmaksi kutsuttu kuvitteellinen paikka aikoinaan syntyi ja millaiseksi ihmiset ovat sen milloinkin mieltäneet, on aivan erityisen olennainen. Oikeastaan koko tutkielma sai alkunsa jopa hieman huvittuneesta havainnosta, että lehdet ja tiedotusvälineet raportoivat yhtenäen erilaisista abstrakteista maailmoista, jotka eivät sijaitse missään fyysisessä ympäristössä eivätkä siten ole todellisia. Toimittajat kuvaavat

¹ Hirvonen 2003.

² Anhava 2011, 269.

³ Hirvonen 2003.

⁴ Anhava 2011.

tällaisia maailmoja silti hyvin todentuntuksina. He kertovat asioista, joita näissä maailmoissa heidän mukaansa tapahtuu niin kuin he kertovat asioista, mitä todellisessa maailmassa on tänään tai eilen tapahtunut. Toisinaan he myös haastattelevat ihmisiä, jotka väittävät joko elävänsä tai joskus eläneensä jossakin näistä abstrakteista maailmoista. Hullunkurisinta tässä on se, että ihmiset varmasti ymmärtävät, ettei kukaan voi väittää konkreettisesti vierailleensa alamaailmassa. Se ei todellakaan ole sellainen paikka, johon voisi lähteä ekskursionille, ja sitten kuvailla seikkaperäisesti, mitä siellä näki ja koki. Tästä huolimatta jotkut puhuvat alamaailmasta niin kuin he olisivat käyneet siellä tai olisivat ainakin hyvin perillä siitä, millainen paikka se on. Entinen jengiläinen saattaa muistella omaelämäkerrassaan, miten hän joutui vedetyksi alamaailmaan ja kuinka hänen onnistui päästä sieltä pois. Poliisi voi puolestaan esitelmöidä medialle, minkälaista vaikkapa alamaailman harjoittama velanperintä on. Tällainen kerronta perustuu käsitykselle, että yhteiskunta on rajallinen tila ja sen tilan sisään mahtuu vain tiettyntyyppisiä ihmisiä. Lisäksi se edellyttää sopimusta kahdesta seikasta. Sopimusta siitä, että yhteiskuntatilan ulkopuolelle jäävää aluetta kutsutaan alamaailmaksi, ja sopimusta siitä, että vaikei tuollaista paikkaa ole oikeasti olemassa, siitä voidaan silti puhua niin kuin se olisi olemassa.

Mediassa kertautuva puhe alamaailmasta on pitkälti tahatonta. Alamaailma on termi, jonka poliisi tai rikostoimittaja poimii sanavarastostaan silloin, kun hänen aikomuksenaan on puhua rikollisuudesta könttänä. Sen käyttö mediassa ja viestinnässä perustuu siis käytännöllisyyteen – siihen, että yhdellä sanalla onnistuu sanomaan paljon. Lukijat saattavat taas suhtautua alamaailmaan itsestään selvyytenä. He ymmärtävät viittauksen rikollisuuteen ja se riittää heille. Tuskin monikaan ajattelee, että alamaailmalla voisi olla oma historiansa ja ettei se ole vain syntynyt tyhjästä. Mikäli ei tunne alamaailman historiaa, ei välttämättä tule ajatelleeksi, että termin käyttöön saattaa liittyä eräitä ongelmia. Alamaailman abstraktisuudesta johtuva ilmaisuvoimaisuus tekee siitä kuitenkin tehokkaan ideologisen asean, jolla on mahdollista aiheuttaa suurta vahinkoa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Niinpä yksi termin vaarallisimmista käyttötavoista onkin sen käytännöllisyyteen perustuva tahaton käyttö.

Kun toimittajat käyttävät alamaailmaa synonyymina milloin millekin rikollisuudelle ja kuvaavat yksittäisten jengien tai ammattirikollisten edesottamuksia alamaailman edesottamuksina, alamaailma alkaa itsessään muuttua rikolliseksi subjektiksi. Samalla termi epämääräistyy ja käy entistä häilyvämmäksi. Lopulta kukaan ei enää tarkkaan tiedä, mitä alamaailma tarkoittaa tai mikä se on, eikä kukaan myöskään kysele sen määritelmän perään. Kaikki ymmärtävät sen vain viittaavan

rikollisuuteen. Alamaailmasta tulee huumeen kaltainen sana. Huume voi tarkoittaa mitä tahansa huumaavaa ainetta tai kaikkia huumeita. Oli sitten narkomaani tai viihdekäyttäjä, on joka tapauksessa huumeiden käyttäjä. Huumeista ja niiden käyttäjistä pyritään puhumaan julkisuudessa yhtenä könttänä, koska silloin kummatkin pysyvät yhtä haitallisina ja yhtä vaarallisina. Huumeet ovat hyvä vihollinen niin kauan kuin yhteiskunnassa ilmenevien sosiaalisten ongelmien voidaan todeta johtuvan huumeista ilman, että tarvitsee eritellä, mistä huumeista. Alamaailma alkaa käyttäytyä terminä samalla tavoin, kun toimittajat siirtyvät kirjoittamaan rikollisten ja rikollisuuden sijaan pelkämästä alamaailmasta. Tällöin alamaailma kasvaa sanasta selitykseksi. Poliitikot ja viranomaiset ryhtyvät käyttämään sitä huumeiden tavoin selityksenä yhteiskunnan huonolle yleistilalle. On painokkaampaa sanoa, että yhteiskunta on kohtaamassa alamaailman suunnalta tulevan uhkan kuin yrittää perustella, miksi jokin kornisti nimetty tunnuksellinen rikollisjengi olisi erityisen suuri uhka yhteiskunnan turvallisuudelle. Alamaailman suunnalta tuleva uhka kuulostaakin jo siltä, että yhteiskunnan on syytä ryhtyä puolustamaan kuvitteellisia rajojaan.

1.2 Alamaailma tämän tutkielman aiheena ja tutkimuskohteena

Niin kuin alussa totesin, alamaailma ei päästä tutkijaansa helpolla. Jos Melleri joutui sanojensa mukaan ”keräämään aika pitkään materiaalia alalta”, jouduin minäkin. Pelkäämistään jo sen selvittäminen itselle, mikä alamaailma ylipäättään on, vei aikansa ja tuotti omat ongelmansa. Jokainen voi tykönään kokeilla pienen ajatusleikin avulla, kuinka hankalaa se on. Piirrä siis mielessäsi kuva alamaailmasta. Todennäköisesti kuvittelet sinne paljon sellaista, mitä olet nähnyt katsomissasi rikoselokuvissa ja poliisisarjoissa. Saatat kuvitella sinne lisäksi paljon myös sellaista, mitä olet lukenut lehdistä ja kirjoista. Ehkä olet joskus kaupungilla liikkuessasi kiinnittänyt huomiota surkean näköisiin ihmishahmoihin ja tunnistanut heidät huumeiden käyttäjiksi. Sijoitat heidätkin alamaailmaan. Rakennat mielessäsi kuvaa miesvaltaisesta yhteisöstä, koska valtaosa julkisuudessa esiintyneistä jengipomoista on muistikuviesi mukaan ollut miehiä. Yrität ajatella aseita ja huumeita, joita mediasta oppimasi perusteella pidät alamaailmalle tunnuksenomaisina. Sinun on kuitenkin vaikea saada otetta kokonaiskuvasta ja päässäsi velloo sekava ajatusmassa, jota et kykene jäsentämään mitenkään järkevästi. Annat periksi ja toteat, että parempaan et pysty. Etkä pystykään, koska juuri tätä alamaailman abstraktisuus on. Alamaailman saattaa kuvitella mielessään millaiseksi ikinä keksiikään, sillä se ei aseta mielikuvitukselle minkäänlaisia rajoja. Miten se edes voisi? Kukaan ei voi tulla sanomaan, ettei

alamaailma ole sellainen kuin sinä kuvittelet sen olevan, koska kuten jo todettua, se on kuvitteellinen paikka. Kukaan ei ole koskaan käynyt siellä konkreettisesti, että tietäisi, millaista siellä on. Kiintoisaa tässä on se, että ne mielikuvat, joita ihmisillä alamaailmasta on, ovat useimmiten median välittämiä. Rikosaiheiset elokuvat ja sarjat sekä rikosuutiset ovat niitä, joihin jopa rikollisten käsitys alamaailmasta nykypäivänä pitkälti nojaa. Ovatko siis median tuottamat esitykset alamaailmasta yhtä lailla mielikuvituksen tuotteita? Käsittelen tutkielmassa tätäkin kysymystä.

Alamaailma kiertää jokaisen määritelmän, jonka sille yrittää antaa. Kirjassaan Rosvot brittiläinen historioitsija Eric Hobsbawm esimerkiksi määrittelee alamaailman vastayhteiskunnaksi.⁵ Määritelmä on sinänsä nokkela, muttei se varsinaisesti auta pääsemään käsiksi alamaailmaan. Nimittäin jos alamaailma on vastayhteiskunta, niin mikä sitten on vastayhteiskunta? Suomenkielisestä sanakirjasta löytyvä määritelmä alamaailmalle on rikollispiiri. Se on rajaavampi määritelmä kuin vastayhteiskunta, muttei rikollispiirikään oikein auta saamaan otetta alamaailmasta. Alamaailman määrittelemisen on lopulta lähinnä sen arvailua, mikä alamaailma voisi olla. Kielitieteilijät George Lakoff ja Mark Johnson havainnollistavat teoksessaan *Metaphors We Live by* (1980), kuinka suuntaan liittyvät vertauskuvat ohjaavat ihmisten ajattelua länsimaissa. Eteen- ja ylöspäin merkitsevät suuntaa parempaan, kun taas taakse- ja alaspäin merkitsevät suuntaa huonompaan. Suuntametaforat ovat niin tiukassa länsimaisten ihmisten kielessä, että niistä on tullut huomaamattomia. Tuntuu täysin luontevalta pyrkiä kohti edistystä, koska kukapa nyt tahtoi taantua. Myös alamaailman juuret ovat suuntametaforien ohjaamassa ajattelussa. Tämän oivaltaminen auttoi minut viimein pääsemään alamaailman sisälle.

Alamaailma sai alkunsa 1800-luvun kaupunkiköyhälistöön kohdistuneesta moralisoivasta puheesta.⁶ Maaseudulta muuttaneista ihmisistä oli teollisen vallankumouksen myötä tullut ylijäämätyöväestöä, joka eli kurjissa ja kammottavissa oloissa eurooppalaisten suurkaupunkien hökkelilylissä. Köyhyyden katsottiin olevan heidän omaa syytään. Vallinneen selitysmallin mukaan köyhälistö oli sortunut paheisiin, jotka olivat vetäneet heidät yhteiskunnan pohjalle.⁷ Siellä he olivat painuneet pohjasakaksi, joka vajosi vain yhä syvemmälle yhteiskunnan alimpiin kerroksiin. Kaupunkiköyhälistöstä kirjoittaneet toimittajat ja tutkijat täyttivät tekstinsä tällaisilla alaspäin viettävillä kielikuvilla ja

⁵ Hobsbawm 2005, 137–138.

⁶ Kalifa 2019; Morrison 2019; Welshman 2013.

⁷ Kalifa 2019.

vertauksilla.⁸ Köyhien katsottiin edustavan yhteiskunnan alinta elämänmuotoa. Varhainen alamaailma ei siis suoranaisesti sijainnut järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella. Aikalaiset tuntuivat hahmottavan yhteiskunnan erilaisten kerrosten muodossa, ja mitä alemmas kerroksia laskeuduttiin, sitä kurjemmaksi elämä muuttui. Luultavasti kielessä edelleen esiintyvät ilmaukset köyhyyteen puutoamisesta, paheisiin sortumisesta ja yhteiskunnan pohjalla olemisesta ovatkin kaikuja teollistumisen alkuajoilta. Yksi parhaimmista 1800-luvun yhteiskuntatodellisuutta kuvanneista kaunokirjallisuuden klassikoista on ranskalaiskirjailija Victor Hugon vuonna 1862 ilmestynyt merkkiteos *Kurjat*. Se on kuvaus alamaailmasta ennen kuin paikkaa edes ryhdyttiin kutsumaan alamaailmaksi. Ajatus ylempiin ja alempiin kerroksiin jakautuneesta yhteiskunnasta nousee esiin seuraavasta, kirjan puolivaiheilla olevasta kohdasta:

Määrätyssä syvyydessä ei sivistyksen hengen enää ole mahdollista tunkeutua näihin koloihin. Se raja, missä ihminen vielä voi hengittää, on sivuutettu; siellä alkaa hirviöiden olo käydä mahdolliseksi. Kaikkien tässä mainittujen kaivantojen alla, tämän määrättömän maanalaisen edistys- ja utopiasuoniverkoston alapuolella, syvällä Marat'n, syvällä Babeufin alla, paljon, paljon syvemmällä ja ilman mitään yhteyttä muiden käytävien kanssa on vielä viimeinen käytävä, kaamea paikka. Se, jota olemme sanoneet kolmanneksi pohjaksi. Se on pimeyden kuoppa. Se on sokeiden luola, Inferi. Se on yhteydessä hornan kanssa. (Hugo 1862/1997, 492.)

Hugo tuntui ymmärtäneen, ettei yhteiskunta saanut alapuoltaan katoamaan vain polkemalla ja sortamalla sitä yhä alemmas. Kurjia voi lukea pyrkimyksenä tuoda yhteiskunnan kurjalisto näkyviin, riisua heidän ympäriltään ihmisten kehittämät fantasiat alhaisista elämänmuodoista, esittää heidät sellaisina kuin he olivat – yhtä inhimillisinä kuin kaikki muutkin. Hugo haki huono-osaisille oikeutta tulla huomioiduiksi ja ymmärretyiksi. ”Yhteiskunnan ainoana vaarana on Pimeys”, hän kirjoittaa. ”Kaikki ihmiset ovat samaa maata. Täällä alhaalla ainakaan heillä ei ole erilaista ennaltamääräystä. Mutta jos ihmissaveen sekoitetaan tietämättömyys, tahrautuu se.”⁹ Fiktiivisyydestään huolimatta *Kurjat* kuvasi alamaailmaa vilpittömämmin kuin tosipohjaiset aikalaiskuvaukset, jotka sortuivat usein alarmistiseen kieleen ja köyhien moralisointiin. Kenties Hugo halusi teoksellaan estää aikalaikirjoitusten esiin manaamaa pimeyttä valtaamasta köyhien maailmaa ja muuttamasta sitä alamaailmaksi. Kirjan kolmannen osan viimeisessä luvussa hän kirjoittaakin: ”Mitä näiden kummitusten karkottamiseksi tarvitaan? Valoa. Runsaasti valoa. Ei yksikään yökkö siedä päivänkoittoa. Valaiskaa

⁸ Kalifa 2019, 11–20.

⁹ Hugo 1862/1997, 493.

yhteiskunnan alapuolta!”¹⁰ Myös tämän tutkielman tarkoituksena on valaista tuota yhteiskunnan alla tai ulkopuolella olevaa paikkaa, valaista sitä niin, että lukija näkisi, ettei sitä todellisuudessa ole olemassa.

1.3 Tutkimuskysymyksen muotoilu

Epätasaisen tulonjaon, rikollisuuden ja sosiaalisten ongelmien välinen yhteys on kyetty osoittamaan useissa tutkimuksissa.¹¹ Köyhyys ei välttämättä vielä itsessään aiheuta rikollisuutta, vaan sen rinnalle tarvitaan lisäksi taloudellista eriarvoisuutta. Kriminologi Jock Young onkin esittänyt, että köyhyyden ja rikollisuuden välistä yhteyttä tarkasteltaessa huomio pitäisi suunnata suhteelliseen köyhyyteen eikä pelkästään absoluuttiseen köyhyyteen.¹² Kriminologiassa köyhyyden ja rikollisuuden välisen yhteyden tarkastelu on keskittynyt erityisesti paineteorian alle. Sen juuret juontavat yhdysvaltalaisen sosiologin Robert K. Mertonin vuonna 1938 esittämään ajatukseen, jonka mukaan köyhyyden ja vaurastumista ihannoivan kulttuurin välille voi kehittyä jännite.¹³ Esimerkiksi amerikkalaisen unelman eetos korostaa kovasti sitä, miten kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus taloudelliseen menestykseen. Ihmisen yhteiskunnallinen asema kuitenkin vaikuttaa siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä on saavuttaa elämässään taloudellista menestystä. Kun ihmiselle käy selväksi, että useista optimistisista lupauksista huolimatta hän tuskin koskaan nousee köyhyydestä, hänen ja yhteiskunnan välinen suhde alkaa muuttua jännitteiseksi. Päämäärien ja keinojen ristiriita aiheuttaa hänessä turhautumista, joka saattaa purkautua ulos rikoskäyttäytymisenä. Mertonin näkemykset rikollisuuden ja huono-osaisuuden välisestä yhteydestä koskivat hänen kotimaataan Yhdysvaltoja, mutta kriminologisessa tutkimuksessa on havaittu, että rikoskäyttäytymisellä ja sosioekonomisen asemalla on verrattain voimakas yhteys myös Suomessa.¹⁴

Köyhyys ja taloudellinen eriarvoisuus selittävät vain osan rikollisuudesta. Suinkaan kaikki rikollisuus ei ole yksin seurausta siitä, että yhteiskunnan sisäiset tuloerot ovat suuret ja varallisuus on keskittynyt harvoille. Eivät ainoastaan köyhät tee rikoksia – yhtä lailla rikkaat syyllistyvät rikoksiin. Kriminologi Robert Agnew kehittänyt paineteoriaa eteenpäin sisällyttämällä siihen yksilöä koskevia

¹⁰ Hugo 1862/1997, 496.

¹¹ Kivivuori ym. 2018, 155–161, kts. myös Wilkinson & Pickett 2011.

¹² Christie 1993.

¹³ Kivivuori ym. 2018, 155–156.

¹⁴ Kivivuori ym. 2018, 158.

psykososiaalisia mekanismeja. Hänen versionsa paineteoriasta tunnetaan yleisenä paineteoriana. Se huomioi köyhyyden ja taloudellisen eriarvoisuuden lisäksi myös muita turhautumisen taustalla olevia syitä.¹⁵ Tässä tutkielmassa rikollisuus kuitenkin tarkoittaa nimenomaan huono-osaisten ja yhteiskunnan osattomien rikollisuutta. Tällaiseksi rikollisuudeksi käsitän itse esimerkiksi katutason huumekaupan, varastetun tavaran myymisen huumeiden käytön rahoittamiseksi, enimmäkseen järjestäytymättömän jengirikollisuuden ja entisaikojen prostituution. Tällaiseen rikollisuuteen miellän myös alamaailman lähtökohtaisesti viittavan. Toki alamaailmaan kytkeytyy etenkin nykypäivänä niin kansainvälisiä rahanpesijöitä kuin valkokaulusrikollisuutta ja järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Kuitenkin alamaailman ytimessä ovat yhä ihmiset, jotka ovat joutuneet karkotetuiksi yhteiskunnallisten ja taloudellisten järjestelmien piiristä. Nykymaailmassa alamaailma on epävirallinen sektori, joka turvaa viimesijaisen toimeentulon ihmisille, joiden mahdollisuudet hankkia elantonsa laillisen talouden puolelta ovat vähäiset tai jopa olemattomat.

Alamaailma on taloudellisen eriarvoisuuden tuottamien ääri-ilmiöiden eteen vedetty verho ja matto, jonka alle yhteiskunta lakaisee ongelmansa. Se on ihmismieleen porattu onkalo, johon on haudattuna ne yhteiskunnallisen todellisuuden osat, joilta useimmat ihmiset eivät halua ajatella. Alamaailma on myös puhetapa, jolla rikollisuus ja sosiaaliset ongelmat saadaan kuulostamaan itsesyntyisiltä ja yhteiskuntaan kuulumattomilta. Alamaailma näyttelee keskeistä roolia siinä, miten ihmiset yhteiskuntaa jäsentävät ja millaisia selityksiä he antavat yhteiskunnan tuottamille ilmiöille ongelmille. Tutkielman pyrkimyksenä on tyhjentää yhteiskunnan ulkopuolelle kuviteltu alue ja osoittaa, ettei siellä ole mitään alamaailmaa. Alamaailma ilmentää lopulta ihmisten tarvetta kuvitella keskuudestaan pois kaikki sellaiset ihmiset, jotka olemassaolollaan muuten muistuttaisivat heitä harjoitetun politiikan epäonnistumisesta – siitä, että harjoitettu politiikka on lisännyt eriarvoisuutta ja karkottanut huomattavan määrän ihmisiä yhteiskunnan reunalle käymään kamppailua kohtalostaan. Yhteiskunta on tehnyt alamaailmasta itselleen hyvän vihollisen, alibin aiheuttamilleen ongelmille. Medialle ja viihdeteollisuudelle alamaailma puolestaan on ollut alusta pitäen tarinoiden aarreaitta ja taloudellisen hyödyn ehtymätön lähde. Muotoillaan siis lopuksi monipolvinen tutkimuskysymys: mikä alamaailma on ja miksi yhteiskunta tekee siitä itselleen hyvän vihollisen ja kuinka media osallistuu tämän viholliskuvan luomiseen?

¹⁵ Kivivuori ym. 2018, 157.

Ennen kuin ryhdyn avaamaan tutkielman rakennetta, haluan vielä kiinnittää huomiota termeihin alamaailma ja alaluokka. Yhteiskunnan rikollisia reuna-alueita käsittelevässä tutkimuksessa ne sekoittuvat välillä toisiinsa. Alamaailman yhteydessä saatetaan esimerkiksi puhua rikollisesta alaluokasta. Termien käytön taustalla vaikuttaa olevan myös kielialueista johtuvia eroja. Suomen kielessä alamaailmalla on melko selvä kytkös rikollisuuteen, mutta Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa alamaailman asemesta voidaan yhtä hyvin puhua alaluokasta. Suomessa alaluokkaa taas harvemmin yhdistetään rikollisuuteen – köyhyyteen kylläkin. Englantia puhuvassa maailmassa alamaailma ja alaluokka ilmentävät kahta eri vaihetta alamaailman 1800-luvulta alkavassa historiassa. Alamaailma sai alkunsa eurooppalaisten teollisuuskaupunkien kurjimmista osista. Se rakentui laitakaupunkien hökkelikylien ylle kuvaamaan kaupunkiköyhälistön elämänpiiriä. 1900-luvun alkupuoliskolla kuva alamaailmasta alkoi haalistua. Tähän vaikuttivat niin rikolliskuvaston muuttuminen kuin hyvinvointivaltion nousu. Länsimaiden niin kutsutun kultakauden päätyttyä 1980-luvulla vanhan alamaailman kaltainen maailma alkoi jälleen muodostua yhteiskuntien reunamille. Ironista kyllä, alamaailma palasi juuri sinne, mistä se oli lähtöisin: teollisuuskaupunkien työläiskortteleihin. Tässä kohtaa teollisuus oli kuitenkin jo vetäytynyt kaupungeista ja työläiset muuttaneet pois kortteleistaan. Jäljelle oli jäänyt köyhyyttä ja sosiaalisia ongelmia, joiden lomassa rehotti huume- ja jengirikollisuus. Näillä alueilla eläneitä ja eläviä ihmisiä alettiin kutsua ensin Yhdysvalloissa ja myöhemmin myös Isossa-Britanniassa alaluokaksi tai uudeksi alaluokaksi. Pitkälti se tapa, jolla niin toimittajat kuin eräät tutkijat alaluokkaa kuvasivat, muistutti läheisesti tapaa, jolla alamaailma oli aikanaan rakennettu. Alaluokka eli ”erilaisessa maailmassa” kuin muut ihmiset. Siitä ei juurikaan tiedetty mitään, mutta siitä esitettiin silti vahvoja mielipiteitä. Käytännössä alaluokka oli vain uudelleen nimetty representaatio ihmisistä, jotka ennen elivät alamaailmasta. Tämä on minun tulkintani ja tästä syystä rinnastan termit tutkielmassa toisiinsa.

1.4 Kuvaus tutkielman rakenteesta ja ohjeita lukijalle

Heti alkuun totean, että tämän luvun jälkeen teksti lakkaa noudattelemaasta perinteisen pro gradu -tutkielman muotoa ja rakennetta. Luvassa on aavistuksen journalistisesti ja poleemisesti kirjoitettu tutkielma edellä käsitellystä aiheesta. Halusin rakentaa tutkielman hieman samaa menetelmää hyödyntäen, jolla dokumentaristi Adam Curtis on ohjannut dokumenttielokuvansa.¹⁶ Curtisin

¹⁶ Curtis 2016, Hypernormalisation: https://www.youtube.com/watch?v=yS_c2qqA-6Y.

dokumentit ovat kollaaseja historiallisista tapahtumista ja hetkistä, joiden läpi hän kuljettaa katsojaa uutis- ja arkistokuvaa hyödyntäen. Sieltä täältä, eri paikoista ja ajasta poimitut tapahtumat muodostavat dokumentin mittaan lopulta kokonaisuuden, jossa kaikki osaset ja palaset liittyvät toisiinsa. Myös tämä tutkielma kiertää erilaisissa paikoissa ja liikkuu kahden sadan vuoden aikajänteellä. Historialliset tapahtumat ja hetket seuraavat toisiaan. Toivon, että onnistun kokoamaan niistä yhteen jonkinlaisen alamaailman historian 1800-luvulta tähän päivään.

Perustelen tutkielman rakennetta koskevaa ratkaisuani lähinnä itsekkäillä syillä. Yhtäältä halusin olla luova ja toisaalta tahdoin asettaa itselleni haasteen, kykenenkö säilyttämään tietyn tyylin ja poljennon läpi tekstin. Halusin myös nauttia kirjoittamisesta. Koin, että se onnistuu parhaiten ottamalla taiteellisia vapauksia. Saattoi taustalla vaikuttaa sellainenkin ajatus, että kenties kerronnallien ote palvelee lukijaa ja parantaa lukukokemusta. Tällainen ajattelu kytkeytyy ammattiini toimittajana. En ole lainkaan varma, oliko ratkaisuni toimiva. Välillä tunsin enemmän juovani tervaa kuin nauttivani kirjoittamisesta. Toivottavasti tutkielman lukeminen ei kuitenkaan tunnu tervanjuonnilta. Paikoittelun saatan eksyä tekstissäni sivupoluille ja palata pitkän kaaren kautta takaisin itse aiheeseen, mutta tämä on enimmäkseen tarkoituksellista. Kirjoitan laajasta aiheesta, ja mielestäni se ansaitsee tulla laajasti käsitellyksi. Alamaailmaa ei nähdäkseni ole käsitelty vastaavalla tavalla aiemmin Suomessa.

Tutkielma jatkuu tästä luvulla kaksi, jossa tarkastelen länsimaisia yhteiskuntia 1700- ja 1800-lukujen taitteessa koetelleita muutosvoimia. Yhteiskunnat muuttuivat markkinayhteiskunniksi, mikä herätti aikalaisissa paljon pelkoja ja epäluuloja. Samalla eurooppalaisissa suurkaupungeissa massoittain ihmisiä ajautui ankaraan köyhyyteen. Aikalaisten pelot ja epäluulot kohdistuivat pitkälti tähän uuteen ja vanhaa maaseutuköyhälistöä näkyvämpään kaupunkiköyhälistöön. Pelot ja epäluulot imeytyivät teksteihin, jotka valoivat lopulta perustan varhaiselle alamaailmalle. Luvussa kaksi jäljitän ajatuksia ja tekstejä, joista alamaailma sai alkunsa, ja havainnollistan, miten alamaailmaa ryhdyttiin lopulta käyttämään perusteluna yhteiskuntaa jäytäneelle taloudelliselle eriarvoisuudelle.

Luvussa kolme käyn aluksi läpi sanomalehdistön kaupallistumista 1800-luvulla. Tarkastelen sitä, millainen rooli rikosuutisella oli osana kaupallistumista. Kuvaan, kuinka lehdistö leipoi alamaailmasta aiheen, jolla se sai levikkinsä kasvamaan. Kerron, miten toimittajat jalkautuivat alamaailmaan ja viihdellistivät sen. Tämän jälkeen käsittelen journalistisia ongelmia, joiden kanssa toimittaja joutuu painiskelemaan, kun hän kirjoittaa alamaailmasta. Yritän havainnollistaa, millä tavalla alamaailma on fantasia, ja minkälaisia ongelmia siihen liittyy, kun toimittajat kirjoittavat fantasiasta todellisuutta.

Luvun loppupuoliskolla siirryn käsittelemään mediayhtiöitä ohjaavaa taloudellista logiikkaa ja sitä, miten se vaikuttaa muun muassa rikosaiheiseen uutisointiin.

Luvussa neljä pohdin alamaailman ja todellisuuden suhdetta. Aloitan luvun ensin esimerkillä rikollisten suhteesta rikosvihteeseen. Sen jälkeen tarkastelen, millä tavoin rikolliset jäljittelevät median ja viihdeteollisuuden rikollisista tuottamia esityksiä. Tästä johdan lopulta kysymyksen, onko alamaailma vain kuva, jota ihmiset luulevat todellisuudeksi. Kysymyksen myötä syvennyn ranskalaisfilosofien Guy Debordin ja Jean Baudrillardin ajatuksiin ja yritän niiden avulla hahmottaa alamaailman ja todellisuuden välistä viittaussuhdetta.

Luvussa viisi palaan niiden ajatusten äärelle, joista tämä tutkielma sai alkunsa. Luvun ydin muodostuu valtakunnallisista medioista kerätystä esimerkkiaineistosta, jonka pohjalta pyrin havainnollistamaan, millaisen kuvan suomalainen media on Suomen alamaailmasta rakentanut. Käyttämäni esimerkkiaineisto koostuu noin kahdestakymmenestä jutusta, jotka olen kerännyt Helsingin Sanomien ja Yleisradion sivuilta. Olen hakenut jutut edellä mainittujen medioiden verkossa olevista juttuarkistoista käyttämällä hakusanoja ”alamaailma”, ”jengirikollisuus” ja ”järjestäytynyt rikollisuus”. Hakusanoja jengirikollisuus ja järjestäytynyt rikollisuus olen käyttänyt siksi, koska päädyn luvussa siihen lopputulokseen, että Suomessa alamaailma viittaa lähestulkoon aina jengeihin tai moottoripyöräkerhoihin, joista poliisi puhuu usein myös järjestäytyneenä rikollisuutena. Kaiken kaikkiaan luku viisi on hieman muista luvuista irrallinen oma lukunsa. Sisällytin sen tutkielmaani, koska käsitelen alamaailmaa muuten keskittyen lähinnä Isoon-Britanniaan ja Yhdysvaltoihin sekä yleisesti länsimaihin. Halusin sitoa tutkielmaa etenkin luvun viisi osalta Suomeen ja suomalaiseen alamaailmakontekstiin. Luku viisi päättää niin ikään tutkielman ensimmäisen puoliskon. Luvusta viisi siirryn pois mediatutkimuksen piiristä ja ryhdyn käsittelemään alamaailmaa enemmän sosiologian ja yhteiskuntatieteen näkökulmasta.

Luku kuusi aloittaa tutkielman toisen puoliskon tai jälkipuoliskon. Lukujen viisi ja kuusi välillä tapahtuu juonellinen hyppäys Suomesta New Yorkiin, joka voi tuntua lukijasta hieman yllättävältä ja epäjohdonmukaiselta. Tutkielman loppulukuja kannattaa kuitenkin ajatella pitkänä yhteenvetona siitä, mitä olen kirjoittanut aiemmissa luvuissa. Tutkielman loppuluvut ovat myös minulle henkilökohtaisesti tärkeimmät, koska viiden viime vuoden aikana olen pyrkinyt opiskelemaan ja ymmärtämään länsimaissa tapahtunutta taloudellista eriarvoistumiskehitystä 1980-luvulta nykyyhetkeen. Olen tutkinut kehityksen taustalla vaikuttavia poliittisia ideologioita ja taloudellisia tekijöitä, jotka

nähdäkseni kietoutuvat pitkälti toisiinsa. Luvussa kuusi pyrin osoittamaan, kuinka viimeiset 40 vuotta jatkunut eriarvoistumiskehitys, alamaailma ja uusi alaluokka kytkeytyvät toisiinsa poliittisten päätösten ja taloudellisten muutosten kautta. Aloitan tarkasteluni 1970-luvun New Yorkista, josta katson alkaneen kehityksen, joka palautti alamaailman takaisin yhteiskunnalliseen keskusteluun pitkän hiljaiselon jälkeen.

Luvussa seitsemän suuntaan aluksi urbaanien hylkiöiden kaatopaikoille eri puolille Yhdysvaltoja ja Eurooppaa. Nämä paikat ovat nykyajan alamaailmoja, todellisia paikkoja, jotka yhteiskunta on eristänyt itsestään. Ne ovat yhteiskunnan reunoja, joilta ihminen voi livetä talouden epäviralliselle sektorille. Näihin paikkoihin ihmisiä ajaa finanssikapitalismille yhä leimallisempi karkottamisen logiikka.

Kaiken lopuksi luvussa kahdeksan kokoaan ajatuksiani, vedän yhteen tutkielmani tuloksia ja arvioin tekemääni työtä.

LUKU KAKSI: ALAMAAILMAN SYNTYHISTORIA

2.1 Suuren murroksen airuet

1700-luvun puolivälin jälkeen Luoteis-Englannissa eläneet käsityöläiset vaihtoivat kangaspuut kuto-
makoneisiin. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun konetta käytettiin korvaamaan ihmisen tekemää
työtä, ja samalla edistysaskel, joka polkasi käyntiin teolliseen vallankumoukseen johtaneen kehityk-
sen.¹⁷ Teollistuminen synnytti valtavia yhteiskunnallisia muutoksia Euroopassa. Maaseudun merki-
tys työn ja toimeentulon takaajana väheni, ja ihmiset alkoivat muuttaa sankoin joukoin maalta kau-
punkeihin. Elämä kaupungeissa ei kuitenkaan ollut sen auvoisempaa kuin maaseudulla. Työväestöä
ajautui massoittain köyhyyteen, ja monet päätyivät elämään oloissa, jotka olivat maaseutuakin kur-
jemmat.¹⁸ Kaupunkeihin alkoi muodostua niin kutsuttua ryysyköyhälistöä, joka koostui kerjäläisistä,
lumpunkerjääjistä, pikkurikollisista ja varkaista sekä prostituoiduista.¹⁹

Vielä keskiajan alussa köyhiä oli pidetty muita hurskaampina.²⁰ Sittemmin asenteet olivat koventu-
neet, ja 1800-luvulle tultaessa myötätunto köyhiä kohtaan oli hiipunut. Köyhien uskottiin olevan itse
syypäitä omaan köyhyyteensä. Köyhyyden selitettiin johtuvan paheista, joihin köyhät olivat sortu-
neet, ja rikollisesta elämäntavasta, johon he olivat mieltyneet. Prostituoitu oli köyhä, koska hän oli
prostituoitu, ja varas oli köyhä, koska hän varasti.²¹ Köyhyys itsessään ei ollut syynä kummankaan
kohtaloon. Köyhyys ei siis mitenkään voinut johtua mitättömän pienistä palkoista, joita teollisuus-
proletariaatille tuohon aikaan maksettiin. Pääoman osuus kansatulosta kasvoi reippaasti 1800-luvun
alkupuoliskolla ja varallisuus keskittyi yhä voimakkaammin, mutta rikollisuuden taustalla ei voinut
olla rakenteellisen eriarvoisuuden kiihtyminen, jolle yhteiskunta ei tuntunut mahtavan mitään.²²
"Työläiset ovat niin paheiden turruttamia", ranskalainen kirjailija Octave Fére selitti vuonna 1861,
"että he juovat kahden viikon palkkansa heti, kun he sen saavat, ennen kuin he ehtivät edes ko-
ttiinsa."²³

¹⁷ Herrmann 2018, 35.

¹⁸ Piketty 2016, 19.

¹⁹ Kalifa 2019; Häkkinen 2015, 23.

²⁰ Kalifa 2019.

²¹ Kalifa 2019.

²² Piketty 2016, 19.

²³ Kalifa 2019, 3; sit. Fére 1861, 248.

1800-luku oli alkanut ahdistuneissa tunnelmissa. Ranskan vallankumous oli jättänyt Euroopan eliitit pelon valtaan. Useiden aikalaidistajien silmissä tulevaisuus näytti pahaenteiseltä.²⁴ Brittiläinen agronomi Arthur Young oli kierrellyt Ranskan maaseudulla vain vähän ennen vuonna 1789 käynnistynyttä vallankumousta. Kolme vuotta myöhemmin hän julkaisi matkakertomuksensa kirjana, jossa hän kuvasi näkemäänsä köyhyyttä ylisanoin ja ilmaisi huolensa siitä, että massojen kurjuudesta siikiäisi poliittisia ääri liikkeitä.²⁵ Youngin kirjoitukset herättivät levottomuutta hänen maanmiehesään Thomas Malthusissa. Malthus piti varmana, että väestön lisääntyminen johtaisi liikakansoitukseen ja siten yhä laajempiin levottomuuksiin Euroopassa. Vuonna 1798 ilmestyneessä teoksessaan *Väestönkehityksen periaatteista* hän vaati köyhäinapua lakkautettavaksi ja peräänkuulutti, että köyhien syntyvyyttä olisi ruvettava säännöstelemään, jottei maailma musertuisi liikakansoitukseen, kurjuuden ja kaaoksen alle.²⁶

David Ricardo ja Karl Marx jatkoivat pahaenteisten tulevaisuudenkuvien maalaamista 1800-luvulla. Ricardon mukaan väestönkasvun ja tuotannon kasvun jatkuminen tarkoitti, että maata olisi koko ajan vähemmän tarjolla. Kysynnän ja tarjonnan lain mukaan tämä merkitsi sitä, että niin maan hinnan kuin maanomistajille maksettavan vuokran oli alati noustava. Kun harvalukuinen maanomistajien joukko kahmisi kansantulosta entistä suuremman osan ja muulle väestölle jäisi yhä vähemmän, yhteiskuntarauha väijäämättä järkkyy.²⁷ Yhtä lailla Marx epäili, että yhteiskunta ajautuisi sekasortoon, jos pieni vähemmistö haalisi itselleen suurimman osan tuloista. Hän ennusti pääoman jatkuvan kasautumistaan ja keskittymistään tiettyyn pisteeseen asti, kunnes kapitalismi tavalla tai toisella tuhoutuisi: joko pääoman tuotto kääntyisi laskuun, mikä ajaisi kapitalistit tuhoamaan toinen toisensa, tai sitten pääoman osuus kansantulosta kasvaisi rajattomasti, mikä puolestaan saisi työläiset nousemaan kapinaan.²⁸

Pääpiirteittäin tällainen ilmapiiri vallitsi siis läntisissä yhteiskunnissa teollisen vallankumouksen alkuaikoina. Vaikka aikalaidistajien synkimmät ennustukset jäivät toteutumatta, tuntuivat ne tuohon aikaan todellisilta uhkakuvilta. Monien mielestä sosiaalista todellisuutta jäsentäneet hierarkiat ja sosiaaliset siteet olivat alkaneet hajota Ranskan vallankumouksen jälkeen. Sääty-yhteiskunta oli purettu luokkayhteiskunnan tieltä. Maaseudulta oli noussut muuttoaalto, joka oli huuhtonut

²⁴ Piketty 2016, 15–19; Desai 2008, 31–60.

²⁵ Piketty 2016, 16.

²⁶ Piketty 2016, 16.

²⁷ Piketty 2016, 17–18.

²⁸ Piketty 2016, 18–22; Desai 2008, 59–112.

valtavan määrän ihmisiä kaupunkeihin. Kun teollinen vallankumous lopulta läpäisi yhteiskunnan, alkoivat viimeisetkin vanhaa järjestystä kannatelleet yhteiskuntarakenteet sortua. Muutosten keskellä eläneillä ihmisillä tuskin oli selkeää käsitystä siitä, mitä yhteiskunnassa oli meneillään, eivätkä he voineet tietää, mitä oli tulossa. Heistä saattoi hyvinkin tuntua siltä, kuin yhteiskunta olisi suistumassa raiteiltaan.²⁹

Kaupunkeihin kerääntynyt köyhälistö näytti olevan ilmeinen merkki tästä koetusta yhteiskunnan rappeutumisesta. Köyhyyttä oli toki aina ollut yhteiskunnissa, mutta kaupunkiköyhälistö tuntui edustavan köyhyyttä sen järkyttävimmässä ja näkyvimmissä muodossa.³⁰ Niinpä lukuisten kirjailijoiden, toimittajien ja tutkijoiden katseet kääntyivät tähän ihmisryhmään, kun he yrittivät selittää aikalaisilleen, mitä yhteiskunnassa oikein oli tapahtumassa. Näin alkoi matka, joka kulki hämäreitä kulkien pitkin, hökkelikylien halki, kapakoiden ja porttoloiden kautta paikkaan, jota ryhdyttiin nimittämään alamaailmaksi.

2.2 Alas vajonnut maailma

East End oli 1800-luvulla köyhille leimallinen asuinalue Lontoon itäpuolella. Se oli hökkelikylä, väentäyteinen slummi, jossa kolera ja lavantauti levisivät. Siellä sijaitsivat Lontoon panimot ja teurastamot sekä sokerinjalostamot, joiden tuottamia hajuja ei haluttu haistella kaupungin paremmilla alueilla. Paitsi että East Endissä haisi, ilma oli myös sakeana tehtaiden tupruttamasta savusta, joka nokesi rakennusten seinät ja värjäsi maiseman mustanharmaaksi. Ahtailla kujilla tapasi jos jonkinlaista väkeä: kerjäläisiä, lumpunkerjääjiä ja rotantappajia sekä prostituoituja ja varkaita. ”Jäteastia”, londonlaiset sanoivat, kun he puhuivat East Endistä.³¹

East Endin kaltaisia paikkoja löytyi kaikista suurkaupungeista. Niiden lohduttomat ympäristöt muodostivat miljöön, johon alamaailma alkoi lukuisten kirjoittajien voimin rakentua 1800-luvun loppua kohden. Ohjatesaan lukijan alamaailmaan kirjoittaja kuljetti hänet aina siihen osaan kaupunkia, jossa roskat lojuivat kaduilla, lika peitti rakennuksia ja kuvottava löyhy täytti ilman.³² ”Se oli kuolleiden eläinten, jätteiden ja mätänevän kalan kaatopaikka”, ranskalainen toimittaja Jules Huret

²⁹ Piketty 2016, 16–22; Desai 2008, 31–60.

³⁰ Kalifa 2019.

³¹ Edwards & Louhelainen 2015.

³² Kalifa 2019.

kuvaili työläiskorttelia Buenos Airesissa.³³ Tällaiset paikat olivat yhteiskunnan pimeimpiä kolkkia. ”Jos kerta on olemassa pimein Afrikka, voisiko silloin olla olemassa myös pimein Englanti?”, Pelastusarmeijan perustaja William Booth kysyi teoksessaan *In Darkest England, and the Way Out*.³⁴ Keskustojen rähjäisimmät korttelit, laitakaupunkien hökkelikylät ja suurkaupunkien slummit olivat urbaania viidakkoa, jossa elämä oli yhtä eksoottista kuin Afrikan heimokylissä. Vuonna 1889 ilmestyneessä kirjassaan *In Darkest London* toimittaja Margaret Harkness löysi tällaisen heimokylän East Endistä.³⁵ Näistä paikoista ei päässyt kuin yhteen suuntaan, ja se suunta oli alaspäin. Kun ranskalainen toimittaja Albert Londres saapui La Bocan työläiskaupunginosaan Buenos Airesissa, hän totesi paikan olevan ”pohjien pohja”. Sinne päätyneet ihmiset olivat Londresin mukaan niin pohjalla, etteivät he voineet enää ”vajota alemmas”³⁶. Kertomukset kaupunkien kurjimmista osista loivat mielikuvan paikasta yhteiskunnan pohjalla ja helvetistä maan päällä. Tätä mielikuvaa täydennettiin ihmisillä, jotka leimattiin aikalaiskuvauksissa paheiden turmelemaksi massaksi, alas painuneeksi yhteiskunnan pohjasakaksi.³⁷

2.3 Köyhien tuntemattoman maan matkaajat

Henry Mayhew oli brittiläinen toimittaja, joka kutsui itseään ”köyhien tuntemattoman maan matkaajaksi”.³⁸ Tuntematon maa, jossa hän 1800-luvun puolivälissä matkasi, oli Lontoon East End. ”Katujen väki”, Mayhew luonnehti kohtaamiaan ihmisiä, ”on kokonaan oma lajinsa, joka on ajautunut erilleen sivistyneemmistä heimoista”.³⁹ Hän tunnisti useita luonteenpiirteitä, jotka olivat ajaneet nämä ihmiset erilleen muista. Katujen väki vierasti työntekoa. He viettivät aikaansa huvitellen ja humaltuen. Heitä vaivasi ”lyhytnäköisyys”, eivätkä he olleet erityisen uskonnollisia ihmisiä. Naisille luonteenomaista oli ”siveettömyys”.⁴⁰ Katujen väki oli samanlaista kaikkialla. Heidät kuvattiin laiskoina, työntekoa vieroksuvin päihteiden käyttäjinä, jotka elivät erilaista elämää kuin muut. ”Näillä miehillä on omat tapansa, omat naisensa ja oma kielensä”, ranskalainen kirjailija Eugène Sue

³³ Kalifa 2019, 16; sit. Huret 1912, 79.

³⁴ Booth 1890, 11–12.

³⁵ Harkness 1889.

³⁶ Kalifa 2019, 16; sit. Londres 1927, 180

³⁷ Kalifa 2019.

³⁸ Kalifa 2019.

³⁹ Kalifa 2019, 69.

⁴⁰ Kalifa 2019, sit. Mayhew 1862.

kirjoitti.⁴¹ Ainoastaan lumpunkerääjät herättivät ihmisissä toisinaan myötätuntoa, koska he sentään ”tekivät jotakin”⁴², kun taas kaikki muut odottivat vain ”omaa vuoroansa kuolla”⁴³. Karl Marx ja Friedrich Engels olivat yhtä vakuuttuneita ryysyköyhälistön kelvottomuudesta kuin konservatiiviset eliitit. ”Tämän vanhan yhteiskunnan alimpien kerrosten passiivisen mädäntymistuotteen proletaarinen vallankumous tempaa paikoitellen mukaan liikkeeseen”, he kirjoittivat *Kommunistisessa manifestissa* vuonna 1848, ”mutta koko asemansa vuoksi se on taipuvaisempi myymään itsensä taantumuksellisiin vehkeilyihin.”⁴⁴

Termi alamaailma ilmestyi kuin tyhjästä. Se putkahti ensimmäisen kerran esiin vuonna 1864 brittiläisen sanomalehden *The Timesin* artikkelissa, jossa toimittaja viittasi yhdessä lauseessa ”rikosten ja kauhujen alamaailmaan”.⁴⁵ Yhdysvaltalainen kirjailija George Ellington saattoi puolestaan olla ensimmäinen, joka yritti kehittää alamaailmalle määritelmän. ”On olemassa maailma maailman sisällä”, hän kirjoitti vuonna 1869 julkaistussa kirjassaan *Women of New York, or the Underworld of the Great City*. ”Hyvän yhteiskunnan piirissä”, hän jatkoi jäljempänä, ”sijaitsee sanoinkuvailematon, määrittelemätön, mutta ilmeinen alamaailma”. Samalla hän myönsi, ettei termi ollut mitenkään helpposti määriteltävissä. ”Vaikka alamaailma on varsin viitteellinen ilmaus, sille on hankala antaa täydellistä määritelmää. Se on kirjaimellista merkitystään paljon monitahoisempi termi.”⁴⁶ Ellingtonin määritelmässä kiteytyi kuitenkin se ajatus, joka vaikutti alamaailman taustalla. Kaupunkien kurjimpien naapurustojen elämänpiiriä kuvattiin tavalla, joka loi mielikuvan vastayhteiskunnasta. Alamaailma oli ”maailma maailman sisällä” tai ”valtio valtion sisällä”, kuten ranskalainen toimittaja Joseph Kessel kuvaili Berliinin alamaailmaa 1930-luvulla.⁴⁷ Myös ranskalaisfilosofi Alexis de Tocqueville näyttää olleen saman ajatuksen jäljillä, vaikkei hän vielä käyttänyt termiä alamaailma pukemaan ajatuksiaan. ”Keskuudessamme on järjestäytynyt rikollisyhteiskunta”, hän kirjoitti vuonna 1843. ”Tuossa yhteiskunnassa kaikki jäsenet auttavat toisiaan ja luottavat toisiinsa ja joka päivä he liittoutuvat keskenään rikkoakseen yleistä rauhaa. He muodostavat pienen kansakunnan isomman sisään.”⁴⁸

⁴¹ Sue 1844, 2.

⁴² Kalifa 2019, 26.

⁴³ Kalifa 2019, 26; sit. Cyril-Berger 1913, 3.

⁴⁴ Marx & Engels 1848, 41.

⁴⁵ Shore 2007, 41.

⁴⁶ Ellington 1869, 163

⁴⁷ Kalifa 2019, 32; sit. Kessel 1932, 243.

⁴⁸ Kalifa 2019, 32; sit. Tocqueville 1861.

Alamaailma vakiinnutti paikkansa kirjoitetussa ja puhutussa kielessä 1800-luvun loppuun mennessä. Seuraavan vuosisadan alussa termi löytyi jo englanninkielisestä sanakirjasta. *Chambers' Dictionaryn* mukaan se viittasi ”salamyhkäiseen, rikollisuudelle, irstailulle tai juonittelulle omistettuun paikkaan”.⁴⁹ Alamaailma ei kuitenkaan ollut enää vain yksittäinen sana tai termi, vaan siitä oli tullut keskeinen osa puhetapaa, jolla valtaeliitti pyrki oikeuttamaan lukuisten ihmisten elämän köyhyyden ja puutteen äärirajoilla. Ranskalaisen historioitsijan Dominique Kalifan mukaan valtaapitävä eliitti rakensi alamaailmasta 1800-luvun aikana moralisoinnin välineen, jonka avulla se saattoi puolustaa etuoikeutettuaan asemaansa eriarvoisuuden repimässä yhteiskunnassa. Kirjassaan *Vice, Crime and Poverty* (2019) Kalifa jäljittää alamaailman taustalla vaikuttanutta yhteiskunnallista ajattelua keskiajan lopusta 1900-luvun alkupuolelle. Hän katsoo alamaailman ilmentäneen eliitin pyrkimystä luoda ”symbolisen maantieteen” ytimeen kuvitteellinen paikka, joka merkitsi kaikkea sitä, mikä ei kuulunut yhteiskuntaan. ”Pyrkimys oli selvä”, Kalifa kirjoittaa, ”leimata se, jota ei tahdottu sietää, vapauttaa eliitit vastuusta ja vahvistaa vallalla olleita arvoja.”⁵⁰ Tämä kieli ennen kaikkea haluttomuudesta tai kyvyttömyydestä puuttua rajuun eriarvoisuuden kasvuun ja ammottaviksi revenneisiin yhteiskunnallisiin eroihin, jotka leimasivat varhaisia teollisuusyhteiskuntia. Alamaailmasta muodostui paikka, johon yhteiskunta saattoi haudata kysymykset tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta. Kun kaupunkiköyhälistön ongelmien selitettiin johtuvan siitä, että se eli alamaailmassa, kaupunkiköyhälistö saatiin näyttämään siltä, ettei sen kokemaan kurjuutta kannattanut yrittää lievittää. Näin alamaailma muuttui lopulta hyväksi viholliseksi.

2.4 Alamaailma hyvänä vihollisena

Hyvä vihollinen (1985) on kahden pohjoismaalaisen sosiologin Kettil Bruunin ja Nils Christien kirjoittama kannanotto niin sanottuun huumeekysymykseen, jota Pohjoismaat puivat kovasti 1980-luvun puolivaiheilla. Valitettavasti kirja vaikuttaa jääneen lukematta juuri niiltä, joille sen lukeminen olisi ollut ensiarvoisen tärkeää – poliitikoilta ja päättäjiltä. Johdantoluvun aloittava lause on tyrmäävä: ”Yksi vaarallisimmista huumeiden käyttötavoista on niiden poliittinen käyttö.”⁵¹ Bruun ja Christie esittelevät teoksessaan laittomiksi luokitellut päihteet hyväksi viholliseksi, jota yhteiskunta tarvitsee kätkeäkseen ihmisiltä haluttomuutensa tai kyvyttömyytensä puuttua sosiaalisiin ongelmiin. ”Suurimmat häviäjät – koulussa, työelämässä, laitoksissa, rangaistujen joukossa – käyttävät

⁴⁹ Kalifa 2019, 4; Low 1982, 2.

⁵⁰ Kalifa 2019, 221–222.

⁵¹ Bruun & Christie 1985, 11.

huumeita. Tappiosta syytetään huumeita. Huumeiden käytöstä tulee yhteiskunnan huonon yleistilan selitys”, he kirjoittavat ja alleviivaavat tätä esimerkillä: ”Jos ryysyköyhälistö käyttää huumeita, niin ryysyköyhälistö on sillä selitetty. Huumeiden käytöstä tulee heidän kurjuutensa ilmeinen selitys, eikä vaihtoehtoisia selityksiä tarvitse miettiä.”⁵²

Teoksen ilmestymisen aikoihin huumeet olivat varsin osuva esimerkki hyvästä vihollisesta. Alamaailma sopii kuitenkin yhtä lailla Bruunin ja Christien määritelmään sosiaalisesta ongelmasta, josta yhteiskunta kehittää itselleen täydellisen vihollisen. Oikeastaan se kokoaa sisäänsä suuren joukon sosiaalisia ongelmia, huumeriippuvuudet mukaan lukien, ja nimenomaan tästä syystä alamaailma on yhteiskunnalle helppo ja hyvä vihollinen. Bruun ja Christie erittelevät kirjassaan kuusi tunnusmerkkiä, joista yhteiskunnalle ihanteellisen vihollisen voi tunnistaa.⁵³ Heidän mukaansa vihollisen on oltava jo valmiiksi altavastaajan asemassa. Hyökkäyksen kohteeksi ei kannata valita sellaista vihollista, jonka puolella vastassa on yhteiskunnan valta-asemissa olevia henkilöitä tai toimijoita. Vihollinen täytyy myös kyetä osoittamaan vaaralliseksi. Siihen on kyettävä liittämään kauhukuvia ja sen uhkaa on kyettävä liioittelemaan. Vastapuolen on puolestaan pystyttävä asemoimaan itsensä luotettavaksi ja turvalliseksi suhteessa viholliseen. Sen on annettava itsestään kuva toimijana, joka suojelee valtaväestöä viholliselta. Tässä vastapuoli hyötyy suuresti siitä, mitä vähemmän ihmisillä on vihollisesta tietoa ja mitä enemmän vastapuoli taas kykenee kontrolloimaan tietoa, jota vihollisesta välittyy julkisuuteen. Viholliseksi ei voida valita sellaista, joka saattaa antautua tai jopa kuolla kesken taistelun. Ainoastaan sellainen vihollinen on hyvä vihollinen, joka ei ole voitettavissa, mutta jolle ei myöskään voida hävitä. Lisäksi vihollisen on oltava sopivan epämääräinen, jotta kansalaisten on hankala hahmottaa sen todellista vahvuutta. Tällöin he eivät pysty arvioimaan, kuinka lähellä voittoa tai häviötä yhteiskunta vihollisesta on. Epämääräisyydellä on silti rajansa. Hyvän vihollisen ei pidä olla niin epämääräinen, että sen pahuutta voitaisiin kyseenalaistaa.

Yhteiskunnan osattomien ympärille kuviteltu paikka, joka ei aseta rajoja mielikuvitukselle, jossa kukaan ei ole konkreettisesti käynyt, jonka kokoa ja vahvuutta on mahdoton arvioida ja joka korkeintaan voidaan määritellä vastayhteiskunnaksi, on eittämättä hyvä vihollinen. Etenkin se on sitä silloin, jos sen kukistuminen on mahdollista vain tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta lisäämällä. Juuri tämä tekee alamaailmasta suorastaan täydellisen hyvän vihollisen. Mikäli päättäjiltä puuttuvat välineet taloudellisen eriarvoisuuden vähentämiseksi tai heillä ei ole aikomustakaan ratkaista yhteiskunnan

⁵² Bruun & Christie 1985, 182.

⁵³ Bruun & Christie 1985, 60–63.

eriarvoisuudesta johtuvia sosiaalisia ongelmia, he voivat olla varmoja, ettei alamaailma katoa hyvän vihollisen paikalta mihinkään. Kuva alamaailmasta hyvänä vihollisena tarkentuu tutkielman edetessä. Seuraava luku palaa vielä hetkeksi 1800-luvulle havainnollistamaan, miten kaupallinen lehdistö leipoi alamaailmasta itselleen aiheen, jolla sen onnistui moninkertaistaa sanomalehtien levikit. Luvut viisi ja seitsemän ovat keskeisiä hyvän vihollisen tematiikan kannalta, sillä kummassakin huomio kiinnittyy siihen, miten alamaailmasta saatavilla olevan tiedon niukkuus ja alamaailmaa koskevien faktojen häilyvyys tekevät siitä hyvän vihollisen. Bruunin ja Christien esittämät näkemykset hyvästä vihollisesta nousevat niin ikään uudelleen esiin tutkielman loppupuolella.

LUKU KOLME: ALAMAAILMAN MEDIOITUMINEN

3.1 Voitontavoittelun väline

Yhteiskunnan markkinaperustan laajeneminen 1800-luvulla johti lehdistön kaupallistumiseen.⁵⁴ Sanomalehden julkaiseminen muuttui liiketoiminnaksi, jonka myötä lehdistö sai kaksoisluonteen: samalla kun se toimi julkisen edun puolustajana, sen oli tuotettava voittoa kustantajille ja julkaisijoille. Saksalainen lehdistöteoreetikko Karl Bücher määritteli sanomalehden yritykseksi, ”joka tuottaa ilmoitustilaa tavarana myydäkseen sen sitten toimituksellisen osan avulla”.⁵⁵ Hänen mukaansa toimituksellinen osa oli ”pelkkä kustannuksia kasvattava riesa”, mutta kustantajan oli pidettävä se mukana, jotta lehdellä olisi ilmoittajia houkuttelevia tilaajia. ”Julkisesta edusta”, Bücher kirjoitti, ”sanomalehti huolehtii vain sikäli kuin se ei asetu poikkiteloin kustantajan voittotavoitteiden kanssa.”⁵⁶ Voitontavoittelu määritteli lehden sisältöä siten, että toimittajien kannatti etupäässä kirjoittaa aiheista, joista useimpien lukijoiden uskottiin olevan kiinnostuneita. Pyrkimys oli kasvattaa lehden levikkiä, sillä mitä laajempi se oli, sitä suuremmat ilmoitustulot kustantaja sai.⁵⁷ Laajoja kansankerroksia saattoi tavoitella jutuilla, jotka vetosivat tunteisiin ja monenlaisiin ihmisiin. Tällaisia juttuja olivat sellaiset, joiden sisältö ammensi rikollisuudesta ja alamaailmasta.⁵⁸

Rikosaiheisten juttujen levikkiä lisäävä vaikutus havaittiin jo 1800-luvun alkupuoliskolla. Brittiläisen sanomalehden Morning Heraldin levikki nousi vuodessa 1200:sta 3600 kappaleeseen, kun se ryhtyi vuonna 1820 julkaisemaan selostuksia erään lontoolaisen poliisiaseman sattumuksista.⁵⁹ Kolme newyorkilaista lehteä puolestaan kirjoittivat vuonna 1836 paikallisen prostituoidun murhatutkinnasta. Jutut nostivat niiden yhteislevikin 250 000 asukkaan New Yorkissa yli 50 000 kappaleeseen.⁶⁰ Vuoden 1845 mennessä rikosjournalismin menekki oli kasvanut niin, että Yhdysvalloissa perustettiin ensimmäinen pelkästään rikosaiheisiin keskittynyt aikakauslehti The National Police Gazette.⁶¹

⁵⁴ Pietilä 1997, 79.

⁵⁵ Pietilä 1997, 81; sit. Bücher 1922, 5.

⁵⁶ Pietilä 1997, 81, sit. Bücher 1922, 12.

⁵⁷ Pietilä 1997, 79–83.

⁵⁸ Hemánus 1964, 8.

⁵⁹ Hemánus 1966, 14–21.

⁶⁰ Hemánus 1966, 21.

⁶¹ Kalifa 2019, 76.

Vuosisadan puolivaiheilla lehdet alkoivat raivata palstatilaa varhaisille alamaailmakuvauksille.⁶² Esimerkkiä näytti brittiläinen toimittaja James Greenwood, joka yöpyi tammikuussa 1866 lontoolaisessa köyhäintalossa ja kirjoitti kokemuksestaan sanomalehti Pall Mall Gazetteen. Kolmen artikkelin pituisesta jutusta kehkeytyi valtava kaupallinen menestys. Se moninkertaisti lehden levikin, ja kuukausi jutun julkaisemisen jälkeen sen pohjalta kirjoitettiin näytelmä, jota ryhdyttiin esittämään ympäri Lontoota.⁶³ Greenwood sai lukuisia jäljittelijöitä, kun toimittajat eri puolilla maailmaa alkoivat kiskoa ylleen ryysyjä ja lyöttäytyä valeasujensa turvin huono-osaisten seuraan ja kirjoittaa siitä, mitä he olivat nähneet ja kokeneet käynnillään alamaailmassa.⁶⁴ Jutusta tehty teatterisovitus puolestaan kieli siitä, kuinka alamaailmaa kuvaavien kertomusten kaupallinen arvo oli alettu oivaltaa myös lehdistön ulkopuolella.

3.2 Journalismin harmaa alue

Poptähtien ja rockmuusikoiden omaelämäkerrat, joissa he muistelevat täysin edesvastuutonta ja monella tapaa vahingollista elämäänsä, nousevat usein bestsellereiksi. Yhdysvaltalainen laulaja-lauluntekijä Mark Lanegan on koko uransa ajan ollut kulttiartisti, joka on myynyt vain kourallisen levyjä kotimaassaan, mutta hänen vuonna 2020 ilmestyneestä omaelämäkerrastaan tuli silti bestseller.⁶⁵ Sen sijaan, että ihmiset olisivat kuunnelleet hänen musiikkiansa, he mieluummin lukivat, kuinka hän yritti piikittää heroiinia penikseensä ja miten hän päätyi nukkumaan taivasalla sinisen pressun alla – kunnes hän lopulta pelastui huumehelvetistään.⁶⁶ Tällaisista tarinoista kasvaa menestyskirjoja, koska ne paitsi ruokkivat ihmisten potemaa eskapismien tarvetta myös vastaavat heidän fantasioitanaan estottomista ja lainsuojattomista rocktähdistä, joiden kaltaisia he itsekin toivoisivat olevansa edes hetken elämästään. Eräs toinen rockmuusikko, Rolling Stonesin kitaristi Keith Richards, pukee edellä esitetyn ajatuksen vielä paremmin sanoiksi omaelämäkerrassaan *Life*.

Saan ainutkertaisen naurettavaa fanipostia – hyvää tarkoittavat ihmiset lähettävät minulle pääkalloja kuorma-autolasteittain. Ihmiset rakastavat tuota imagoa. He loivat minut mielikuvituksestaan, he tekivät minut ja keksivät tuon kansan sankarin. Jumala siunatkoon heidän

⁶² Kalifa 2019, 104; Morrison 2019, 60–61.

⁶³ Kalifa 2019, 118; Koven 2004, 51.

⁶⁴ Kalifa 2019, 108–112.

⁶⁵ Lanegan 2021, takakansi.

⁶⁶ Lanegan 2021, 279–426, Helsingin Sanomat 24.3.2021.

sydämiään. Ja minä puolestani teen parhaani täyttääkseni heidän tarpeensa. He toivovat minun tekevän asioita, joita he eivät itse kykene tekemään. Heillä on työnsä ja elämänsä elettvänään, he ovat vakuutusmyyjiä... Mutta samaan aikaan heidän sisällään on raivoava Keith Richards. Kun kyse on kansan sankarista, ihmisillä on hänelle käsikirjoitus valmiina, ja silloin on parempi toimia sen mukaisesti. Ja minähän tein parhaani. (Richards 2010, 365)

Pop- ja rokketähdet ilmentävät tietyllä tasolla hyvin samoja asioita kuin alamaailma. Kaikki merkitsevät jonkinlaista myyttiä salatusta elämästä, josta ihmiset näkevät vain median esittämiä välähdyksiä. Loput he joutuvat kuvittelemaan ja tällä lopulla he saattavat fantasioida mielin määrin. Pop- ja rokketähdet eroavat kuitenkin alamaailmasta siinä, että kun he viimein päättävät kertoa suurelle yleisölle heidän salaperäisestä elämästään, he päättävät itse, mitä he siitä kertovat ja millaisena he sen esittävät. Halutessaan he voivat valehdella siitä, paisutella sitä, vääristellä tapahtumia ja ruokkia vain lisää fantasioita, joita ihmiset ovat heistä mielessään kehittäneet, mutta heillä on valta tehdä näin. Alamaailman kohdalla valta-asetelma on päinvastainen. Sitä kuvataan aina ulkoapäin. Siksi se on altis sitä koskevaa todellisuutta manipuloiville esityksille.

Toimittajalle alamaailma on ammatillisesta näkökulmasta harmaata aluetta. Alamaailma on journalismissa melkein ainoa aihepiiri, jossa toimittaja joutuu luomaan itse omat faktansa, koska alamaailmasta kerätyn tiedon määrä on niukka. Siinä missä toimittajan on esimerkiksi politiikan ja talouden aiheissa perustettava esittämänsä tiedot virallisille lähteille, joista ne on myöhemmin mahdollista tarkistaa, alamaailman osalta virallisia lähdeaineistoja ei juuri ole olemassa. Alamaailmasta kertovissa jutuissa haastateltavat esiintyvät useimmiten pelkällä etunimellä, nimi muutettuna tai nimettöminä. Kuvissa he poseeraavat tunnistamattomina. Toisin kuin poliitikot ja ekonomistit, alamaailman haastateltavat tuskin vaativat, että toimittaja lähettää kirjoittamansa sitaattit heidän sähköpostiinsa, jotta he voivat tarkistaa niiden paikkansa pitävyyden ennen kuin toimittaja luovuttaa juttunsa julkaistavaksi. Jos haastattelu on tehty Helsingin Dallapénpuistossa olevassa vihreässä vessassa ja haastateltavat ovat olleet päihtyneitä sitä antaessaan, heidän ei ole järin helppo vaatia oikeaisua, jos he sattuisivat myöhemmin lukemaan itsestään kirjoitetun jutun ja huomaamaan siinä virheitä.⁶⁷

Toimittaja voi pyrkiä objektiivisuuteen kirjoittaessaan alamaailmasta, mutta se ei ole samalla tavalla mahdollista kuin silloin, kun hän kirjoittaa politiikasta ja taloudesta. Poliitiikan ja talouden aiheet ovat sidottuja olemassa oleviin paikkoihin, kuten eduskuntaan ja talouselämän keskuksiin, ja niiden

⁶⁷ Helsingin Sanomat 27.11.2020.

kommentaattoreita ovat ihmiset, joilla on nimi ja titteli sekä asema yhteiskunnassa. Nämä paikat ja ihmiset kuuluvat yhteisesti jaetun todellisuuden piiriin. Niinpä toimittajan ei tarvitse juurta jaksaa kuvailta lukijoille, millaisia nämä paikat ja ihmiset ovat. Hän ei voi myöskään esittää eduskunnasta tai jostakin poliitikosta mielivaltaisia tulkintoja, koska sellainen veisi häneltä kaiken uskottavuuden. Alamaailma on tässä mielessä täysin toisenlainen maailma. Se ei ole osa yhteisesti jaettua todellisuutta. Se ei edes ole todellinen, sitä ei ole olemassa. Kun toimittajat kirjoittavat alamaailmasta, heidän on aina jossain määrin kuviteltava se. He voivat poimia elementtejä todellisuudesta, kuvata todellisia ihmisiä ja kirjoittaa todellisista paikoista, mutta viimeistään siinä kohtaa, kun he sijoittavat nämä elementit, ihmiset ja paikat alamaailmaan, he toteuttavat omaa kuvitelmaansa siitä, millainen alamaailma on, ketkä sinne kuuluvat ja mitä sen ulkopuolelle jää. Tällaiset valinnat heijastelevat heidän subjektiivista näkemystään alamaailmasta ja silloin alamaailmasta tulee juuri sellainen kuin he kuvittelevat sen olevan. Mitä enemmän valinta heijastelee heidän fantasiaansa alamaailmasta, sitä ongelmallisempaa se on sen todellisuuden kannalta, josta he alamaailman rakentavat. Seuraava esimerkki kertoo tarkemmin miksi.

Filosofi Slavoj Žižek kuvaa kirjassaan *Väkivalta* (2012, 109–120), kuinka uutisointi hurrikaani Katriinan aiheuttaman tulvan kouriin joutuneesta New Orleansista ajautui sivuraiteille, kun poliisilaitoksen ylitarkastaja ryhtyi paisuttelemaan tapahtumia medialle. Hänen mukaansa laki ja järjestys olivat romahtaneet kaupungissa sen jälkeen, kun aallot olivat rikkoneet sen tulvavallit. ”Turistit vaeltavat täällä ympäriinsä, ja heti, kun nämä tietyt yksilöt huomaavat heidät, he hyökkäävät heidän kimppuunsa”, hän kertoi The New York Timesille. ”Heidät piestään ja raiskataan keskellä katua.”⁶⁸ Kaksi viikkoa haastattelun jälkeen ylitarkastaja myönsi valehdelleensa. ”Meillä ei ole mitään virallisia raportteja siitä, että murhia olisi tapahtunut. Ei yhtäkään raporttia raiskauksista tai seksuaalisesta väkivallasta”, hän sanoi.⁶⁹ Tosiasiassa lain ja järjestyksen romahtaminen oli tarkoittanut hurrikaanin aiheuttaman kaaoksen mukanaan tuomaa ryöstelyä ja välttämättömyystarpeiden hamstrausta. Tässä kohtaa uutiset väkivallan orgioista olivat kuitenkin ehtineet levitä ympäri Yhdysvaltoja. Perättömät väitteet murhista ja raiskauksista viivästyttivät avun saattamista New Orleansiin, ja ambulanssien asemesta kaupunkiin lähetettiin armeijaa ja yksityisiä turvallisuusjoukkoja. Aseellisen väliintulon seurauksena kaksi siviiliä kuoli poliisin luoteihin ja neljä haavoittui.⁷⁰

⁶⁸ Žižek 2012, 114.

⁶⁹ Žižek 2012, 114.

⁷⁰ Niinivuo 2017, 118; New York Times 20.4.2016.

New Orleansissa puhjennut humanitaarinen ja yhteiskunnallinen kriisi jäi medialta lopulta huomioimatta, kun se keskittyi raportoimaan väkivallasta, jota ei ollut tapahtunut. Žižekin mukaan uutisoinnin ajautumista sivuraiteille selitti se, että viranomaisten katastrofialueelta antamat kommentit päästivät valloilleen fantasian ”subjektista, jonka oletetaan ryöstävän ja raiskaavan”.⁷¹ Hänen mukaansa hyväosaiset yhdysvaltalaiset olivat hurrikaani Katrinaan asti fantasioineet tämän oletetun subjektin elävän heidän aidattujen asuinalueidensa ulkopuolella sijaitsevissa slummeissa. Slummeihin eristetyt köyhät olivat niitä ihmisiä, jotka jäivät onnensa nojaan, kun hurrikaani hyökyi tulvapahtojen yli New Orleansiin. Se iski kaikista pahiten juuri heidän asuinalueilleen, ja kun he pakenivat slummeista kaupunkiin, hyväosaisten heistä kehittämä fantasia alkoi sekoittua todellisuuteen. Ihmisten mieleen ei juolahtanut, että slummien asukkaat olisivat tarvinneet apua, vaan he olettivat, että nämä käyttivät vain tilaisuuttaan hyväkseen syöstäkseen kaupungin yhä pahempaan kaaokseen, kun slummien ympärille rakennetut murit eivät enää pidätelleet heitä. ”Ja me fantasioimme juuri niistä, jotka ovat murin toisella puolella: he elävät yhä enemmän ja enemmän toisessa maailmassa, eräänlaisessa avoimessa tilassa, johon voimme heijastaa kaikki salaiset pelkomme, ahdistuksemme ja halumme”, Žižek kirjoittaa ja pääättelee: ”Katrinan jälkimaininkien huhut ja väärät raportit todistavat ennen kaikkea amerikkalaisen yhteiskunnan syvästä luokkajaosta.”⁷²

Jos ihmiset eivät taivu sellaisiin rooleihin, joita muut ovat heille fantasioissaan käsikirjoittaneet, siitä saattaa seurata ongelmia. Ruotsalainen historiantutkija Tomas Söderblom sai kokea tämän välillisesti vuonna 1992, kun hän julkaisi prostituutiota käsitelleen väitöskirjatutkimuksensa. Ihmiset eivät ilahtuneet siitä, millaiseksi hän prostituoitujen elämän väitöskirjassaan rekonstruoi. Söderblomia syytettiin muun muassa prostituution romantisoimisesta ja kritiikittömästä suhtautumisesta tutkimuskohteeseensa.⁷³ Kritiikkiryöpystä oli pohjimmiltaan kyse siitä, etteivät ihmiset välittäneet nähdä prostituoituja sellaisina, miltä he tutkitun tiedon valossa lopulta näyttivät. Ihmiset suuttuivat Söderblomille, koska he halusivat mieluummin säilyttää fantasiansa prostituutiosta. Edellä läpikäydyn New Orleans -esimerkin kautta medialle on hahmoteltavissa vastuu siitä, ruokkiiko se vai kumoako se ihmisten kehittämiä fantasioita toisista ihmisistä, asioista ja ilmiöistä, joista heillä ei ole riittävästi tietoa. Media on tässä hankalassa raossa, sillä fantasioiden kumoaminen on journalistisena tavoitteena varsin perusteltu, mutta kaupallisen lehdistön taloudellinen logiikka saattaa nousta lopulta

⁷¹ Žižek 2012, 114–120.

⁷² Žižek 2012, 119.

⁷³ Häkkinen & Salasuo 2015, 9–10.

sotimaan tätä tavoitetta vastaan. Seuraava osio käsitteleeekin sitä, miksi fantasia alamaailmasta on medialle hyödyllinen.

3.3 Väärän tietoisuuden tuottaminen

Edesmenneen Arto Salmisen romaani *Paskateoria* (2001) voisi olla tämän tutkielman kaunokirjallinen sisar. Kummatkin nimittäin kytkeytyvät hieman samoihin teemoihin. Yksi niistä on journalismi, jota *Paskateoria* kuvaa satiirisesti. Kirjan päähenkilö Antti Suurnäkki on iltapäivälehdessä toimittaja, joka kuulee Helsingin itäpuolella kytevästä köyhien kansannoususta. Hän ehdottaa päätoimittajalle, että kirjottaisi jutun yhteiskunnan epätasajaosta. ”Mä olen kyllästynyt sun sosiaalisiin raportteihisi”, päätoimittaja tyrmää idean. ”Tämä on iltapäivälehti ja me ollaan osakkeenomistajilla töissä. Me tehdään sellaisia juttuja, jotka kiinnostaa lukijoita.”⁷⁴ Sitaatissa kiteytyy seikka, joka ei liioin ole muuttunut toimittajan työssä sitten 1800-luvun päivien. Nykyisin useimmat mediayhtiöt on listattu pörssiin, ja osakeyhtiölain velvoittamina niiden on pyrittävä maksimoimaan osakkeenomistajien voitot. Näin ollen toimittajien on edelleen mietittävä juttujaan siltä kantilta, kiinnostavatko ne lukijoita siinä määrin, että he jatkaisivat lehden tilauksesta maksamista.

Osakkeenomistajien hyödyn maksimointi ei ole aina määritellyt yrityksiä. Vielä 1960-luvulla taloustieteilijät ajattelivat, että yritysten voittojen pieneneminen investointien, työntekijöiden palkankorotusten tai korkeampien ympäristöstandardien kustannuksella saattoi olla yhteiskunnallisesti hyödyllistä.⁷⁵ Seuraavalla vuosikymmenellä taloustieteilijä Milton Friedman (1970) kuitenkin osoitti keskustelulle uuden suunnan esittämällä, että hintojen nousun salliminen yritysten yhteiskuntavastuun nimissä oli virhe ja että yritysten ainoa vastuu oli osakkeiden arvo. Friedmanin ajatukset saivat vastakaikua aikana, jolloin yritysten tulokset ja tuottavuus alkoivat heikentyä talouden ajaututtua taantumaa. Osakkeenomistajat ymmärsivät, että heidän asemansa olisi turvatumpi, jos yritysjohtajat ohjattaisiin tekemään päätöksiä osakkeenomistajien etu edellä.⁷⁶

1970-luku merkitsi loppua toisen maailmansodan jälkeiselle talousajattelulle, ja kun vanhoja teorioita ryhdyttiin korvaamaan uusilla, osakkeenomistajien hyödyn maksimoinnista tuli

⁷⁴ Salminen 2001, 55.

⁷⁵ Mazzucato 2019, 192.

⁷⁶ Mazzucato 2019, 191–192.

kauppakorkeakoulujen ja taloustieteen laitosten vallitseva näkökulma.⁷⁷ Yrityksissä voittojen maksimointi heikensi pitkäjänteisyyttä ja lisäsi lyhytnäköisyyttä. Johtajien saattaminen vastuuseen yritysten tuloksista johti lopulta siihen, että he alkoivat metsästää voittoja mistä ikinä pystyivät niitä löytämään.⁷⁸ Osakkeenomistajat pidettiin tyytyväisinä esimerkiksi siten, että osinkojen jakamisen sijaan yritykset ostivat takaisin osakkeitaan. Tämä toi rahaa osakkeenomistajille ja kasvatti automaattisesti yritysten osakekohtaista tulosta, mutta takaisinostojen kääntöpuolena oli sellaisten investointien laiminlyöminen, joiden avulla yritykset olivat kyenneet luomaan pitkän aikavälin arvoa. Käytännössä siis yritysten investoinnit reaalsiin pääomahyödykkeisiin ja tuotekehittelyyn kaltaiseen innovointiin vähenivät.⁷⁹

Osakkeenomistajien hyödyn maksimointiperiaate on vaikuttanut myös media-alaan. Sen haittapuolekset ovat paljastuneet teknologiamurroksen myötä, kun lehtitilaukset ovat vähentyneet, verkon sisältötarjonta on kasvanut ja digitaalisen mainonnan tuotot ovat alkaneet virrata Googlen ja Facebookin kaltaisille toimijoille.⁸⁰ Mediatyhtiöt ovat reagoineet murrokseen pääasiallisesti siirtämällä lehtien verkkosisältöjä maksumuurien taakse. Lisäksi ne ovat julkaisseet omia uutissovelluksiaan ja kehittäneet digitaalisia julkaisukanaviaan esimerkiksi siten, että tilaajan on personoinnin avulla mahdollista valita, millaisia sisältöjä hänelle lehden etusivulla näytetään. Tilauksille ja mainoksille perustuvaa ansaintamalliaan mediatyhtiöt eivät kuitenkaan ole uudistaneet, vaikka juuri tilausten väheneminen ja mainosrahan katoaminen ovat koetelleet koko liiketoiminnan kannattavuutta.⁸¹ Siinä missä internet-piratismien kanssa kipuileet elokuvateollisuus ja musiikkiala ovat kyenneet uudistamaan ansaintamallejaan suoratoistopalvelujen avulla, media-alalla vastaavia innovaatioita ei toistaiseksi ole syntynyt.

Koska digitilaukset eivät ole nostaneet suomalaisten lehtien levikkejä alhosta, johon ne vuonna 2012 putosivat, mediatyhtiöt ovat turvautuneet säästötoimenpiteisiin. Tämä on ilmennyt alaa riepottelevana yhteistoimintaneuvottelujen kierteenä, joka alkoi 2010-luvun alussa ja joka näyttää jatkuvan edelleen 2020-luvun puolelle.⁸² Säästötoimenpiteiden rinnalla mediatyhtiöt ovat mitä ilmeisimmin pyrkineet kasvattamaan osakekohtaista tulostaan ostamalla niin omia osakkeitaan kuin toistensa osakkeita. Yhtiöiden taipumus osakkeenomistajien voittojen kasvattamiseen investointien ja

⁷⁷ Mazzucato 2019, 191–193.

⁷⁸ Siltala 2017, 79–80.

⁷⁹ Mazzucato 2019, 193–203.

⁸⁰ Picard 2010; Lehtisaari ym. 2012; Koiranen ym. 2016; Kivioja 2018.

⁸¹ Koiranen ym. 2016; Honkonen & Lankinen 2012.

⁸² Koiranen ym. 2016.

tuotekehittelyn kustannuksella käy selväksi, kun tarkastelee niiden kasvua, liiketuloksia ja ulos mak-
samia voittoja.⁸³

Mediayhtiöiden pitäytyminen perinteisessä ansaintamallissaan ja sen edellyttämä kamppailu tilaa-
jista ja mainostajista heijastuu myös lehtien sisältöihin. Journalismin laatu ja tiedonvälityksellinen
vastuu muuttuvat toissijaisiksi, kun tilaajamäärien kasvattamisesta tulee sen ensisijainen tehtävä.
Tämä saa toimittajat lähestymään juttuaiheitaan siitä näkökulmasta, ovatko ne riittävän kiinnosta-
via, jotta varsinaiset jutut keräisivät mahdollisimman paljon lukijoita. Aiheiden valikoitumiseen ei
vaikuta enää pelkästään niiden yhteiskunnallinen merkittävyys, vaan myös arvio siitä, herättävätkö
ne keskustelua ja vetoavatko ne tunteisiin. Sen sijaan, että asioista saatettaisiin esiin kaikki puolet,
niistä paljastetaan vain ne puolet, jotka ovat hätkähdyttävimpiä ja kohahduttavimpia. Tiedotusväli-
neet ovat jossain määrin kautta aikojen toimineet yleisönsä ehdoilla, mutta kun ne alkavat toimia
täysin yleisönsä ehdoilla ja tinkivät sen vuoksi journalistisista periaatteistaan, ne oikeastaan lakkaa-
vat palvelemasta yleisöään. Ne alkavat luoda väärää tietoisuutta, joka suuntaa ihmisten huomion
pois heidän omista eduistaan ja ummistaa heidän silmänsä epäkohdilta ja yhteiskunnallisten ongel-
mien juurisyiltä.

Väärä tietoisuus on marxilainen käsite, jolla on selitetty esimerkiksi sitä, miksi ihminen äänestää
vaaleissa oman etunsa vastaisesti ehdokasta, joka ei millään tavoin aja hänen asiaansa. Tässä tut-
kielmassa väärän tietoisuuden tuottaminen tarkoittaa sitä, miten media pyrkii kaappaamaan ihmis-
ten huomion tunteisiin vetoavilla, keskustelua herättävillä ja mielipiteitä jakavilla aiheilla. Keskitty-
mällä lähes yksinomaan tällaisiin aiheisiin media laistaa sellaisten aiheiden käsittelyltä, joista lukijoi-
den olisi tärkeämpää saada tietoa. Alamaailmaa käsittelevässä rikosuutisoinnissa tämä näkyy siten,
että rikollisuuden harvinaisimmat ja poikkeukselliset muodot korostuvat, kun taas rikollisuuden
kokonaiskuvan kannalta olennaisimmat piirteet jäävät vähemmälle huomiolle tai jopa kokonaan
huomiotta. Alamaailmaan kytkeytyvät ongelmat puolestaan muuttuvat yhteiskunnallisista ongel-
mista yhteiskuntaa uhkaaviksi ongelmiksi, kun toimittajat käsittelevät niitä ongelmakehyksen läpi.
Väärä tietoisuus saattaa herättää mielikuvan salaliitosta, mutta siihen ei liity mitään salaliittoa. Se
on yksinkertaisesti seuraus kaupallista mediaa ohjaavan taloudellisen logiikan toiminnasta, jossa uu-
tiset ovat lukijalle myytäviä tuotteita, joilla mediayhtiö pyrkii tekemään voittoa. Taloustieteilijä

⁸³ Suomen lehdistö 4.3.2021.

Branko Milanovićin käsittelee väärän tietoisuuden tuottamista seuraavasti kirjassaan *Tuloerot globalisaation aikakaudella*:

Väärää tietoisuutta luodaan ideologisella aivopesulla, jossa sanomalehtien lukijoita, television katselijoita ja nettisurffailioita pommitetaan sellaisilla aiheilla kuin aborttikeskustelu, ampuma-aseiden valvonta tai islamilaisen fundamentalismin muodostama uhka. Niiden avulla suunnataan yleisön huomio pois perustavanlaatuisista taloudellisista ja yhteiskunnallisista ongelmista, kuten työttömyydestä, vankimäärästä, sodilla rahaa tekevästä tahoista ja rikkaita hyödyttävistä miljardiluokan porsaanrei'istä verotuksessa. (Milanović 2017, 190.)

3.3.1 Ongelmakehys – pelon työkalu

Sanomalehtien ja television uutiskanavien määrän moninkertaistuminen Yhdysvalloissa 1980-luvulla kiristi mediayhtiöiden keskinäisen kilpailun äärimmilleen. Ne alkoivat vaatia toimituksilta uutissisältöjen viihteellistämistä ja jännittävämpää uutistyyliä, jotta lukijat pysyisivät tilaajina eivätkä katsojat vaihtaisi kanavaa.⁸⁴ Sosiologi David Altheiden mukaan (1997) journalismissa omaksuttiin tällöin ongelmakehysten käyttö. Tiedotusvälineet nostivat esiin jonkin asian tai ilmiön ja kehystivät siitä yhteiskunnallisen ongelman. Sitten ne kertoivat haastateltavan suulla, miten ongelma voitaisiin ratkaista, ja alkoivat kättää, keiden vastuulla ongelman ratkaiseminen oli ja miksi he eivät vielä olleet ratkaisseet sitä. Ongelmakehysten käytöllä pyrittiin herättämään ihmisissä pelkoa, joka houkutteli heidät uutissisältöjen pariin selvittämään, mikä yhteiskuntaa oikein uhkasi ja oliko heidän tarpeen olla asiasta huolissaan. Ongelmakehysten avulla uutissisällöistä onnistuttiin tekemään jännittäviä ja viihdyttäviä. Yleisön mielenkiinto pysyi yllä, kun tiedotusvälineet uutisoivat yhtenäen uusista yhteiskunnallisista ongelmista, joita ei vielä ollut kyetty ratkaisemaan.

Useimmilta ihmisiltä puuttui kosketuspinta niihin aiheisiin, joita tiedotusvälineet käsittelevät ongelmakehysten läpi. Tällaisia aiheita olivat esimerkiksi rikollisuus ja huumeiden käyttö sekä aidsin kaltaiset terveystarpeet.⁸⁵ Nämä saattoivat monien mielestä olla ongelmia, mutta harva oli kohdannut mitään näistä elämässään. Suurimmalle osalle rikollisuus, huumeet ja aids olivat todellisuutta ainoastaan lehtien sivuilla ja television uutislähetyksissä. Heidän käsityksensä siitä, millaisia ongelmia nämä olivat, perustui lähinnä median kautta saatuun tietoon. Ongelmakehys oli Altheiden mukaan

⁸⁴ Altheide 1997; Altheide 2002; Chas Critcher 2011.

⁸⁵ Altheide 1997; Altheide & Michalowski 1999; Chas Critcher 2011.

tehokas kerronnan keino juuri siksi, ettei ihmisillä ollut välitöntä ja omakohtaista kokemusta niistä ongelmista, joita tiedotusvälineet sen läpi käsittelivät. Heillä ei useinkaan ollut ongelmista parempaa tietoa kuin medialla ja heidän oli siten vaikea arvioida, missä määrin median antama kuva vastasi todellisuutta.⁸⁶ Käytännössä tiedotusvälineet kykenivät sääntelemään julkisuutta esiin nostamiensa ongelmien ympärillä. Niiden haastattelemat asiantuntijat olivat joko lainvartijoita tai poliitikkoja, joiden näkökulmasta kyse oli yhteiskunnan järjestystä uhkaavista ongelmista. Harvemmin ääneen pääsivät akateemiset tutkijat, jotka olisivat saattaneet korostaa yhteiskunnan roolia niin ongelmien aiheuttajana kuin niiden ehkäisijänä. Ongelmakehyksessä rikollisuuden uhka kasvoi, huumongelma paheni ja aids-epidemia vaati lisää uhreja.⁸⁷ Jättämällä kuvan ulkopuolelle sellaiset selitykset, jotka olisivat avanneet ongelmien syitä ja tehneet ongelmista ymmärrettävämpiä, tiedotusvälineet onnistuivat hyödyntämään ihmisten taipumusta pelätä asioita, joista heillä ei ollut tarpeeksi tietoa.

Helsingin Sanomat julkaisi vuoden 2020 marraskuussa jutun⁸⁸, joka oli kuin oppikirjaesimerkki ongelmakehyksen käytöstä rikosaiheisessa journalismissa. Lehti uutisoi Helsingin ydinkeskustassa liikkuvista nuorisoporukoista, jotka aiheuttivat vaaraa muille alueella oleskeleville nuorille. Viranomaisien ja nuorisotyöntekijöiden kerrottiin kantavan huolta yli sadasta vaarallisesta nuoresta. ”Näillä nuorilla on herkkä taipumus käsitellä ristiriitoja väkivallalla ja käydä käsiksi omanikäisiinsä nuoriin”, toimittaja kirjoitti. ”Osa nuorista on sellaisia, jotka eivät kaihda teräaseenkaan käyttöä saadakseen haluamansa.” Hän mainitsi esimerkkinä Helsingin Alppipuistossa sattuneen tapauksen, jossa joukko nuoria oli yrittänyt ryöstää kaksi 15-vuotiasta poikaa. Pojat olivat päässeet ryöstäjiltä karkuun, mutta rytäkässä toista oli lyöty puukolla. Toimittaja kirjoitti tilanteen lisäävän pelkoa, että ”kuka vain nuori voi joutua pimeällä kadulla väkivallan kohteeksi”. Nuorisotyöntekijä Eliisa Ahlstedtin mukaan tällainen riski oli olemassa tietyissä paikoissa Helsinkiä. ”Kadulla ei esimerkiksi ydinkeskustassa tai Itäkeskuksessa tällä hetkellä ole kaikille nuorille turvallista myöhään illalla”, hän kertoi.

Toimittaja kysyi jutussa, miksi nuori on muutaman kymmenen euron takia valmis jopa puukottaamaan. Haastateltavien mukaan tällainen käytös saattoi johtua siitä, ettei tekijällä ollut ”yhteiskunnan hyväksymiä keinoja hankkia tuhat euroa maksavaa vaatekertaa”. Keinot tuntuivat puuttuvan etenkin maahanmuuttajaperheiden nuorilta. Jutun mukaan valtaosa yli sadasta vaarallisesta

⁸⁶ Altheide 1997; Altheide & Michalowski 1999.

⁸⁷ Altheide & Michalowski 1999.

⁸⁸ *Helsingin Sanomat* 10.11.2020.

nuoresta oli ulkomaalaistaustaisia. Tämän havainnon ympärille toimittaja alkoi lopulta rakentaa ongelmakehystä. ”Koti ja vanhemmat eivät välttämättä ole pystyneet riittävästi tukemaan nuoria”, hän kirjoitti. ”Syrjäytymistä on kantasuomalaistenkin nuorten taustoissa, mutta nyt näkyy myös se, että eivät Suomeen 20–30 vuotta sitten tulleet maahanmuuttajat ole aina löytäneet paikkaansa.” Ulkomaalaistaustaisten nuorten rikoskäyttäytymisen taustalta paljastuivat siis maahanmuuttajaväestön ongelmat. ”On työttömyyttä, rasismia, syrjäytymistä ja toivottomuutta”, toimittaja luetteli niistä joitakin. Näin ongelmakehys oli luotu. Helsingin ydinkeskustan turvattomuus johtui maahanmuuttajaväestön ongelmista, jotka purkautuivat ulkomaalaistaustaisten nuorten väkivaltaisena käytöksenä ja ikätovereihinsa kohdistamina rikoksina.

Sitten puheeksi tuli Ruotsi. Rikoskomisario Jukka Larkion mielestä kehityssuunta oli kuin Ruotsissa, vaikka vaikeudet siellä olivat moninaisempia kuin Suomessa. Hän viittasi ruotsalaiskaupunkien maahanmuuttajalähiöihin, joiden rikollisuusongelmasta suomalainen media oli viime vuosina uutisoinut runsaasti. Aseman lapset ry:n hankepäällikkö Heikki Turkka ei sanojensa mukaan halunnut ”silotella mahdollista kehitystä”. ”En tykkää siitä, että sanotaan, että Suomesta ei voi tulla toista Ruotsia. Satun asumaan Kontulassa, ja totta kai meille voi tulla”, hän sanoi. Jutun ilmestymisen jälkeisenä päivänä *Iltalehden* paperilehden etusivua hallitsi jättikokoinen otsikko: ”Luisuuko Suomikin palavien autojen ja jengien tielle?”⁸⁹ Päästyään siis kehystämästä yhtä ongelmaa tiedotusvälineet olivat alkaneet jo kehystää toista. ”Onko Helsingissäkin pian rikollisjengien hallitsemia lähiöitä Tukholman tapaan?”, *Yle* kysyi otsikossaan.⁹⁰ ”Onko Suomi matkalla Ruotsin tielle nuorten jengiväkivallassa?”, *Helsingin Sanomat* puolestaan otsikoi jatkojuttunsa.⁹¹ Kaikki median haastattelemat asiantuntijat kiistivät kehityksen. ”Suomi ei missään tapauksessa ole kuin Ruotsi”, oikeusministeriön kehittämisneuvos Arne Kinnunen sanoi *Helsingin Sanomille*. Suomessa oli hänen mukaansa onnistuttu Ruotsia paremmin torjumaan alueellista eriytymistä ja estämään yksittäisten alueiden leimautuminen tietynlaisten ihmisryhmien asuinalueiksi. Samaa *Ylelle* sanoi maantieteen apulaisprofessori Venla Bernelius Helsingin yliopistosta. ”Meillä ei ole niin vahvasti eriytyneitä alueita, joista tulee helposti toivottomuuden naapurustoja.” Segregaatio ja maahanmuuttajien kokema osattomuus ovat aiheita, joita on tarpeen nostaa esille, vaikka tilanne niiden osalta olisi Suomessa parempi kuin Ruotsissa. Tapa, jolla Helsingin Sanomat tämän teki, oli kuitenkin ongelmallinen. Lehden julkaisema juttu

⁸⁹ Iltalehti 11.11.2020.

⁹⁰ Yle 12.11.2020

⁹¹ Helsingin Sanomat 11.11.2020.

ilmensi juuri sitä, millä tavoin ongelmakehityksen käyttö voi vääristää keskustelua yhteiskunnallisista ongelmista.

Helsingin Sanomien toimittaja antoi haastateltaviensa puhua, mutta ei juuri tarkistanut heidän sanomisiensa paikkansa pitävyyttä. Jutun julkaisuhetkellä nuorisirikollisuus oli Helsingissä vähene-
mään päin. Vuoden 2020 syyskuuhun mennessä Helsingin poliisin tietoon tulleita, alaikäisten teke-
mäksi epäiltyjä henkirikoksia ja pahoinpitelyjä oli kertynyt 286, kun edellisenä vuonna vastaavaan
aikaan määrä oli ollut 308.⁹² Poliisihallituksen tilastoista puolestaan selviää, että nuorisirikollisuus
on vähentynyt Helsingissä lähes koko 2010-luvun ajan. Vuonna 2019 alaikäisten tekemiä ryöstöjä ja
pahoinpitelyjä oli kirjattu 492, kun kahdeksan vuotta sitten määrä oli ollut 749.⁹³ Rikoskäyttäyty-
minen ei myöskään ollut yksioikoisesti lisääntynyt ulkomaalaistaustaisten nuorten keskuudessa.
Vuonna 2006 ulkomaalaistaustaisten alle 21-vuotiaiden osuus rikoksiin syylliseksi epäillyistä oli ollut
kuusi prosenttia. Heidän osuutensa oli noussut reiluun 11 prosenttiin vuonna 2019, mutta saman-
aikaisesti heidän määränsä väestöstä oli yli kaksinkertaistunut.⁹⁴ Tämä tarkoittaa, että rikoksista
syylliseksi epäiltyjen osuus kaikista ulkomaalaistaustaisista nuorista oli laskenut neljästä prosentista
kahteen prosenttiin. Joko toimittaja ei ollut ottanut asioista selvää tai sitten hän oli jättänyt ne vain
kertomatta. Sen sijaan, että hän olisi vedonnut tilastollisiin faktoihin, hän pyrki vetoamaan tuntei-
siin. Tämän saattoi huomata heti jutun ensimmäisessä kappaleessa, jossa toimittaja kuvaili, kuinka
nuoret käsittelivät ristiriitoja väkivallalla eivätkä epäröineet edes teräaseen käyttöä. Tällainen yleis-
tys olisi vaatinut tuekseen esimerkkejä tilanteista, joissa nuoret olisivat käyttäytyneet näin. Toimit-
taja kuitenkin mainitsi vain kaksi tapausta. Niistä toinen oli Alppipuistossa sattunut ryöstöyritys.
Toinen oli kuukautta myöhemmin Vallilassa tapahtunut tappo, jossa kaksi poikaa oli puukottanut
nuorta miestä kuolettavasti. Tässä tapauksessa kyse oli ollut poliisin mukaan huumeisiin liittyneestä
riidasta. Epäselväksi myös jäi, kuinka suuri ulkomaalaistaustaisten nuorten osuus yli sadan vaaralli-
sen nuoren joukosta lopulta oli. Jutun mukaan valtaosa nuorista oli ulkomaalaistaustaisia, mutta
poliisin tietojen mukaan vain osa nuorista olisi ollut ulkomaalaistaustaisia. Yle oli omassa jutussaan
yrittänyt selvittää asiaa, mutta ei ollut pystynyt varmistamaan ulkomaalaistaustaisten nuorten
osuutta.⁹⁵

⁹² Poliisin tiedote 24.11.2020.

⁹³ *Helsingin Sanomat* 10.11.2020.

⁹⁴ Haapakangas, Kimmo 2020. Nuorten rikollisuus on laskussa – mutta pieni joukko nuorista tekee yhä enemmän ja vakavampia rikoksia. Tilastokeskus.

⁹⁵ Yle 11.11.2020.

Kaksi päivää jutun ilmestymisen jälkeen *Helsingin Sanomat* julkaisi toisen toimittajan kirjoittaman uutiskommentin samasta aiheesta.⁹⁶ Yhtäältä hän pyrki tasapainottamaan jutun myötä virinnyttä keskustelua, jossa yhdet vaativat maahanmuuton rajoittamista ja toiset syyttivät *Helsingin Sanomia* usuttamisesta ennakkoluuloihin ja syrjintään. ”Median on tunnistettava valtansa”, toimittaja kirjoitti. ”On tärkeää pohtia myös siitä, miten ilmiötä käsitellään mediassa. Että jo marginaalissa olevia ei painettaisi entistä syvemmälle.” Hänen mukaansa keskustelua oli myös syytä käydä faktoilla. ”Se, että maahanmuuttajataustaiset nuoret ylikorostuvat tiettyjen rikostyyppien tilastoissa, ei tarkoita, että kaikki maahanmuuttajataustaiset nuoret olisivat erityisessä vaarassa syyllistyä rikoksiin.” Toisaalta toimittaja puolusti juttua sen kohtaamalta kritiikiltä. Hän kirjoitti, että nuorten syrjäytymisestä ja päihdeongelmista oli käytävä yhteiskunnallista keskustelua, jotta ilmiön syihin voitaisiin puuttua. Juttu ei kuitenkaan varsinaisesti ollut ohjannut keskustelua tähän suuntaan. Jos sen tarkoitus olisi ollut suunnata lukijoiden huomio syihin, jotka olivat nuorten rikoskäyttäytymisen taustalla, toimittaja ei olisi silloin osoittanut *Helsingin* ydinkeskustan turvattomuuden yksioikoisesti johtuvan maahanmuuttajaväestön ongelmista ja nostanut seuraavaksi esiin kysymyksen, oliko Suomi matkalla Ruotsin tielle. Sen sijaan hän olisi kirjoittanut niistä maahanmuuttajien kokemista vaikeuksista, joista hän oli ainoastaan maininnut jutussa: rasismista, syrjäytymisestä, toivottomuudesta ja työttömyydestä. Kommentin kirjoittanut toimittaja vaikutti kyllä tajuavan, miksi rasismista ja esimerkiksi maahanmuuttajien työttömyydestä olisi hyvä puhua. ”Se, kuinka vahvasti Suomi seuraa Ruotsia, on kuitenkin omissa käsissämme”, hän kirjoitti.

Ongelmakehyksen käyttö kytkeytyy tarpeeseen kasvattaa median katsoja- ja lukijamääriä. Levikkituottojen merkitys on korostunut, kun mediayhtiöt ovat alkaneet hävitä mainostulojaan sosiaalista mediaa pyörittäville teknologiayrityksille. Tämä on johtanut siihen, että toimittajien odotetaan kirjoittavan etupäässä juttuja, jotka tuovat lehdille tilaajia. Kaupallista mediaa ovat toki kautta aikojen ohjanneet pyrkimykset uutisoida yleisöä kiinnostavista asioista, mutta mainostulojen hupenemisen myötä journalismia on päädytty tekemään yhä enemmän yleisön ehdoilla. David Altheiden mukaan mediassa yleisimmin hyödynnetty tunne on pelko.⁹⁷ Pelkoa herättävien aiheiden käsittely on tehokas keino vedota suureen yleisöön, sillä paitsi että pelko on voimakas tunne, myös pelon kohteet ovat useimmilla ihmisillä samoja. Tähän tarkoitukseen ongelmakehyks on ollut erinomaisesti soveltuva journalistinen työkalu. Tiedotusvälineet ovat suunnanneet yleisön huomion yhteiskunnallisiin

⁹⁶ *Helsingin Sanomat* 12.11.2020.

⁹⁷ Altheide 2011, 260–262.

ongelmiin ja kehystäneet niistä yhteiskuntaa uhkaavia ongelmia. Tällä, kuten täysin yleisön ehdoilla toimivalla journalismilla ylipäätään, on kuitenkin todellisia seurauksia yhteiskunnan tasolla.

Ensinnäkin keskustelu yhteiskunnallista ongelmista vääristyy, kun uutisoinnin pääasiallinen tarkoitus on herättää ihmisissä tunnereaktio, joka saa heidät joko ostamaan tai tilaamaan lehden. Ongelmien kuvaaminen siten, että ne herättävät ihmisissä pelkoa, ei auta ihmisiä ymmärtämään syitä ongelmien taustalla ja yhteyttä syiden ja ongelmien välillä. Onkin hankala nähdä, millä tavoin edellä käsitelty *Helsingin Sanomien* uutinen olisi edistänyt puuttumista nuorten syrjäytymisen ja päihdeongelmien taustalla oleviin syihin. Juttu ei käsitellyt ongelmien syitä, vaan hyödynsi lukijoiden pelkoja. Tämä ilmeni varsin hyvin kohdassa, jossa toimittaja kirjoitti ryöstöjen ja puukotusten lisäävän pelkoa, että kuka tahansa nuori joutua pimeällä kadulla väkivallan kohteeksi. Toisekseen media hyötyy siitä, etteivät ymmärrä yhteiskunnallisten ongelmien syntymekanismeja. Tämä nimittäin mahdollistaa pelon hyödyntämisen yhä uudelleen. Altheiden mukaan näin kehittyy eräänlainen ”pelon diskurssi”. Pelosta rakentuu kehys, jonka kautta ihmiset hahmottavat maailmaa. ”Seurauksena on kielteinen käsitys yleisestä järjestyksestä ja ympäröivästä maailmasta”, Altheide kirjoittaa. Tällä hän viittaa sellaisiin luutuneihin ajattelutapoihin, kuten että kadut eivät ole turvallisia, muukalaiset ovat vaarallisia ja valtion on entisestään lisättävä valvontaa. Tästä on kysymys ”väärässä tietoisuudessa”, joka ruokkii mielikuvaa yhteiskunnan ulkopuolella sijaitsevasta alamaailmasta.

3.3.2 Media poikkeuksellisten rikollisten perässä

Jacques Mesrine oli ranskalainen ammattirikollinen. Hän ryösti pankkeja ja kasinoita, kidnappasi rikkaita ja vapautti heidät lunnaita vastaan. Hän oli vankikarkuri, jonka onnistui paeta jopa huippuvartioiduista vankiloista, joista kenenkään ei olisi pitänyt päästä omin ehdoin vapaaksi. Valtakunnalliseen julkisuuteen Mesrine nousi paettuaan omasta oikeudenkäynnistään vuonna 1973. Kesken syytteiden luvun hän veti esiin pistoolin, jonka hän oli salakuljettanut oikeussaliin, ja uhkasi ampua tuomarin, mikäli läsnäolijat yrittäisivät estää häntä pakenemasta. Tapauksen myötä hänestä tuli Ranskan etsityin mies. Mediassa häntä kuvailtiin termillä, jota FBI oli käyttänyt sellaisista gangstereista, kuten Al Capone ja John Dillinger: yhteiskunnan vihollinen numero yksi.⁹⁸

⁹⁸ Mesrine 2014; Greenen esipuhe.

Mesrine oli riskinottaja. Hän saattoi ryöstää pankin, ja kun poliisit saapuivat paikalle, hän oli jo parin korttelin päässä ryöstämässä toista. Hänen rikollisia toimiaan leimasi halveksunta niitä kohtaan, joilla oli yhteiskunnassa valta määrittellä, ketkä olivat köyhiä, ketkä rikkaita ja mikä kenellekin oli sallittua. Mesrine väitti kapinoivansa yhdeksästä viiteen työskentelevää palkkayhteiskuntaa vastaan ja kieltäytyi hyväksymästä sitä, että häntä yritettiin rangaista tästä. Hän oli äänekkäs, hänellä oli sana hallussaan ja hänen persoonassaan oli voimaa. Hän esiintyi itsevarmasti, lainsuojattoman elkein, vähääkään välittämättä. Siinä missä poliisit jahtasivat Mesrineä hänen rikostensa takia, toimittajat roikkuivat hänen kintereillään sen takia, mitä hän edusti ja millainen hän oli. He kävivät tapaamassa häntä hänen piilopaikoissaan ja täyttivät hänen haastatteluillaan kokonaisia aukeamia Ranskan suurimmista lehdistä. Mesrinestä sukeutui muutamassa vuodessa julkisuuden henkilö, jonka ranskalaiset äänestivät lehtien mielipidekyselyissä maansa suosituimmaksi mieheksi.⁹⁹ Hän poseerasi viikko-lehti *Paris Matchin* kansikuvassa Kalašnikovin kanssa ja luonnehti sanomalehti *Libérationin* sisäisivuilla Ranskan vankilajärjestelmää paikaksi, jossa ”yhteiskunta murhaa vankeja päivästä toiseen, ilta toisensa jälkeen.”¹⁰⁰ Sanomalehti *Le Meilleur* puolestaan otsikoi: ”Mesrine, nuorten idoli.”¹⁰¹

Ranskalaislehtien kustantajat joutuivat myöhemmin vastaamaan oikeudessa poliisin nostamiin syyt-teisiin, joiden mukaan lehdet olivat Mesrinen haastatteluista julkaisemalla ”glorifioineet rikollista elämäntapaa”.¹⁰² Lehdistön tosiasiallinen pyrkimys oli kuitenkin ollut hyödyntää Mesrinen poikkeuksellista hahmoa levikkiensä paisuttamiseen. ”Hän näytti osuneen suoraan kiukkusuoneen, murskanneen jonkin kulttuurillisen tabun”, yhdysvaltalaiskirjailija Robert Greene kirjoittaa Mesrinen omaelämäkerran saatesanoissa.¹⁰³ Greenen mukaan Mesrinen kohdalla ihmisten mielipiteet jakautuivat ennennäkemättömän voimakkaasti. Rikolliset ovat kautta aikojen herättäneet ihmisissä niin inhoa kuin sympatiaa, hän myöntää, mutta Mesrine sai nämä vastakkaiset tunteet venymään äärimmilleen. ”Ne, jotka vihasivat tai pelkäsivät häntä, ilmaisivat tunteensa epätavallisella vimmalla”, Greene kirjoittaa. ”Ne, joita hän veti puoleensa, tungeksivat oikeussaleihin seuraamaan hänen oikeudenkäyntejään.”¹⁰⁴ Mesrine tiedosti myös itse, että lehdistö pyrki hyödyntämään tunteita, joita hän ihmisissä herätti. ”Kun *France Soir* tai *Paris Match* repivät minusta isoja otsikoita, he

⁹⁹ Mesrine 2014; Greenen esipuhe.

¹⁰⁰ *Libération* 22.10.2008.

¹⁰¹ *Le Monde* 18.12.1980.

¹⁰² *Le Monde* 18.12.1980.

¹⁰³ Mesrine 2014; Greenen esipuhe, xii.

¹⁰⁴ Mesrine 2014; Greenen esipuhe, xii.

hyötyvät siitä rahallisesti, kun taas itse en saa siitä mitään. Minusta on tullut kaupallinen tuote”, hän sanoi Libérationin haastattelussa.¹⁰⁵

Poikkeuksellisuus on piirre, joka korostuu erityisesti rikosjournalismissa. Median rikosuutisointia tutkineet kriminologit havaitsivat jo 1960-luvulla, ettei tapahtumien uutis- tai viihdearvo perustunut niiden yleisyyteen tai tyyppillisyyteen, vaan pikemminkin harvinaisuuteen ja poikkeuksellisuuteen.¹⁰⁶ Kun rikosjournalismia ohjaavat tällaiset kriteerit, lienee selvää, että median rikollisuudesta välittämä kuva on vääristynyt. Vaikka jokainen yksittäinen rikosuutinen olisi täysin totuudenmukainen, niiden muodostama kokonaiskuva on vääristynyt, jos uutisoitavat aiheet on valittu sen perusteella, kuinka harvinaisia tai poikkeuksellisia ne ovat. Nykyisin poikkeuksellisuuden korostuminen rikosjournalismissa on yhtä lailla seurausta mediayhtiöiden tarpeesta kasvattaa lehtien tilaajamääriä kuin ongelmakehyksen käyttö. Ja kuten ongelmakehyksen käytöllä, myös poikkeuksellisuuden korostumisella on yhteiskunnallisia seurauksia. Paitsi että se vääristää kuvaa rikollisuudesta, sen voi nähdä vääristävän myös keskustelua siitä, mitkä todella ovat yhteiskunnallisia ongelmia, joista olisi syytä puhua enemmän julkisuudessa.

Keskellä kirkasta joulupäivää vuonna 2018 Helsingin Meri-Rastilassa sijaitsevalla Katiskapolulla käveli mies, joka oli yltä päältä veressä. Hänet nähneet sivulliset hälyttivät paikalle poliisipartion. Partio löysi miehen, ja selvisi, että hänet oli pahoinpidelty tai jopa yritetty tappaa lähellä olevassa asunnossa.¹⁰⁷ Poliisit tekivät asuntoon kotietsinnän ja löysivät sieltä yli 64 000 huumausaineeksi luokiteltua Ksalol-tablettia. Näin tapahtumapaikan mukaan nimetty Katiska-vyyhti lähti purkautumaan.¹⁰⁸ Poliisit pääsivät löydön myötä Cannonballin entisen johtohahmon Janne ”Nacci” Tranbergin ja liikemies Niko Ranta-ahon organisoiman ja Espanjasta käsin johtaman huumeliigan jäljille. Lopulta Helsingin käräjäoikeus sai käsiteltäväkseen tiettävästi sen historian suurimman huumausainejutun.¹⁰⁹ Laajuutensa lisäksi tapaus on kiinnostanut mediaa myös siihen kytkeytyneiden henkilöiden takia. Syytettyjen penkillä on istunut kirjava joukko erilaisia ihmisiä: fitnessmalli, poptähti, maajoukkuetaison kilpapurjehtija, jengipomo, poliisi, ravintolan osaomistaja sekä useampi toimitusjohtaja ja yrittäjä.¹¹⁰ Mediahuomion keskipisteessä on kuitenkin alusta asti ollut huumerosvyyhdin toinen päätekijä Niko Ranta-aho. Tiedotusvälineet ovat seuranneet hänen edesottamuksiaan herkeämättä

¹⁰⁵ Libération 22.10.2008.

¹⁰⁶ Kivivuori ym. 2018, 253–254.

¹⁰⁷ Helsingin Sanomat 25.12.2018.

¹⁰⁸ Helsingin Sanomat 6.2.2020.

¹⁰⁹ Helsingin Sanomat 30.1.2020.

¹¹⁰ Helsingin Sanomat 30.1.2020.

vuoden 2019 heinäkuusta, jolloin hänet vangittiin epäiltynä törkeästä doping- ja huumausainerikoksesta. *Helsingin Sanomat* ja *Yle* ovat käsitelleet Ranta-ahon asioita kymmenissä jutuissa puolentoista vuoden aikana.¹¹¹ Samassa ajassa *Ilta-Sanomat* on julkaissut lähemmäs sata hänestä kertovaa juttua.¹¹² Vuoden 2020 elokuussa Nelosen suoratoistopalvelu Ruutu puolestaan toi ohjelmistoonsa Ranta-ahon ympärille rakennetun true crime -sarjan *Katiskan*.

Ranta-ahon saamaan julkisuuteen vaikutti varmasti alussa se, että hän sattui kiinnijäämisensä hetkellä seurustelemaan julkisuudesta tutun fitnessmallin Sofia Belórfin kanssa. Koko *Katiska*-uutisoinnin oikeastaan käynnisti Belórfiin kohdistunut rahanpesuepäily, jonka Ranta-aho käytännössä oli aiheuttanut antamalla tälle lahjaksi humerahoilla hankitun Rolex-kellon.¹¹³ Vaikka suhde Belórfiin päättyi pian sen jälkeen, kun Ranta-aho oli vangittu, hän on säilyttänyt paikkansa median valokeilassa. Hän tuntuu siis kiinnostavan mediaa yksinkin. Tämä voi johtua siitä, ettei hän välttämättä vastaa mielikuvaa, joka suurella yleisöllä on huumeliigan johtajasta. Hän ei näytä rikollisen alakulttuurin edustajalta samalla tavalla kuin rikostoverinsa Janne Tranberg. Lisäksi hän on varakkaan perheen poika, jonka ympärille median on helppo rakentaa kertomus hyvistä lähtökohdista ja rikoksen polulle hairautumisesta.¹¹⁴ Ehkä eniten julkisuutta selittää silti se, että aivan kuten Jacques Mesrine, myös Ranta-aho on hahmo, joka herättää ihmisissä sellaisia tunteita, joita median kannattaa hyödyntää. Hän on kutsunut itseään liikemieheksi, jonka portfolioon sattuvat vain kuulumaan huumeet, ja kertonut medialle, ettei kadu rikollisia toimiaan.¹¹⁵ Kun toimittajat ovat kysyneet häneltä, eikö hän tunne huumekauppiaana olevansa vastuussa huumekuolemista, hän on vastannut kieltävästi.¹¹⁶ Sen sijaan hän on luetellut, mitä kaikkia ”hyviä asioita” huumekaupan tuotot ovat mahdollistaneet. ”Ollaan lennelty yksityiskoneilla”, hän sanoo *Katiskan* ensimmäisessä jaksossa. ”On ollut nopeita autoja, kauniita naisia, hienoja kelloja, hienoja juhlia.”¹¹⁷ Tällaisten puheiden voi kuvitella paitsi ärsyttävän ihmisiä myös herättävän yleistä paheksuntaa.

Kun *Katiska*-vyyhti lähti purkautumaan vuonna 2019 ja tiedotusvälineet alkoivat seurata Niko Ranta-ahon oikeudenkäyntiä, Suomen vankiloissa oli päivittäin keskimäärin 66 sakkovankia. Koko vuoden

¹¹¹ Uutisten määrä laskettu käyttämällä HS:n ja Ylen verkkosivuilla olevaa hakua. Hakusanoina käytetty Niko Ranta-ahoa ja *Katiskaa*.

¹¹² Uutisten määrä laskettu käyttämällä IS:n sivuilla olevaa hakua. Hakusanoina käytetty samoja kuin edellä.

¹¹³ *Helsingin Sanomat* 31.1.2020.

¹¹⁴ Mtv 14.2.2020.

¹¹⁵ *Ilta-Sanomat* 13.8.2020.

¹¹⁶ *Ilta-Sanomat* 13.8.2020.

¹¹⁷ *Helsingin Sanomat* 14.8.2020.

aikana heitä oli vankiloissa yhteensä 1 472.¹¹⁸ Sakkovangiksi kutsutaan henkilöä, joka ei ole pystynyt maksamaan käräjäoikeuden hänelle määräämiä sakkoja ja sakot on tästä syystä muunnettu lyhyeksi tuomioksi. Vuoden 2020 keväällä sakkovankien määrää rajoitettiin väliaikaisesti koronaviruksen takia, jotta mahdollisilta vankilaepidemioilta vältyttäisiin. Tämä johti siihen, että saman vuoden syksyllä sakkovankien määrä lisääntyi räjähdysmäisesti, kun niin sanottua vankeusvelkaa ryhdyttiin purkamaan. Vankeusvelan määräksi arvioitiin yli 4 000 sakkovankia, ja enimmillään heitä oli vankiloissa yhtäaikaisesti 90, kun vuosi sitten määrä oli ollut keskimäärin 66.¹¹⁹ Seuraavina vuosina sakkovankien määrä tulee lisääntymään muutenkin, sillä keväällä 2019 eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen sakon muuntorangaistuksen käytön laajentamisesta.¹²⁰ Tämä kiristää sakkovankijärjestelmää siten, että maksamattomista sakoista voi joutua vankilaan aiempaa helpommin. Uudistus tuli voimaan vuoden 2021 alusta ja sen on arvioitu lisäävän sakkovankien päivittäistä määrää noin 30:llä. Vuositasolla sakkovankien määrä lisääntyisi noin 600–700:lla.¹²¹

Sakkovankeuden takana on tyypillisesti jokin pikkurikos, kuten ruoan tai juoman varastaminen kaupasta. Pelkästä näpistyksestä kukaan ei joudu Suomessa vankilaan, mutta jos näpistyksestä jää kiinni eikä ole varaa maksaa sakkoja, edessä on vankilareissu. Useimmiten sakkovangit ovatkin rahattomia, elämänhallintansa menettäneitä ihmisiä, jotka saattavat kärsiä mielenterveys- tai päihdeongelmista.¹²² Kun heidät tuodaan vankilaan, he eivät välttämättä ymmärrä, mihin ovat tulleet, koska päihtymystila on niin kova.¹²³ Sosiaalipolitiikan ja rikosoikeuden asiantuntijoiden mukaan sakkovangeja ei pitäisi sulkea vankiloihin, vaan ohjata päihdekuntoutukseen. Heidän tuomioidensa pituus on muutamasta päivästä muutamiiin viikkoihin, eikä heidän asioitaan ehditä siinä ajassa selvittämään. Vankiloissa ei edes ole sellaisia resursseja, että sakkovangeja voitaisiin kunnolla auttaa.¹²⁴ Niinpä moni heistä palaa vankilasta päästyään takaisin kadulle vanhoihin kuvioihinsa, kunnes heidät taas otetaan kiinni maksamattomista sakoista ja palautetaan takaisin vankilaan – ehkä entistäkin huonompikuntoisempina.¹²⁵ Yhteiskunnalle sakkovankijärjestelmä on kallis. Siihen kuluu vuosittain

¹¹⁸ Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja vuodelta 2019. Katsottavissa osoitteessa: https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf.

¹¹⁹ Helsingin Sanomat 19.9.2020.

¹²⁰ Hallituksen esitys 178/2018 vp.

¹²¹ Helsingin Sanomat 9.6.2019; Yle 30.5.2018.

¹²² Laurila ym. 2021.

¹²³ Helsingin Sanomat 9.6.2019.

¹²⁴ Laurila ym. 2021.

¹²⁵ Laurilan ym. (2021) tutkimuksen mukaan yli 60 prosenttia sakkovangeista tuomitaan uudesta rikoksesta sakkoon tai muuhun rangaistukseen kolmen vuoden kuluessa vankilasta vapautumisen jälkeen.

kymmeniä miljoonia euroja. Lisäksi se kuormittaa oikeusjärjestelmää. Sakon muuntorangaistuksen laajentamisen myötä poliisin, syyttäjien ja käräjäoikeuksien työn arvioidaan ruuhkautuvan yhä pahemmin, mikäli jatkossa kaikki sakkorikokset on käsiteltävä aina käräjillä, jos henkilö syyllistyy vuoden sisällä vähintään seitsemään pikkurikkeeseen. Muissa Pohjoismaissa sakkovankeudesta on joko käytännössä luovuttu tai sitä käytetään selkeästi Suomea harvemmin.¹²⁶

On vaikea olla näkemättä yhteiskunnallista ongelmaa siinä, miten Suomen sakkovankijärjestelmä nykyisellään toimii. Paitsi että se maksaa yhteiskunnalle paljon rahaa ja kuormittaa oikeusjärjestelmää, se myös tekee yhteiskunnan kaikista heikoimmassa asemassa olevien elämästä irvokasta oravanpyörää. He päätyvät steppaamaan vankilan ja vapauden väliä mahtamatta tilanteelleen juuri mitään. *Helsingin Sanomat* ja *Yle* ovat käsitelleet sakkovankeutta yhteensä viidessä jutussa vuosien 2019 ja 2020 aikana.¹²⁷ Samalla ne ovat julkaisseet kymmeniä juttuja pelkästään Niko Ranta-ahosta. *Ilta-Sanomat* ei ole kirjoittanut sakkovangeista yhtäkään juttua, mutta käsitellyt Niko Ranta-ahon oikeudenkäyntiä ja yksityiselämää lähes sadassa jutussa. Tässä vastakkain on kaksi aihetta, joista toinen ilmentää yhteiskunnallista ongelmaa. Toisen keskiössä puolestaan on julkisuushakuinen huumorikollinen, joka on yrittänyt päästä helppoon elämään käsiksi sekaantumalla historiallisen suureen huumausainerikosvyyhtiin. Yhdessä ne muodostavat esimerkin siitä, miten poikkeuksellisuuden korostuminen rikosuutisoinnissa vääristää niin kuvaa rikollisuudesta kuin keskustelua yhteiskunnallisista ongelmista.

¹²⁶ Hallituksen esitys 178/2018 vp.

¹²⁷ Juttujen määrät laskettu käyttämällä HS:n ja Ylen sivuilla olevaa hakua. Hakusanoina käytetty sakkovankia ja sakon muuntorangaistusta.

LUKU NELJÄ: ALAMAAILMAA JÄLJITTELEVÄ ALAMAAILMA

4.1 Rikolliset esittämässä itseään

Kummisetä teki New Yorkin mafiaan suuren vaikutuksen, kun se sai ensi-iltansa vuonna 1972. ”Lähdin elokuvateatterista aivan ällistyneenä. Suorastaan leijailin sieltä ulos”, Gambino-perheen entinen jäsen Sammy Gravano kertoo toimittaja Peter Maasin kirjoittamassa elämäkerrassa *Underboss*. ”Elokuva oli ehkä fiktiota, mutta minulle se oli meidän elämäämme”, hän jatkaa. ”Se vastasi käytännössä minun näkemystäni elämästä, jossa on kunnia.”¹²⁸ Samaan mafiaperheeseen kuuluneen Louie Militon vaimo Lynda muistelee omaelämäkerrassaan, että hänen miehensä ja tämän ystävät alkoivat Kummisedän nähtyään käyttäytyä kuin elokuvan näyttelijät. He omaksuivat näiden maneereja ja toistelivat näiden repliikkejä. Jotkut heistä ryhtyivät elokuvan innoittamina opettelemaan jopa italiaa. Edesmenneen aviomiehensä Lynda Milito väittää olleen elokuvan lumoissa niin, että tämä katsoi sen elämänsä aikana kaikkiaan kuusituhatta kertaa.¹²⁹ Gambino-perheen johtaja John Gotti ammensi hänkin *Kummisedästä* vaikutteita omaan elämäänsä. Hänen kerrotaan muun muassa järjestäneen tyttärensä häätjuhliin samanlaisen häävastaanoton, joka nähdään elokuvan alkukohtauksessa.¹³⁰

Kummisedän mafiasta esittämä kuva ei juurikaan vastannut todellisuutta. Toisin kuin elokuvassa, italialaiset mafiaperheet eivät koostu läheisistä verisukulaisista, eivätkä mafiapomojen seuraajat useinkaan ole heidän omia poikiaan.¹³¹ Myös elokuvan luoma kuva siitä, että mafiaperheet olisivat alun perin vastustaneet huumekauppaa ja kieltäneet jäseniään sekaantumasta siihen, on pelkkä myytti. Amerikkalainen Cosa Nostra ryhtyi 1920-luvun lopulla täysin määrätietoisesti ajamaan juutalaisia gangstereita pois huumekaupasta ja valtaamaan markkinoita itselleen. Yhdysvaltain ulkoministeriön ”epäiltyjä huumekauppiaita” koskevissa asiakirjoissa vilisi tuohon aikaan myös useita italialaisia nimiä, joista osa kuului tunnetuille mafiosoille.¹³² *Kummisetä* pohjautui Mario Puzon kirjoittamaan fiktiiviseen romaaniin, eikä kirjailija ollut eläessään tavannut yhtäkään mafiosoa. Elokuvan

¹²⁸ Varese 2017, 204; sit. Maas 1997, 114–115.

¹²⁹ Varese 2017, 204; Milito & Potterton 2004, 126–127.

¹³⁰ Capeci & Mustain 1996, 86.

¹³¹ Varese 2017, 206.

¹³² Varese 2017, 206–207.

ohjanneella Francis Ford Coppolalla oli yhtä vähän tekemistä mafian kanssa. Mafia valvoi joitakin Hollywoodin elokuvastudioita, mutta Coppola ei työskennellyt sellaisen studion palkkalaisena eikä hänen siten tarvinnut vastata mafiapomoille elokuvan sisällöstä, kun se oli valmis.¹³³

Tätä taustaa vasten on kiinnostavaa, miten voimakkaasti mafiosot samaistuivat *Kummisetään*. Elokuvan epätodenmukaisuus ei tuntunut heitä liioin häirinnee. Vaikutti enemmänkin siltä, että mafiosot kokivat elokuvan ikään kuin näyttäneen heille, millaisia heidän kuului todellisuudessa olla. ”*Kummisetä*-elokuvat muuttivat gangstereiden näkemyksen itsestään. Omassa mielessään heistä tuli Brandoja ja De Niroja”, elokuvakäsikirjoittaja Nick Pileggi kuvaili trilogian vaikutusta mafiosoihin *New York Magazinen* haastattelussa vuonna 2002.¹³⁴ Mafiosot alkoivat jäljitellä elokuvan antamaa kuvaa itsestään, eikä siinä ollut kyse pelkästään pinnallisista tai ulkoisista seikoista, kuten italian opiskelusta tai vuorosanojen ulkoa opettelusta. Sammy Gravano esimerkiksi löysi Kummisedästä oikeutuksen poliisien tappamiselle. Elokuvan kohtauksessa Michael Corleone ampuu newyorkilaisen ylikomisarion, koska tämä oli osallistunut hänen isänsä murhayrityksen suunnitteluun. Gravanon mielestä Corleone teki merkittävän linjanvedon sen suhteen, miten mafian on toimittava sellaisten ihmisten kanssa, jotka yrittävät sekaantua rikollisperheen asioihin. ”Michael sanoo poliisin ylikomisarion tappamisesta, ettei hän ollut pelkästään ylikomisario, hän oli siirtynyt meidän maailmaamme. Se on totuus”, hän kertoo elämäkerrassaan.¹³⁵

Mafian ja *Kummisetä*-elokuvien ulkopuolelta voi yhtä lailla löytää esimerkkejä rikollisista, jotka ovat ottaneet rikosviihteestä vaikutteita elämäänsä. Jacques Mesrine kertoo omaelämäkerrassaan, että kouluikäisenä hänen ”ainoa nautintonsa” oli elokuvissakäynti. ”Lintsin koulusta päästäkseni läheiseen teatteriin katsomaan elokuvia”, hän kirjoittaa. ”Gangsterielokuvat ja lännenfilmit pyörivät mielessäni koko ajan.”¹³⁶ Katiska-vyyhdin kuulusteluissa Niko Ranta-ahon entinen puoliso Sofia Belórf puolestaan on kertonut, kuinka hänen kumppaninsa alkoi ”fanittamaan” Cannonballin entistä johtohahmoa Janne Tranbergiä luettuaan tämän elämäkerran.¹³⁷ ”Sen jälkeen, kun Niko sai sen kirjan, en edes tykännyt, että Niko luki sitä”, Belórf sanoi poliisille.¹³⁸ Rikosviihde eri muodoissaan tuntuu inspiroineen rikollisia läpi historian. Tarkkaillessaan Lontoon alamaailmaa 1800-luvulla Henry Mayhew nimittäin huomasi, että rikollispiirien nuoret olivat aktiivisia teatterissakävijöitä.

¹³³ Varese 2017, 207–208.

¹³⁴ New York Magazine 24.6.2002.

¹³⁵ Varese 2017, 204–205; st. Maas 1997, 114–115.

¹³⁶ Mesrine 2014, 23.

¹³⁷ Mtv 31.1.2020, Yle 31.1.2020.

¹³⁸ Ilta-Sanomat 1.2.2020.

Waterloon rautatieaseman kaakkoispuolella sijainneeseen Victoria-teatteriinkin heitä houkuttelivat ryöstöistä, murroista ja murhista kertoneet melodramaattiset näytelmät.¹³⁹ Jos taas nuorten hedelmäkauppiailta varastamat rahat eivät riittäneet teatterilippuihin, he viettivät aikaansa lukien englantilaisista, 1700-luvulla eläneistä maantierosvoista kirjoitettuja elämäkertoja tai selaten *Newgate Calendarin* kaltaista rikosaiheista kioskikirjallisuutta.¹⁴⁰

Mayhew kutsui nuorten lukemia teoksia ”pahoiksi kirjoiksi” ja jakoi aikalaistensa kanssa huolen siitä, että rikosviihde yllyttäisi nuoria rikoksiin.¹⁴¹ Kriminologi Janne Kivivuoren mukaan tällaista huolta voi ainakin nykypäivänä pitää perusteltuna. Kriminologinen tutkimus on osoittanut, että rikosuutisoinnin seuraamisen ja rikosten tekemisen välinen yhteys on voimakas. Rikoksista kiinnostuneet ihmiset hakeutuvat tilanteisiin, joissa on mahdollista oppia rikoskäyttäytymistä, ja heille rikosuutiset näyttävät yhdenlaisena oppimisen kanavana.¹⁴² Tutkielman kannalta kiinnostavin kysymys ei kuitenkaan ole se, millainen vaikutus elokuvien rikosviihteellä, rikoskirjallisuudella ja rikosuutisilla on rikollisiin tai rikollisuuteen. Kiinnostavampi kysymys liittyy edellä lainattuun sitaattiin, jossa Sammy Gravano kuvailee ensivaikutelmaansa *Kummisetä*-elokuvan katsomisen jälkeen. Hän myöntää, että elokuva oli ”ehkä fiktiota”, mutta toteaa perään, että hänelle se oli ”meidän elämäämme”. Mistä Gravanon sitaatti oikeastaan kertoo? Mitä se merkitsee, kun rikolliset ammentavat median tuottamasta rikosviihteestä vaikutteita ja jäljittelevät elämässään kuvaa, jonka media on heistä luonut?

4.2 Spektaakkelin viettelemät

Ranskalaisfilosofi Guy Debord hahmotteli 1960-luvun lopulla ajatusta spektaakkelin yhteiskunnasta. Spektaakkeli ei tarkoittanut hänelle pelkästään sanankirjan määritelmää esityksestä, joka saattoi olla komea, joskin pintapuolinen, vaan spektaakkeliin oli kyse ”ihmisten keskinäisestä sosiaalisesta suhteesta, joka on kuvien välittämä”.¹⁴³ Tämän jäsennellympää määritelmää hän ei spektaakkelille antanut. Kiinnostavampaa kuitenkin on se, minkä Debord kuvaili olevan spektaakkelin pyrkimys. Hänen mukaansa sen pyrkimyksenä oli saada katsoja näkemään maailma erilaisten medioiden kautta niin, ettei tämä voinut enää kokea maailmaa suoraan. Spektaakkelin yhteiskunnan voi näin ollen

¹³⁹ Mayhew 1862, 186.

¹⁴⁰ Mayhew 1862, 138.

¹⁴¹ Boone 2005, 47.

¹⁴² Kivivuori 2004.

¹⁴³ Seppänen 2001, 58–66; st. Debord 1987, kpl. 4.

tulkita olevan kuvaus siitä, miten vieraantuminen kulutusyhteiskunnassa tapahtuu. Ihmiset törmäävät arjessaan jatkuvasti kuviin, jotka voivat olla esimerkiksi mainoksia – tai nykykontekstissa Instagram-vaikuttajan profiiliinsa lisäämiä kuvia. Kuvat esittelevät elämisen ja olemisen tapoja, tavaroita tai mitä vain, jotka muuttuvat ihmisen mielessä haluksi päästä sisälle kuviin vangittuun maailmaan. Tämä halu purkautuu yhteiskunnassa sitten kulutuksena. Kuluttamalla ihminen antautuu speaktaakkelin vieteltäväksi, mutta mielessään hän pyrkii vain kuroma umpeen kuilua minänsä ja ideaaliminänsä välillä. Kuten visuaalisen journalismin professori Janne Seppänen kirjoittaa: ”Ihminen ei voi koskaan saavuttaa ideaaliminänsä, koska se on nimensä mukaisesti ideaali, halun ja toiveen, mutta ei todellisen olemisen tavoitettavissa oleva tila.”¹⁴⁴ Speaktaakkeli saa siis ihmisen tavoittelemaan jotain sellaista, mitä hän ei ole eikä koskaan tule olemaan, ja tämä johtaa lopulta siihen, että ihminen vieraantuu itsestään. Tosiasiassa ihminen on astunut ansaan, jonka jatkuvan kasvun vaatimukselle perustettu ja siten loputonta kuluttamista edellyttävä talousjärjestelmä on hänelle asettanut.

Debordin speaktaakkelin viettelemäksi rikollistenkin voi katsoa joutuneen. Heidän yhteytensä todellisuuden näyttäisi muodostuvan sellaisten kuvien kautta, jotka ovat median ja viihdeteollisuuden tuottamia esityksiä heistä itsestään. Rikosviihteessä heidän elämänsä kuvataan sellaisena, millaisena he haluaisivat sen kokea, ja he pakenevat median rikolliskuvastoihin sitä todellisuutta, joka heitä oikeasti ympäröi. ”Usein mafioson elämä on kaikkea muuta kuin loistokasta”, kriminologi Federico Varese kirjoittaa.¹⁴⁵ Hän käsittelee mafiosojen suhdetta mafiaelokuvaan kirjassaan *Mafia Life* (2017). ”Suurimman osan ajastaan mafiosot ovat joko hakattavina tai ammuttavina, kumartelevat itseään ylempiä, taistelevat kilpailijoiden kanssa, jotka haluavat iskeä takaisin – tai istuvat vankilassa”, Varese jatkaa. ”Ja aivan kuten muissakin ammattiteissa, kun he eivät enää ole hyödyksi, heidät sysätään syrjään ja unohdetaan. Monet kuolevat köyhinä.”¹⁴⁶ Hän päättelee mafiaelokuvien antavan mafiosoille tarkoituksentunteen ja oikeutuksen heidän elämäntavalleen. Ne näyttävät heidät osana jotakin jaloa ja suurta, mikä saa heidät uskomaan, ettei heidän olemassaolonsa ole turhaa.

Yhtäältä elokuvat tarjoavat rikollisille lohtua heidän ankean elämänsä keskelle. Ne tarjoavat pako tien kurjasta arjesta maailmaan, jossa heidän elämässään on kunniaa, kuten Gravano kuvaili. Rikolliset liittävät tuota maailmaa osaksi omaa todellisuuttaan jäljittelemällä elokuvien mafiapomojen

¹⁴⁴ Seppänen 2001, 64.

¹⁴⁵ Varese 2017, 195.

¹⁴⁶ Varese 2017, 195.

habitusta ja omaksumalla jopa näiden valkokankaalla lausumia periaatteita. Toisaalta elokuvat toimivat linsseinä, joiden läpi rikolliset näkevät, millainen mielikuva suurella yleisöllä heistä on. ”Tosielämän gangsterit poimivat elokuvista ja populaarikulttuurista yleisemminkin maneereja ja hokemia, jotta vaikuttaisivat uskottavammilta”, Varese kirjoittaa. ”Jos ihmiset ovat vakuuttuneita, että heidän edessään uhkaavana seisova mies tosiaan kuuluu johonkin rikollisjärjestöön, he myös todennäköisemmin taipuvat hänen vaatimuksiinsa.”¹⁴⁷ Rikolliset eivät siis jäljittele median heistä luomaa kuvaa vain itsensä takia, vaan myös muiden. Tutkielman kahdessa edellisessä luvussa on käsitelty sitä, miten tiedotusvälineiden rikosuutisointi noudattaa tiettyjä taloudellisia reunaehtoja, joita mediayhtiöiden ansaintalogiikka edellyttää. Tiedotusvälineet muokkaavat kuvaa rikollisista, rikollisuudesta ja laajemmin alamaailmasta omiin tarkoituksiinsa sopiviksi. Ne käsittelevät aiheita ongelmakohyksen läpi ja suuntaavat uutisointiaan keskustelua herättäviin ja mielipiteitä jakaviin poikkeustapauksiin. Kuten todettua, tällaiset käytännöt vääristävät rikollisuuden kokonaiskuvaa. Kun ihmistä valtaosan käsitys rikollisista ja rikollisuudesta nojautuu median välittämään kuvaan, jota tosielämän rikolliset puolestaan jäljittelevät, herää kysymys, onko kenelläkään lopulta käsitystä siitä, mitä tuon kuvan takana on?

4.3 Alamaailman kuva ja todellisuus: erottamattomat?

Ranskalainen yhteiskuntafilosofi Jean Baudrillard kohahdutti aikanaan väittämällä, ettei 1990-luvun alussa käyty Persianlahden sotaa tapahtunut.¹⁴⁸ Hänen tarkoituksensa ei ollut kiistää, etteikö sotaa olisi käyty. Hän viittasi siihen, että suurimmalle osalle ihmisistä sota oli ollut todellisuutta pelkästään television kuvaruudulla, kun taas ani harva oli ollut todistamassa sitä paikan päällä. Ihmiset, jotka seurasivat tapahtumia kotisohviltaan, eivät siis voineet omakohtaisesti vakuuttua siitä, käyntiinkö Persianlahden sotaa oikeasti.¹⁴⁹ Baudrillardin väite kumpuaa teoriasta, jonka hän esitteli teoksessaan *Simulacres et simulation* (1981). Hänen mukaansa yhteiskunta oli astumassa simulaation aikakaudelle, jossa todellisuutta on mahdoton erottaa kuvasta.¹⁵⁰ Toisin sanoen simulaation aikakaudella ei ole olemassa enää erillistä, kuvan ulkopuolista todellisuutta. Ainoa todellisuus on kuvien todellisuutta, joka ei kuitenkaan heijasta mitään varsinaista todellisuutta, sillä kuvat eivät viittaa

¹⁴⁷ Varese 2017, 196.

¹⁴⁸ Helsingin Sanomat 7.3.2007.

¹⁴⁹ Ahonen 2016, 14.

¹⁵⁰ Baudrillard 1981.

mihinkään niiden ulkopuolella olevaan. Kaikki on pelkkää kuvapintaa, vaihtuvien kuvien leikkiä, joka ei esitä mitään eikä viittaa muuhun kuin itseensä.¹⁵¹

Baudrillardin analyysi simulaation aikakaudesta kuljettaa mukanaan samoja ajatuksia, joita Guy Debord esitti speaktaakkelin yhteiskunnan yhteydessä, mutta pidemmälle vietyinä. Debordin tavoin myös Baudrillard juontaa teoriansa teollisen massatuotannon ja kulutusyhteiskunnan synnystä. Hän menee kuitenkin Debordia pidemmälle väittäessään, ettei todellisuutta pysty simulaation aikakaudella enää erottamaan kuvastaan. Kun speaktaakkelin yhteiskunnassa kuvan taustalla vaikutti kapitalismin todellisuus, jonka tarpeita kuva, kuten vaikkapa mainos, palveli, simulaation aikakaudella kuvasta on tullut oma todellisuutensa. Baudrillardin mukaan tämän on aiheuttanut teollinen massatuotanto, jonka seurauksena merkin viittaussuhde asiaan, jota se on joskus merkinnyt, on romahtanut. Käytännössä siis massatuotannon myötä alkuperä on menettänyt merkityksensä. Kun mistä tahansa tavarasta tai asiasta on mahdollista valmistaa rajaton määrä kopioita, alkuperä häviää tuotannon mukana ja lopulta kaikki objektit ovatkin vain kopioita jostakin toisesta kopiosta eikä kukaan enää tiedä, mistä kopiot oikeastaan ovat saaneet alkunsa. Pitkälti tästä on kyse todellisuuden ja kuvan erottamattomuudessa. Todellisuus on kopioitu kuvaan, josta se on kopioitu toiseen kuvaan ja niin edelleen. Kuvat ovat alkaneet luoda omaa todellisuuttaan. Simulaation aikakauden voikin nähdä muuttavan speaktaakkelin yhteiskunnan hyperreaaliseksi yhteiskunnaksi.¹⁵² Edellisessä ihmisen saattoi vielä havahtua siihen, että kuvien takana oli kuin olikin olemassa todellisuus, jota kuvat vääristivät. Hänen täytyi vain oivaltaa, että kuvat olivat eräänlainen todellisuuden eteen kiskottu verho, jolla peitettiin kulutusyhteiskunnan perimmäinen luonne – se, että kuluttaminen ainoastaan piti talouden rattaat pyörimässä, eikä tosiasiasa kenenkään ollut mahdollista saavuttaa kuluttamisen kautta ideaaliminänsä. Simulaation aikakaudella speaktaakkelin on kuitenkin saanut yllötteen ihmisestä: hän ei enää erota kuvaa todellisuudesta. Todellisuuden ja representaation välinen ero on hävinnyt ja todellisuus on sulautunut osaksi speaktaakkelia. Kuvien takana ei ole mitään, sillä ne ovat todellisuus itsessään.

Mieleen palautuvat Sammy Gravanon sanat *Kummisedästä*: ”Elokuva oli ehkä fiktiota, mutta minulle se oli meidän elämäämme.” Elokuvan mafiasta esittämä kuva perustui rikollisjärjestöä pintapuolisesti tunteneiden ihmisten kuvitelmaan mafiasta. Se taas ei perustunut todellisuuteen yhtään sen enempää kuin elokuvan tarinakaan. Sellaista mafiaperhettä kuin elokuvassa ei ollut ikinä ollut

¹⁵¹ Baudrillard 1981; Seppänen 2001, 66–74.

¹⁵² Baudrillard 1981; Seppänen 2001, 70.

olemassa. Kummisetä tuntui kuitenkin vastaavan Gravanon ja hänen mafiatovereidensa mielikuvaa mafiasta paremmin kuin heidän oma elämänsä. Elokuva saattoi yhtäältä olla speaktaakkeli, johon he pyrkivät samaistumaan. Toisaalta simulaation aikakaudella elämän aitous on nimenomaan sen epäaitoutta ja valheellinen on todellisempaa kuin todellisuus. Voi siis yhtä hyvin ajatella, että jäljittelemällä Kummisedän mafiasta luomaa kuvaa mafiosot käänsivät todellisuutensa elokuvan simulaatioksi. Vaikuttaa lopulta siltä, ettei rikollispiireissä elävien ihmisten kokemus rikollisuudesta ole yhtään sen autenttisempi kuin rikollispiirien ulkopuolella elävien. Rikollisuus on rikollispiirien ulkopuolisille pitkälti median välittämää todellisuutta, aivan kuten Persianlahden sota oli sitä televisiosta seuranneille ihmisille. Todellisuuden ja representaation välinen ero häviää viimeistään siinä kohtaa, kun rikolliset ryhtyvät jäljittelemään elokuvien gangstereita vakuuttaakseen rikollispiirien ulkopuoliset ihmiset siitä, että he ovat oikeita rikollisia. Tällöin rikollisten ja rikollispiirien ulkopuolisten ihmisten suhde toisiinsa hyperrealisoituu. Heidän välinen todellisuus on muuttunut pelkäksi median tuottamaksi kuvapinnaksi.

4.4 Kadonnut viittaussuhde

Simulaatiossa on pohjimmiltaan kyse representaation häviämisestä. Baudrillardin mukaan representaatio lähtee ajatuksesta, että merkki ja todellinen vastaavat toisiaan, kun taas simulaation lähtökohta on siinä, että merkki viittaa vain itseensä eikä mihinkään sen ulkopuolella olevaan. ”Siinä missä representaatio yrittää absorboida simulaation tulkitsemalla sen vääräksi representaatioksi, simulaatio kietoo koko representaation rakennelman itsessään simulakrumiksi”, hän kirjoittaa.¹⁵³ Baudrillard viittaa tällä siihen, miten simulaation aikakaudella representaation rakenteet lakkaavat olemasta, kun todellisuus pakenee kuvien ulkopuolelta niiden sisään. Edellä rikollisuuden todettiin medioituneen niin, että representaation rakenteet ovat luhistuneet sen ympäriltä. Rikollisuudesta ja rikollisena olemisesta on tullut median luomaa todellisuutta. Tämä havainto pakottaa vastaamaan uudelleen tutkielman pääkysymykseen mikä alamaailma on? Jos kerta alamaailmalla tarkoitetaan jonkinlaista rikollisuuden kokonaisuutta, rikollisten ja rikollisuuden tyysijaa, niin onko sekään varsinaisesti enää mikään representaatio?

¹⁵³ Seppänen 2001, 72; sit. Baudrillard 1983, 11.

Historioitsija Dominique Kalifan mukaan alamaailman käsite kumpuaa kulttuurisesta konstruktiosta, jonka syntyyn 1800-luvulla vaikutti monen tekijän summa. Niihin lukeutuivat tuon aikakauden kirjallisuus, filantropia ja reformismi sekä eliittien harjoittama moralisointi. Lisäksi taustalla vaikuttivat myös eskapismien kaipuu, kiinnostus sosiaaliseen eksotismiin ja erityisesti 1800-luvun kaupalliselle lehdistölle leimallinen sensaatiohakuisuus.¹⁵⁴ Aikalaistodistajat rakensivat alamaailman ympäröimään sitä kammottavaa todellisuutta, joka suurkaupunkien kurjimmilla nurkilla vallitsi, mutta mikään suoranainen esitys se ei tästä todellisuudesta kuitenkaan ollut. Varhaista alamaailmaa saattoi pitää representaationa siinä mielessä, että se heijasti toiveita, pelkoja ja fantasioita, joita aikalaiset kohdistivat kaupunkiköyhälistöön ja heidän asunalueisiinsa. Kalifa katsoo, että todellisuuteen alamaailmassa viittasivat kuvaukset kurjuuden läpitunkemista paikoista ja köyhyyden kierteeseen joutuneista ihmisistä. Alamaailmakuvausten ytimen muodostanutta kertomusta köyhyyteen itsensä ajaneista ihmisistä ja paheiden turmelemasta yhteiskunnan rikollisesta pohjasakasta Kalifa puolestaan pitää silkkana fantasiana.¹⁵⁵

Alamaailman voi katsoa saaneen alkunsa reaktioista siihen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, johon länsimaissa 1800-luvun myötä havahduttiin. Se rakentui artikkeli artikkelilta, kirja kirjalta ja näytelmä näytelmältä, kun aikalaidistajat yrittivät kukin tavallaan kuvata karmeita elinoloja, joiden keskellä köyhyyden murtamat ihmiset suurkaupungeissa elivät. Alamaailma heijasti osia tästä todellisuudesta, samalla kun se vääristi osia tästä todellisuudesta. Sitä saattoi pitää representaationa, kuten sitä saattoi myös arvostella esitykseksi aikalaidisten asenteista ja peloista, ideologisista intohimoista ja poliittisista pyrkimyksistä. Joka tapauksessa sitä todellisuutta, josta alamaailma versoi, ei enää ole. 1800-luvun ja nykyhetken väliin mahtuu reilut kaksisataa vuotta, joiden aikana on tapahtunut yhtä jos toista. Termi alamaailma on yhä voimissaan, mutta on koko ajan vaikeampi selvittää, mihin sillä tarkkaan ottaen viitataan. Sanakirja ehdottaa alamaailman synonyymiksi rikollispiirejä, mutta rikollispiirit johtavat käsitteenmäärittelijän samantyyppiseen umpikujaan kuin alamaailma: konkreettista viittauskohdetta todellisuudesta on mahdoton osoittaa. Alamaailmasta puhutaan ja kirjoitetaan alamaailmana. Onko se siis tällöin merkki, joka viittaa vain itseensä eikä mihinkään sen ulkopuolella olevaan? Jos sanakirjan ehdotus rikollispiireistä otetaan annettuna ja ajatellaan, että rikollispiirit kietovat yhteen rikolliset, joiden osalta todellisuus syntyy median tuottamien rikolliskuvastojen kautta, niin eikö alamaailmakin tässä tapauksessa kytkeydy samaan simuloituneeseen

¹⁵⁴ Kalifa 2019, 6.

¹⁵⁵ Kalifa 2019, 221–222.

todellisuuteen? Osuvin luonnehdinta alamaailmasta on lopulta se, johon Kalifa päätyy analyysissään 1800-luvun alamaailmasta. Hän toteaa alamaailman olleen sosiaalisen mielikuvituksen tuote.¹⁵⁶ Sosiaalisen mielikuvituksen tuotteeksi sitä voi edelleen tänäkin päivänä luonnehtia.

¹⁵⁶ Kalifa 2019, 7–8.

LUKU VIISI: SUOMEN ALAMAAILMA

5.1 Huumemaailmasta alamaailmaan

Tämä tutkielma sai alkuaan kipinänsä kitaristi Jukka Ormasta tehdystä henkilökuvasta, jonka *Helsingin Sanomat* julkaisi vuoden 2016 maaliskuussa.¹⁵⁷ Hieman yllättäen jutun aiheena ei kuitenkaan ollut Orman ura suomirockin parissa. Juttu käsitteli hänen yksityiselämäänsä, jossa päihteet olivat pitkään näytelleet keskeistä osaa. Orma kertoi olleensa ”päihteiden moniottelija”, jolle alkoholin lisäksi olivat maistuneet myös kovemmat aineet. Hän oli raitistunut kymmenen vuotta sitten käyttöönsä huumeita yhtäjaksoisesti lähes 30 vuoden ajan. ”Sinä aikana hän veti monenlaista roinaa”, toimittaja selosti jutussa. ”Kaikkia mahdollisia nieltäviä, poltettavia ja nenän kautta vedettäviä huumeita.” Tutkielman aiheen jäljille johdatteli jutun puolivälissä ollut kohta. Se alkoi Orman sitaatista, jossa hän totesi huumeiden käyttäjien olevan heimo, joka on levittäytynyt ympäri maailman. Leipätekstissä toimittaja puolestaan kirjoitti, että kaupunkien sisälle on rakennettu salainen maailma, jossa huumeiden käyttäjät elävät. ”Et usko, millaisissa käsittämättömissä luukuissa olen käynyt, mitä kaikkea olen nähnyt ja kokenut”, Orma sanoi seuraavassa sitaatissa.

Huumeiden käyttäjät olivat siis muista erillinen ihmisjoukko, joka oli sulkeutunut jonkinlaiseen huumemaailmaan. Viitteitä tällaisesta huumemaailmasta saattoi löytää myös muista *Helsingin Sanomissa* julkaistuista jutuista, joiden aiheena oli huumeiden käyttö. Lehti esimerkiksi seurasi korvaushoidossa olleen Anni Laitisen elämää vuodesta 2014 vuoteen 2016.¹⁵⁸ Ensimmäisessä jutussa hänen äitinsä puhui huumemaailmasta lähes samoin sanankääntein kuin Orma. ”Oli hirveää nähdä se elämä. En pysty sanoin kuvailemaan, millaisista paikoista tyttö on haettu pois.”¹⁵⁹ Vuoden 2016 toukokuussa *Helsingin Sanomat* kertoi huumeriippuvuuden selittäneestä Pasi Tuomailasta, joka vieraili kouluissa kertomassa nuorille aineiden vaaroista. ”Nuorilla on usein samat kysymykset”, Tuomaila kertoi. ”Heitä kiinnostaa, millaista oli huumemaailmassa, millaisia rikoksia tein ja millaista oli olla vankilassa.”¹⁶⁰ Ormasta, Laitisesta ja Tuomailasta kirjoitetuissa jutuissa toistui samanlainen narratiivi paikasta, jossa kaikki kolme olivat viettäneet osan elämästään, ja jonka he olivat sittemmin

¹⁵⁷ Helsingin Sanomat 26.3.2016.

¹⁵⁸ Helsingin Sanomat 18.3.2014; Helsingin Sanomat 20.1.2015; Helsingin Sanomat 23.5.2016.

¹⁵⁹ Helsingin Sanomat 18.3.2014.

¹⁶⁰ Helsingin Sanomat 5.5.2016.

jättäneet taakseen. Se oli maailma, jonka ainoastaan he ja muut huumeiden käyttävät tunsivat, mutta josta kuitenkin jopa nuoret olivat siinä määrin tietoisia, että he osasivat kysyä Tuomailalta, millaista siellä oli. Huumemaailman kuvailu jäi silti jutuissa varsin vähäiseksi. Orma vetosi siihen, ettei toimittaja edes uskoisi häntä, jos hän kertoisi käsittämättömistä luukuista, joissa oli käynyt, tai ylipäätään siitä, mitä hän oli nähnyt ja kokenut. Ani Laitisen äiti puolestaan totesi, ettei hän pystynyt sanoin kuvailemaan paikkoja, joista hän oli hakenut tyttärtään pois. Oikeastaan jutuista sai kuvan, että niin Orma kuin Laitinen ja Tuomaila olivat lopulta käyttäneet huumeita samassa maailmassa, missä muut ihmiset olivat käyneet töissä ja ostoksilla ruokakaupassa. Todennäköisesti he kaikki olivat käyttäneet huumeita jonkun naapurissa. Saattoiko siis huumemaailma lopulta sijaita vain seinän toisella puolella, jonkun ihmisen kodissa, vai oliko se paikka, jota ei edes ollut olemassa? Miksi siitä kuitenkin puhuttiin niin kuin se olisi olemassa? Nämä olivat kysymyksiä, joiden ympärille tätä tutkielma alkoi vähitellen rakentua. Vaikutti siltä, että niin huumemaailman kuin alamaailman kohdalla kysymys oli lähinnä kielenkäytöstä, jolla tietty marginaalinen ihmisryhmä saatiin kuulostamaan itesyntyiseltä ja ulkopuoliselta, niin että sen ja yhteiskunnan välillä ei voitaisi enää havaita selvää kytköstä. Tätä oli syytä tutkiskella tarkemmin.

5.2 Suomalaisen median alamaailmakuva

”Tällainen on Suomen alamaailma nyt”, otsikoi *Iltalehti* lokakuussa 2019 ja maalasi pirun seinälle: ”Uhriksi voi joutua kuka tahansa.”¹⁶¹ Mitä pidemmälle juttua kuitenkin luki, sitä vähemmän otsikko vastasi jutun sisältöä. Toimittaja oli haastatellut keskusrikospoliisin rikosylikomisariota, joka avasi jutussa näkemyksiään jengirikollisuudesta Suomessa. Alamaailmasta hän ei puhunut lainkaan. Jos jutun sisältö olisi vastannut otsikon lupauستا, lukijalle olisi pitänyt selvitä, millainen Suomen alamaailma on. Sen sijaan hän sai lukea Suomessa toimivista jengeistä, joilla poliisin mukaan oli kytköksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Otsikkoon nostettu sitaattikin oli melko irrallaan asiayhteydestä. Se oli peräisin kohdasta, jossa rikosylikomisario harmitteli, ettei poliisilla ole riittävästi resursseja suojata sivullisia jengiväkivallalta. ”Raadollisena esimerkkinä käy se, kun viaton uhri hakataan ravintolan edustalla”, hän sanoi ja jatkoi: ”Näissä rikoksissa väkivalta on usein raakaa ja ylimitoitettua. Sen uhriksi voi käytännössä johtua kuka vain.”

¹⁶¹ Iltalehti 7.10.2019.

Suomalaisessa rikosjournalismissa alamaailma kietoutuu yhteen niin kutsuttujen liivijengien kanssa. Toisinaan ne tuntuvat jopa tarkoittavan samaa asiaa. Jos toimittaja esimerkiksi käsittelee jutussa jengiväkivallan koventumista, hän saattaa kirjoittaa otsikkoon, että alamaailma raaistuu.¹⁶² Samassa jutussa hän saattaa myös kertoa, kuinka alamaailman kilpailutilanne on kiristynyt ja että se on syynä jengiväkivallan koventumiseen. Tällöin alamaailma näyttäytyy paikkana, jossa liivijengit toimivat tai johon ne oleellisesti kytkeytyvät. Alamaailma hahmottuu siis suomalaisessa rikosjournalismissa lähtökohtaisesti kahdella tavalla. Toimittajat käyttävät sitä joko synonyymina liivijengeille tai sitten he antavat sille merkityksen jonkinlaisena liivijengien ympärille rakentuvana paikkana. Siinä missä alamaailman englanninkielinen käännös on underworld, suomalaisen alamaailman käännös voisi paremminkin olla gangland.

Sellaista juttua, jossa kuvailtaisiin, millainen paikka Suomen alamaailma on, ei kukaan tunnu kuitenkaan kirjoittaneen. Yleensä alamaailma jää jutuissa pelkäsi sanaksi, jonka toimittaja on sujauttanut leipätekstiin tai nostanut otsikkoon. Useimmiten toimittajat viittaavat sillä liivijengeihin ja joskus he eivät välttämättä tarkoita sillä mitään. He saattavat mainita alamaailman yksinkertaisesti siksi, että he haluavat tuoda juttuun tiettyä painokkuutta tai sävykkyyttä. Siinä missä rikollisuus kuulostaa epä-määräiseltä ja rikollispiirit hieman lattealta, alamaailma huokuu ilmaisuvoimaa – se herättää ajatuksia ja luo mielikuvia. Tämän tutkielman esimerkkiaineisto koostuu noin kahdestakymmenestä jutusta, joista yksikään ei kerro alamaailmasta yhtään enempää kuin edellä referoitu Iltalehden juttu. Suomen alamaailmasta on vaikea muodostaa selkeää kuvaa edes siten, että yhdistäisi kaikkien kahdenkymmenen jutun sisältämät tiedot alamaailmasta ja kirjoittaisi niiden pohjalta mahdollisimman tarkan kuvauksen. Lopputulos olisi jotakuinkin tällainen:

Suomalainen alamaailma rakentuu liivijengien ympärille, jotka harjoittavat huumekauppaa ja velanperintää. Ne tehtailevat enenevässä määrin myös talousrikoksia. Jengien apuna häärii alamaailman liepeillä toimiva valkokaulustyöläisten joukko, johon kuuluu niin yrittäjiä ja lakimiehiä kuin pankkiireita ja kirjanpitäjiä. Valtaa alamaailmassa käyttävät ”isot kihot” ja ”alamaailman vaikuttajat”. Alamaailmaan ei lähdetä eikä mennä – sinne joko päädytään tai ajaututaan.

Alamaailma ei toistaiseksi ole ollut yhdenkään akateemisen tutkimuksen aihe Suomessa. Yhtä vähän on olemassa tutkimusta, jossa olisi yritetty kartoittaa Suomen rikollispiirejä tai selvitetty laajasti, millaisia rikollisryhmiä maassa toimii. Saatavilla on lähinnä tutkimuksia, joissa on keskitytty joko

¹⁶² Kaleva 29.03.2006.

yksittäisiin rikollisryhmiin tai tiettyntyyppiseen rikollisuuteen.¹⁶³ Myöskään liivijengejä ei ole tutkittu muutoin kuin toimittajien kirjoittamissa tietokirjoissa.¹⁶⁴ Näin ollen voitaneen todeta, että suomalaisesta alamaailmasta muodostuva kuva perustuu enimmäkseen mediatietojen varaan.

5.3 Liivijengien loputon uhka

Media julkaisee edellä referoidun *Iltalehden* jutun kaltaisia reportaaseja vuosittain. Teemat pysyvät vuodesta toiseen samoina. Liivijengien määrän kerrotaan yli kaksinkertaistuneen 2000-luvulla. Ne haalivat lisää jäseniä, laajentavat toimintaansa ja levittäytyvät niin, että muilta rikollisilta uhkaa jo loppua tila. Laajentumispyrkimykset johtavat vääjäämättä jengisotaan. Keskusrikospoliisin edustaja on asiasta huolissaan ja kertoo, montako tuliasetta poliisi löysi johonkin kerhotilaan tehdyn ratsian yhteydessä. Aseistautuminen kielii siitä, että jengit valmistautuvat väkivaltaan. Poliisi vakuuttaa tekevänsä kaikkensa, mutta väkivalta saattaa silti ryöpsähtää. Juttu päättyy lohduttomaan virkkeeseen, jossa todetaan, että jengiväkivallan uhriksi voi joutua jopa sivullinen.¹⁶⁵

Tällaisen reportaasin *Yle* julkaisi vuoden 2020 syyskuussa.¹⁶⁶ Otsikko kehottaa lukijaa katsomaan jutun sisällä olevasta kartasta, mitä rikollisjengejä hänen kotikulmillaan pyörii. Leipätekstissä käydään läpi eri jengien jäsenmääriä. Sitten esiin nostetaan jengiväkivalta. ”Rikollisten liivijengien sisäinen ja niiden välinen väkivalta on hyvin yleistä”, toimittaja kirjoittaa. Hieman jäljempänä hän siteeraa Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen poliisitarkastajaa: ”Jengien jäseniltä on takavarikoitu vuosien saatossa paljon ampuma-aseita. Se kertoo vähintään varautumisesta väkivaltaan”, poliisitarkastaja sanoo. Sitaatin jälkeen leipätekstissä mainitaan sivulliset uhrit. ”Krp:n arvion mukaan jengiläisten vahva huumausaineiden käyttö ja laaja aseistautuminen aiheuttaa vaaraa välittömien uhrien lisäksi sivulliselle yleisölle.”

Yle on julkaissut samasta aiheesta tehdyn ja sisällöltään hyvin samanlaisen jutun myös vuonna 2019.¹⁶⁷ Oikeastaan *Yle* on julkaissut neljänä vuonna peräkkäin juttuja, jotka kaikki käsittelevät liivijengejä ja niiden jäsenmääriä sekä jengirikollisuuden lisääntymistä Suomessa.¹⁶⁸ Hiuksenhienon eron juttujen välillä muodostaa se, mitä yksittäistä seikkaa milloinkin on korostettu. Jos edellisessä

¹⁶³ Esim. Junninen 2006; Jokinen & Viuhko 2009.

¹⁶⁴ Esim. Mölsä 2009; Gustafsson & Huuskonen 2019.

¹⁶⁵ Havainnot perustuvat edellä mainittuun Helsingin Sanomien ja Ylen arkistoista koottuun esimerkkiaineistoon.

¹⁶⁶ *Yle* 26.9.2020.

¹⁶⁷ *Yle* 29.3.2019.

¹⁶⁸ Vuosina 2019–2020 julkaistujen juttujen lisäksi kts. myös *Yle* 17.4.2018 ja *Yle* 7.12.2017.

jutussa huomio kiinnitettiin jengien maanlaajuiseen levinneisyyteen, vuoden 2019 maaliskuussa julkaistussa jutussa aiheena on erityisesti ulkomailta Suomeen pyrkivät jengit. Jengien rantautuminen Suomeen tuo mukanaan reviirisodat ja jengiväkivallan, jonka uhriksi sivullinenkin voi joutua. ”Ulkomailta tulevat rikollisryhmät tuovat mukanaan entistä väkivaltaisempaa toimintaa”, leipätekstissä kirjoitetaan. ”Vaarana on, että kun ne pyrkivät ottamaan jalansijaa, vakavia yhteenottoja ryhmien kesken voi syntyä.” Jengisotaan varautuminen tarkoittaa tietenkin aseistautumista. ”Kentällä partiot takavarikoivat aseita jo nyt lähes päivittäin, ja kotietsinnöissä niitä löytyy lisää”, keskusrikospoliisin rikosylikomisario sanoo.

Huhtikuussa 2018 jengirikollisuutta käsiteltiin *Ylen* ajankohtaisohjelmassa A-studiossa. Aiheena oli jengiväkivallan leimahtaminen Etelä-Ruotsin Malmössä. Ohjelman pohjalta *Ylen* verkkosivuilla julkaistiin keskusrikospoliisin rikostarkastajan haastattelu. Leipätekstissä esiin nostettiin Suomessa toimivien jengien määrä, ja haastattelussa krp:n rikostarkastaja kertoi, että jengiytyminen on lisääntynyt 1990-luvun puolivälistä lähtien Suomessa. Kysymys kuuluikin, uhkasiko Suomea samanlainen jengiväkivallan aalto, jonka pyörteissä Ruotsi oli. ”Ruotsista Suomeen on levinnyt ainakin kaksi jengiä, Satudarah ja No Surrender”, jutussa kerrottiin. Yhtymäkohta naapurimaahan löytyi lopulta siitä, että keskusrikospoliisin mukaan Suomessa toimivat jengit olivat alkaneet haalia jäsenikseen paperittomia ja ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. ”Se on meille uutta. Ruotsissa tämä on paljon tunnetumpaa”, keskusrikospoliisin rikostarkastaja kertoi haastattelussa.

Neljäs liivijengeistä kertova juttu, jonka *Yle* on julkaissut vuoden 2017 joulukuussa, ei erityisemmin eroa edellä käsitellystä, syykuussa 2020 julkaistusta jutusta. Myös tähän juttuun on liitetty mukaan kartta, joka näyttää, miten liivijengit ovat levittäytyneet pitkin Suomea. Lisäksi jutussa eritellään, montako jäsentä kussakin jengissä on. Toisin kuin edellisissä jutuissa tässä ei keskitytä niinkään poliisin takavarikoimiin aseisiin tai jengiväkivaltaan. Otsikko lupaa, että jutusta käy ilmi, miten liivijengit toimivat eri puolilla Suomea. Konkreettisia esimerkkejä niiden toiminnasta ei silti anneta. Jengeillä kerrotaan olevan niin laittomia kuin laillisia bisneksiä. ”Moni rikollisjengi pyrkii laajentamaan toimintaansa huumekaupan ja kiristyksen lisäksi laillisille aloille, kuten rakennus- ja ravintolabisneksiin”, leipätekstissä kirjoitetaan. ”Laillinen liiketoiminta ja väkivaltakoneisto takaavat liivijengeille vaikutusvallan kasvun yhteiskunnassa.”

Helsingin Sanomat on kirjoittanut liivijengeistä yhtä taajaan kuin *Ylekin*. Myös juttujen aiheet ovat olleet pitkälti samoja. Lehti näyttää esimerkiksi käsitelleen jengien laajentumispyrkimyksiä kolmen vuoden välein. Tätä voi havainnollistaa lyhyesti otsikkotasolla. ”Jengit levittäytyvät laajalle”,

Helsingin Sanomat otsikoi vuonna 2011.¹⁶⁹ Kolme vuotta myöhemmin lehti kertoi otsikossaan, että ”liivijengit leviävät kuin kauppaketjut”.¹⁷⁰ Vuonna 2016 se kirjoitti ”jengien laajentavan niin, että muilta rikollisilta loppuu tila”. Vaikka otsikot ovat muuttuneet, juttujen sisältö on pysynyt samana. Niitä lukemalla saa sellaisen kuvan, että jengit leviävät kuin vieraslajit, tukahduttavat muun kasvillisuuden ja valtaavat kaiken alan. ”Ennen vanhaankin monessa paikassa toimi alamaailman jengi. Ulkopuolisetkin usein tiesivät, keitä porukkaan kuuluu”, toimittaja kirjoittaa yhdessä jutussa ja siteeraa keskusrikospoliisin rikoskomisariota, jonka mukaan tällaisia paikallisia porukoita on koko ajan vähemmän.¹⁷¹ ”Heidän paikkansa ovat ottaneet esimerkiksi pääkalloilla tai liekehtivillä kuulilla koristeltuihin liiveihin pukeutuvat joukkueet, joilla on tiukka kuri ja säännöt”, rikoskomisario sanoo.

Toinen kantava teema *Helsingin Sanomien* jutuissa on ollut jengisodan enteileminen. Vuonna 2011 lehti kertoi poliisin pelkäävän, että jengien välit alkavat kiristyä, koska niiden reviirit ovat niin lähellä käin.¹⁷² Kolme vuotta myöhemmin jutussa, jossa jengien kuvailtiin leviävän kauppaketjujen tavoin, kirjoitettiin, että ”Suomessakin on viitteitä valmistautumisesta jengisotaan”.¹⁷³ Keskusrikospoliisin rikoskomisario piti selvänä merkinä sitä, että jengiläisillä oli yhä enemmän aseita. Hänen mukaansa yksi jengi käytti nahkaliivien asemesta luotiliivejä. ”Tuskin sellaisia epämukavia liivejä huvikseen päällä pidetään”, hän toteaa jutussa.

Vuoden 2017 aikana *Helsingin Sanomat* julkaisi kaksi juttua, joissa jengisodan uhan nähtiin nousevan ulkomaalaisten rikollisryhmien suunnasta.¹⁷⁴ ”Uusien kansainvälisten jengien rantautuminen Suomeen saattaa lisätä jännitteitä ja aiheuttaa reviirikiistoja”, keskusrikospoliisin kerrottiin arvioivan. Toisessa jutussa käsiteltiin kilpailutilanteen kiristymistä alamaailmassa. Tämän selitettiin johtuvan muun muassa siitä, että suomalaiset jengit olivat alkaneet menettää osuuksiaan huumekaupasta ulkomaalaisille rikollisryhmille. Jutussa viitattiin ”eri viranomaisarvioihin”, joiden mukaan jengien välinen kilpailu ilmeni ”väkivaltarikollisuuden lisääntymisenä ja raaistumisena”.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus sai vuoden 2019 syyskuussa käsiteltäväkseen poikkeuksellisen kannan. Poliisihallitus ja kihlakunnansyyttäjä vaativat, että liivijengi United Brotherhood ja sen alajengi Bad Union oli määrättävä välittömään toimintakieltoon ja oikeuskäsittelyn päätteeksi lakkautettava

¹⁶⁹ *Helsingin Sanomat* 9.9.2011.

¹⁷⁰ *Helsingin Sanomat* 18.2.2013.

¹⁷¹ *Helsingin Sanomat* 18.2.2013.

¹⁷² *Helsingin Sanomat* 9.9.2011.

¹⁷³ *Helsingin Sanomat* 18.2.2013.

¹⁷⁴ *Helsingin Sanomat* 29.11.2017; *Helsingin Sanomat* 22.12.2017.

kokonaan. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun virkavalta yritti kieltää liivijengin toiminnan Suomessa.¹⁷⁵ Musiikki kuitenkin lakkasi ennen kuin oikeudenkäynti ehti edes alkaa. Vuoden 2020 loppiaisena United Brotherhood julkaisi tiedotteen, jossa se ilmoitti lakkauttavan itse itsensä.¹⁷⁶ *Helsingin Sanomat* julkaisi viisi päivää myöhemmin uutisanalyysin, jossa lehden rikostoimittaja tarjosi selitystä yllättävälle päätökselle. Otsikon mukaan United Brotherhoodin pyrkimyksenä oli ”estää Suomen alamaailmaa halvaantumasta”.¹⁷⁷ Analyysi sulkee ympyrän. Se ilmentää hyvin, miten suomalaisessa rikosjournalismissa alamaailma ja liivijengit kietoutuvat yhteen. Jutussa toimittaja kuvailee United Brotherhoodia ”kaikilla mittareilla merkittäväksi peluriksi suomalaisessa alamaailmassa”, mutta ei kerro tarkemmin, mitä nämä mittarit ovat. ”Krp:n lukujen perusteella noin kymmenesosa järjestäytyneestä rikollisuudesta luopuisi liiveistä UB:n hajoamisen jälkeen”, hän kirjoittaa ja nostaa esiin keskusrikospoliisin tuoreimman arvion järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkeytyvien henkilöiden määrästä Suomessa. Arvion mukaan heitä olisi noin 900–1000.

5.4 Kun media kertoo yhtä, luvut kertovat toista

Näin on käyty läpi, mitä tunnuksellisista liivijengeistä on viimeisen 10 vuoden aikana kirjoitettu kahdessa valtakunnallisessa uutismediassa. Päälimmäisin havainto liittyi siihen, että jutuista välittyvä sanoma on pysynyt vuodesta toiseen melko samana. Jengit leviävät ja laajentavat sekä kasvattavat jäsenmääräänsä. Aika ajoin jengikartalle ilmestyy uusia jengejä, ja sikäli kun ne yrittävät vallata alamaailman markkinoita vanhoilta toimijoilta, ilmassa leijuu myös täysin sivullisia koskettava jengisodan uhka. Kuulostaa siltä, että liivijengien ympärille rakentunut suomalainen alamaailma kasvattaa jatkuvasti kokoaan. Eräs yksityiskohta näyttäisi kuitenkin nousevan tulkintaa vastaan. Useimmissa jutuissa nimittäin on esitelty lukuja sekä rikollisryhmien määrästä että järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkeytyneiden ihmisten määrästä. Kun näitä lukuja tarkastelee lähemmin, ne eivät aivan istu kertomukseen, jonka mukaan jengeihin liittyy alati lisää jäseniä ja rikollisjengien määrä vain kasvaa kasvamistaan.

¹⁷⁵ Helsingin Sanomat 7.1.2020.

¹⁷⁶ Helsingin Sanomat 7.1.2020.

¹⁷⁷ Helsingin Sanomat 7.1.2020.

Helsingin Sanomat viittasi vuonna 2011 keskusrikospoliisin arvioon, jonka mukaan Suomessa olisi toiminut noin 80 järjestäytyneitä rikollisryhmää, joihin olisi kuulunut vajaan 1 200 jäsentä.¹⁷⁸ Seuraavana vuonna lehti kirjoitti keskusrikospoliisin arvioivan, että ryhmiä olisi 84 ja niillä olisi 1 150 jäsentä. *Yle* puolestaan kertoi vuonna 2017, että keskusrikospoliisi arvioi rikollisryhmien yhteenlasketuksi jäsenmääräksi 750 henkeä. Kaksi vuotta myöhemmin keskusrikospoliisi totesi *Ylelle*, että Suomessa toimii seitsemän vakiintunutta rikollisorganisaatiota, joihin kuuluu kaikkiaan 75 alajengiä ja 800 jäsentä. *Helsingin Sanomat* vuorostaan kertoi vuoden 2020 alussa, että keskusrikospoliisin viimeisimmän arvion mukaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkeytyisi Suomessa noin 900–1000 ihmistä. Edellisen vuoden toimintakertomuksessaan keskusrikospoliisi ilmoittaa, että järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluisi Suomessa 800 henkilöä.

Lukujen perusteella näyttää siltä, että poliisin rikollisina pitämien jengien jäsenmäärät ovat jopa laskeneet vuodesta 2011. Viime vuosina jäsenmäärät taas näyttävät pysyneen melko vakaina. Ne eivät ole liioin nousseet eivätkä laskeneet. Myöskään jengien määrä ei näytä lisääntyneen, vaikka tämä on ollut pääviesti järjestään kaikissa jutuissa. Keskusrikospoliisi on arvioinut vuoden 2019 toimintakertomuksessaan rikollisryhmien määräksi 70, kun 2010-luvun alkupuolella ryhmiä oli arvioiden mukaan yli 80.¹⁷⁹ Toimintakertomuksissaan keskusrikospoliisi ilmoittaa lisäksi sen, montako järjestäytyneen rikollisryhmän jäsentä sillä on kunakin vuonna ollut esitutinnan kohteena tai ylipäättään tiedossa. Tätä voinee pitää indikaattorina siitä, kuinka suuri osuus jengien jäsenistä on aktiivisesti mukana jengeissä ja kuinka moni heistä kytkeytyy poliisin tutkimaan rikollisuuteen. Toimintakertomusten perusteella tällaisten jäsenten osuus jäsenten kokonaismäärästä on useimpina vuosina ollut puolet tai alle puolet.¹⁸⁰ Ainoan poikkeuksen muodostaa vuosi 2018, jolloin 81 prosenttia rikollisryhmien jäsenistä oli joko epäiltynä rikoksista tai poliisin tiedossa. Lukuja katsomalla on kaiken kaikkiaan hankala nähdä, että suomalainen alamaailma olisi kasvattanut merkittävästi kokoaan. Ennenminkin voisi sanoa, että se on ollut kutistumaan päin viimeiset kymmenen vuotta.

5.5 Arvostelun yläpuolella

¹⁷⁸ Mtv uutisoi 02.04.2013, että keskusrikospoliisi olisi jälkikäteen korjannut vuoden 2011 lukuja alaspäin. Poliisi ei osannut selkeästi kertoa, mistä syystä luvut olivat alun perin olleet todellisuutta korkeammat.

¹⁷⁹ Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2019, 11.

¹⁸⁰ Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2016, 11; Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2017, 12; Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2018, 11; Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2019, 11.

Mika Junninen (2006) on kyseenalaistanut väitöskirjassaan poliisin esittämät arviot järjestäytyneiden rikollisryhmien määrästä Suomessa. Hän päätyi tutkimuksessaan siihen tulokseen, ettei Suomessa ole järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Hänen mukaansa suomalaiset ammattirikollisryhmät ovat enimmäkseen puolijärjestäytyneitä, eikä niitä ole lainkaan niin montaa kuin poliisi on arvioissaan esittänyt.¹⁸¹ Junninen epäili poliisin liioittelevan medialle paitsi rikollisryhmien lukumäärää myös ryhmien väkivaltaistumista. Hän päätteli tämän yksinkertaisesti johtuvan poliisin tarpeesta turvata määrärahojensa kasvu. ”Miehistön motivaation ylläpitämiseksi ja henkilökohtaisen työpanoksen maksimoimiseksi on uskottava alati järjestäytyneempään, tehokkaampaan ja taloudellisesti kannattavampaan rikollisuuteen, jonka kiinnisaaminen vaatii yhä enemmän rahaa, aikaa ja laajempia tutkintavaltuuksia”, Junninen kirjoitti vuonna 2006 oikeusministeriön ja rikosentorjuntaneuvoston julkaisemassa Haaste-lehdessä.¹⁸²

Junnisen esittämän kritiikin yhteydessä on tuotava esiin, että hän rajasi tarkastelunsa koskemaan suomalaisten ammattirikollisryhmien toimintaa 1990-luvulla.¹⁸³ Lisäksi hän jätti moottoripyöräjengit kokonaan tutkimuksensa ulkopuolelle. Hän perusteli ratkaisuaan sillä, että moottoripyöräjengit edustavat kriminologisesta näkökulmasta enemmän vaihtoehtoista elämäntapaa kuin järjestäytyntä rikollisuutta.¹⁸⁴ Tämä poikkeaa oleellisesti keskusrikospoliisin näkökulmasta, jonka mukaan moottoripyöräkerhot ovat kaikista keskeisimpiä järjestäytyneen rikollisuuden toimijoita Suomessa. Yhä ajankohtainen seikka on kuitenkin poliisin tietomonopoli, johon Junninen kiinnittää huomiota Haaste-lehden kirjoituksessaan. ”Keskustelun ongelma on, että useissa tapauksissa poliisilla on tietomonopoli, jonka oikeellisuutta, hyödyllisyyttä ja paikkaansa pitävyyttä ulkopuolisten ei sallita arvioida.” Junnisen mukaan vain yhden asiantuntijatahon näkemys on riittämätön yhteiskunnallisen keskustelun kannalta. ”Asiasta tarvitaan laajempaa tietoa ja laajaa akateemista tutkimusta, jossa asioita voidaan analysoida useista näkökulmista ja pitkällä aikavälillä”, hän kirjoittaa.

Keskusrikospoliisin toimintakertomuksista ei selviä, millaiselle kriteeristölle ja tiedonkeruumenetelmälle arviot jengien jäsenmääristä perustuvat. Niin toimittajan kuin tutkijan on mahdoton selvittää, kuinka paikkaansa pitäviä luvut ovat tai kuinka tarkkoja arvioita ne ovat. Kun akateemista tutkimusta ei ole juurikaan täydentämään tai tukemaan poliisin näkemystä järjestäytyneestä rikollisuudesta Suomessa, Junnisen esiin nostama tietomonopoli ilmentää perustavanlaatuisia ongelmia. Myös

¹⁸¹ Junninen 2006, 3–19 ja 180–181.

¹⁸² Haaste 1/2006, 15–17.

¹⁸³ Sanna Palo (2010) on arvostellut Junnisen väitöskirjatutkimusta omassa väitöskirjassaan.

¹⁸⁴ Junninen 2006, 3.

poliisilla itsellään näyttää olevan paikoitellen hankaluuksia osoittaa, että arviot perustuvat luotettavaan ja ennen kaikkea uskottaviin lähteisiin. Tämä käy ilmi vuonna 2015 julkaistusta *Organised Crime Portfolio* -raportista. Siinä Euroopan eri viranomaistahot havainnollistavat järjestäytyneiden rikollisryhmien ja laittomien markkinoiden toimintaa seitsemässä EU:n jäsenmaassa. Suomen tilannetta koskevassa luvussa kirjoittajat viittaavat enimmäkseen medialähteisiin. Käytännössä he siis perustavat raportissa esittämänsä tietonsa järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta Suomessa siihen, mitä keskusrikospoliisi on lausunut aiheesta tiedotusvälineille. Rikollisryhmien kytköksistä yrity maailmaan he kirjoittavat esimerkiksi näin: ”Median mukaan poliisi uskoo satojen suomalaisten yritysten olevan rikollisten hallinnassa.”¹⁸⁵ Raportissa on myös kartta, joka havainnollistaa, miten liivijengien määrä on lisääntynyt Suomessa 2000-luvun alusta. Kirjoittajat ovat merkinneet kartan lähteeksi Ylen. Ylen toimittajat tuskin ovat selvittäneet tietoja kuitenkaan omin avuin, vaan he ovat todennäköisesti saaneet ne tietopyyntönä keskusrikospoliisilta. Näin ollen kirjoittajat päätyvät kierättämään raportissa pelkästään toisen käden lähteistä keräämäänsä tietoa. Raportin merkittävien kohta on Suomen tilannetta käsittelevän luvun alussa. Siinä kirjoittajat toteavat seuraavasti: ”Vaikka Suomessa toimivista rikollisryhmistä ei olekaan tietoa, on selvää, että laittomat markkinat ovat tärkeässä asemassa Suomen järjestäytyneen rikollisuuden talouselämässä.”¹⁸⁶

Vuoden 2021 syyskuussa poliisi uhkasi käynnistää yhteistoimintaneuvottelut ja vähentää henkilöstöään 200–250 henkilötyövuodella, ellei hallitus lisäisi poliisin rahoitusta seuraavalle vuodelle. Vaikka hallitus oli lisännyt poliisin määrärahoja jo ennestään, poliisi ilmoitti, että sillä olisi vuonna 2022 silti yli 30 miljoonaa euroa vähemmän rahaa käytettävissään kuin vuonna 2021. Niinpä se vaati hallitukselta 40 miljoonaa euroa lisää rahaa, jotta satojen henkilötyövuosien vähennykseltä vältyttäisiin. *Helsingin Sanomat* kertoi tällöin, ettei valtiovarainministeriö eikä oikeastaan mikään muukaan taho Suomessa tiedä tarkasti, mihin poliisi on tähän asti käyttänyt lisääntyneitä määrärahojaan.¹⁸⁷ Poliisi on itse kertonut rahojen menneen ainakin lakisäätteisten tehtävien lisääntymiseen, palkkakustannusten nousuun ja välttämättömiin tietotekniikkahankkeisiin. *Helsingin Sanomien* mukaan näihin menoihin hallitus on kuitenkin jo budjetissaan antanut poliisille rahaa, joten enemmälle rahoitukselle ei pitäisi enää olla tarvetta. Lisäksi poliisille on myös tehty tasokorotuksia, jotka on

¹⁸⁵ Savona & Riccardi 2015. From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio, 40–49. Linkki raporttiin: https://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2017/08/OCP_Finnish.pdf.

¹⁸⁶ Savona & Riccardi 2015.

¹⁸⁷ Helsingin Sanomat 29.9.2021.

tarkoitettu käytettäväksi nimenomaan uusien poliisien palkkaamiseen.¹⁸⁸ Lokakuussa hallitus lopulta hyväksyi 30 miljoonan lisärahoituksen poliisille jo ennestään myöntämiensä määrärahojen lisäysten päälle. Toistaiseksi julkisuuteen ei ole kerrottu, mihin poliisi on saamansa lisärahoituksen käyttämässä. Asetelma on jokseenkin häkellyttävä. Suomessa tuskin mikään muu julkinen organisaatio kykenee toimimaan yhtä läpinäkymättömästi kuin poliisi. Tiettyyn läpinäkymättömyyteen poliisilta löytyy varmasti perusteita, mutta pelkästään jo tiedonvälityksen näkökulmasta olisi suotavaa, että myös kriittiselle tarkastelulle olisi sijaa. Tällä hetkellä poliisi vaikuttaa perustelevan rahatarvettaan muun muassa alamaailmaksi kutsutun jengirikollisuuden uhalla, jonka vakavuutta yksikään ulkopuolinen taho ei kykene riittävästi arvioimaan. Saamansa lisä- ja määrärahat poliisi käyttää kohteisiin, joista se ei näytä kertovan kunnolla edes niille tahoille, jotka loppuviimeksi päättävät sen rahoituksesta.

¹⁸⁸ Helsingin Sanomat 29.9.2021.

LUKU KUUSI: ALAMAAILMAN LÄHIHISTORIA

6.1 Alamaailma muodostuu uudelleen kauhujen kaupungissa

New Yorkin vararikko alkoi näyttää vuoden 1975 puolivaiheilla vääjäämättömältä. Kaupungin valtavat velat olivat erääntymässä, eivätkä pankit enää suostuneet myöntämään sille uutta lainaa vanhojen maksamiseen. Pormestari Abraham Beame oli neuvotellut pankkiirien kanssa, mutta tuloksetta. Lopulta hän kääntyi presidentti Gerald Fordin puoleen tunnustellakseen, voisiko liittovaltio rientää apuun ja pelastaisi kaupungin konkurssilta. Lokakuun lopulla Ford kuitenkin ilmoitti Washingtonista käsin, ettei New Yorkin velkakriisiä hoidettaisi liittovaltion tuella. Seuraavana päivänä *New York Daily News* julkaisi etusivullaan kuuluisan otsikkonsa: ”Ford to City: Drop Dead.”¹⁸⁹ Konkurssin uhka leijui kaupungin yllä vielä kuukauden päivät, kunnes Ford taipui. Hän sopi Beamen kanssa järjestelystä, jossa New Yorkin oli Yhdysvaltain hallituksen myöntämää lainaa vastaan sitouduuttava koviin säästötoimiin ja leikkauksiin budjettinsa tasapainottamiseksi.¹⁹⁰

Kaupunkilaisten hyvinvointi oli ollut New Yorkin politiikan tavoitteena 1900-luvun alusta asti. Kaupungin julkisesta sektorista oli rakennettu kattava, ja newyorkilaisia ympäröinyt turvaverkko ulottui huono-osaisimpiin saakka. Lukukausimaksuton yliopisto tarjosi köyhänkin perheen lapselle mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun. Poliittisesti vahvat ammattiliitot puolestaan valvoivat kaupungin laajan työväenluokan etuja.¹⁹¹ New York oli toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä edustanut pisimmälle vietyä sitä, mihin Yhdysvaltain politiikka oli tuohon aikaan tähdännyt: nostamaan ihmisiä köyhyydestä, tasaamaan tuloeroja ja tukemaan työllään toimeentulevan keskiluokan kasvua.¹⁹² Fordin määräämä säästökuuri merkitsi kuitenkin loppua tällaiselle politiikalle. Kaupungin hallinto käynnisti menoleikkaukset, jotka kohdistuivat julkisen sektorin palveluihin ja työntekijöihin. Palkkoja jäädytettiin, ihmisiä irtisanottiin. Poliisin ja terveydenhuollon resurssit vähenivät rajusti. Lukukausimaksut tulivat yliopistoon. Katujen varsille alkoi kerääntyä kasapäin roskia, joita

¹⁸⁹ New York Daily News 30.10.1975; New York Times 28.12.2006.

¹⁹⁰ Phillips-Fein 2017.

¹⁹¹ Phillips-Fein 2017.

¹⁹² Siltala 2017, 25–35.

jätehuolto keräsi enää harvakseltaan. Kaupunkilaiset osoittivat mieltään säästötoimia vastaan, mutta kaupungin budjetti oli sidottu talouskuriin vuosiksi eteenpäin.¹⁹³

New Yorkin velkaantuminen oli alkanut 1960-luvun jälkipuoliskolla, kun kaupungin talous oli kään-
tynyt alijäämäiseksi. Lainoilla oli ollut tarkoitus paikata budjettivajetta, kunnes kaupungin tulot taas
kasvaisivat ja kattaisivat sen menot. Julkisuudessa New Yorkin velkakriisi leimattiin itseaiheutetuksi
ongelmaksi. Kaupungin väitettiin olleen liian avokätinen asukkailleen ja laiminlyöneen tyystin talou-
den hoidon.¹⁹⁴ Tosiasiallisesti velkakriisiin oli johtanut taloudessa tapahtunut käänne, jonka yhteis-
kunnalliset vaikutukset tulivat ensimmäisenä esiin New Yorkissa ja myöhemmin myös muissa yhdys-
valtalaisissa teollisuuskaupungeissa, kunnes ne lopulta levisivät kaikkialle läntiseen maailmaan. Toi-
sen maailmansodan jälkeen länsimaissa oli koettu voimakas taloudellisen kasvun kausi. 1960-luvun
loppua kohden se oli kuitenkin alkanut osoittaa vähitellen hiipumisen merkkejä. Kulutuskysyntä ei
enää kasvanut. Katteet huononivat ja pääomalle saatu tuotto alkoi laskea.¹⁹⁵ Yhdysvalloissa yrityk-
set reagoivat voittomarginaaliensa kapenemiseen siten, että ne ryhtyivät kartoittamaan mahdolli-
suuksiaan painaa tuotantokustannuksiaan alas. Ammattiliitoilla oli vielä tässä vaiheessa riittävästi
voimaa estää yrityksiä alentamasta työntekijöidensä palkkoja. Niinpä yritykset alkoivat siirtää tuo-
tantaansa paikkoihin, joissa vuokrat olivat alhaisia, verotus oli kevyttä ja työvoiman järjestäytymis-
aste matala. Ne sulkivat tehtaitaan kaupungeissa ja avasivat uusia tuotantolaitoksia kaupunkien ul-
kopuolelle.¹⁹⁶ Lopulta ne saattoivat siirtää tuotantonsa kokonaan pois Yhdysvalloista ja sijoittaa sen
johonkin köyhään maahan, jossa työn hinta oli halpa eikä työntekijöillä ollut oikeuksia.¹⁹⁷ Juuri näin
New Yorkissa kävi 1960-luvun jälkipuoliskolla. Kaupungista katosi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa
kaikkiaan 500 000 työpaikkaa. Tämä aiheutti työttömyyttä ja lisäsi köyhyyttä, vähensi kaupungin ve-
rotuloja ja kasvatti sen sosiaalimenoja. Budjettiin syntyi vajetta, jota pahensi entisestään presidentti
Richard Nixonin päätös lopettaa Great Society -ohjelma, jossa liittovaltio oli maksanut New Yorkille
ja muille suurkaupungeille avustuksia, joilla oli ollut määrä kitkeä urbaania köyhyyttä. Lisäksi kau-
pungit alkoivat menettää enenevässä määrin verotuloja, kun keskiluokka ryhtyi muuttamaan san-
koin joukoin pois kaupungeista ja asettumaan niiden ulkopuolella sijaitseviin lähiöihin.¹⁹⁸

¹⁹³ Phillips-Fein 2017.

¹⁹⁴ Phillips-Fein 2017.

¹⁹⁵ Siltala 2017, 36–42.

¹⁹⁶ Phillips-Fein 2017, 21–27.

¹⁹⁷ Siltala 2017, 36.

¹⁹⁸ Phillips-Fein 2017, 21–27.

Voiton suhdeluvun laskiessa ja talouskasvun hiipuessa kapitalistien katse suuntautui rahoitusmarkkinoille. Kun kiinteät investoinnit teolliseen tuotantoon eivät kannattaneet enää yhtä hyvin kuin ennen, he ryhtyivät tavoittelemaan voittoja reaalitalouden ulkopuolelta. Tästä alkoi talouden finanssoituminen. Rahoitussektori oli kylläkin vielä 1970-luvun alussa tiukasti säädelty jopa Yhdysvalloissa, mutta tilanne muuttui nopeasti vuonna 1971, kun maa irtaantui Bretton Woods -järjestelmästä.¹⁹⁹ Pankeille sääntelyn purku merkitsi kokonaan uudenlaisia rahoitustoiminnan mahdollisuuksia, ja ne alkoivat luopua joistakin vähemmän tuottoisista toiminnoistaan. Tämä oli viimeinen naula New Yorkin arkkuun. Kaupunki oli kyennyt pitämään lainojensa korot kohtuullisina ja hankkimaan uutta lainaa siten, että se oli laskenut liikkeelle joukkovelkakirjoja, joita pankit olivat ostaneet ja myyneet eteenpäin sijoittajille. Vuonna 1975 pankit eivät enää olleet halukkaita toimimaan näin. Ne olivat alkaneet nähdä New Yorkin uudessa valossa, kaupunkina, jolla oli valtavasti velkaa ja jolle ei kannattanut myöntää lisää luottoa.²⁰⁰ Maaliskuun puolivälissä kolme vaikutusvaltaista pankkiiria, David Rockefeller, Ellmore Patterson ja William Spencer, päättivät kertoa tämän pormestari Abraham Beamelle.²⁰¹

New Yorkissa kuvattiin 1970-luvulla sellaisia elokuvia, kuten *Taxi Driver*, *The Panic in Needle Park*, *Fort Apache* ja *Death Wish*. Ne ovat kaikki rikosaiheisia elokuvia, joiden tapahtumapaikkana toimiva kaupunki piirtyy esiin likaisena ja luotaantyöntävän näköisenä. Tässä tapauksessa elokuvien esittäminen New Yorkista ei ollut kovin kaukana todellisuudesta. Talouskuri totisesti kurjisti kaupungin.²⁰² Se suorastaan rapistui silmissä. Historioitsija Joshua Freemanin mukaan Arkielämästä New Yorkissa tuli ”ankaraa, ja tunnelma muuttui tyyliksi”.²⁰³ Kaupunkia alkoivat riepotella tulipalot ja jatkuvat tuhopoltot. Rikollisuus lisääntyi, väkivalta yltyi ja henkirikosten määrä nousi korkeaksi. Samalla kun New Yorkiin alkoi virrata tonneittain heroiniä, kaupunki lakkautti sen julkiset huumevieroitusklinikat. Diilerit raivasivat hylätyistä rakennuksista huumeluukkuja.²⁰⁴ Kaupungin lentokentällä turisteille jaettiin lentolehtistä, jonka kannessa oli goottilaistyylinen pääkallo. Sen yllä oli teksti, joka toivotti turistit tervetulleiksi kauhujen kaupunkiin. ”Jos suinkin voit, pysy kaukana New Yorkista, kunnes asiat ovat muuttuneet”, sisäsivulla kehoitettiin.²⁰⁵ Asiat eivät muuttuneet, vaan kehittyivät vain huonompaan suuntaan. Asunnottomien määrä alkoi kasvaa ensimmäistä kertaa sitten 1930-

¹⁹⁹ Mazzucato 2019, 132–157.

²⁰⁰ Phillips-Fein 2017, 28–72.

²⁰¹ Phillips-Fein 2017, 88.

²⁰² Phillips-Fein 2017.

²⁰³ Harvey 2005, 46; sit. Freeman 2001.

²⁰⁴ Phillips-Fein 2017, 215–216 ja 295–297.

²⁰⁵ Phillips-Fein 2017; Guardian 18.5.2015.

luvun suuren laman. Köyhyyden lisääntyminen toi kaduille ihmisryhmän, jonka olisi luullut jo kadonneen – kerjäläiset.²⁰⁶ ”Työväenluokkaiset ja maahanmuuttajataustaiset newyorkilaiset sysättiin piiloon näkyvistä, ja he joutuivat rasismien ja epidemian lailla levinneen crack-kokaiinin uhreiksi”, yhteiskuntateoreetikko David Harvey (2005, 47–48) kuvailee New Yorkin sosiaalisia ongelmia kirjassaan *A Brief History of Neoliberalism*. ”Monet 1980-luvun nuoret kuolivat, päätyivät vankilaan tai jäivät kodittomiksi, ja joutuivat lopulta 1990-luvun puolelle jatkuneen aids-epidemian jalkoihin”, hän jatkaa. ”Väkivaltaisesta rikollisuudesta tuli köyhien lähes ainoa mahdollisuus varallisuuden uudelleen jakamiseen, ja viranomaiset puolestaan vastasivat tähän kriminalisoimalla kokonaisia köyhyyden ja marginalisoitujen asukkaiden yhteisöjä.”²⁰⁷

Sotien jälkeen alkanut länsimaiden kultakausi päättyi 1980-luvulla. Maiden sisäiset tuloerot kääntyivät kasvuun, kun ne olivat edelliset 30 vuotta kaventuneet. Varallisuus alkoi keskittyä alati harvalukuisemmalle joukolle.²⁰⁸ Elinikää koskeva eriarvoisuus lisääntyi, kun ihmisten mahdollisuudet kouluttautua ja saada terveydenhuoltoa heikkenivät.²⁰⁹ Köyhyydeltä suojannut turvaverkko oheni samalla kun työttömyys ryöpsähti.²¹⁰ New Yorkin kurjistumiskehitys oli länsimaissa 1980-luvulla valloilleen päässeeseen eriarvoistumisen esinäytös. Kaupungin näivettyminen talouskurin hampaissa enteili hyvinvointivaltioiden rapautumista. Deindustrialisaatio levisi teollisuuskaupungista toiseen synnyttäen ruostevyöhykkeitä Yhdysvaltojen koillisosiin, Pohjois-Englantiin ja Manner-Eurooppaan.²¹¹ Säästöt ja leikkaukset vakiintuivat uudeksi normiksi kaikkialla, kun hallitusten budjetit sidottiin velka- ja alijäämärajoihin inflaation vastaisessa taistelussa.²¹² Yhteiskunnan reuna-alue muodostui hylättyihin työläiskortteleihin, joissa vanha 1800-luvun alamaailma syntyi uudelleen.

6.2 Hyvinvointivaltio ehti hetkellisesti hävittää alamaailman

Alamaailma oli alkanut rakoilla liitoksistaan 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Köyhyydestä rakennellut uhkakuvat, jotka olivat pönkittäneet sitä edellisellä vuosisadalla, olivat alkaneet purkautua

²⁰⁶ Phillips-Fein 2017, 295–296.

²⁰⁷ Harvey 2005, 47–48.

²⁰⁸ Piketty 2016; Siltala 2017; Löppönen 2017.

²⁰⁹ Therborn 2014.

²¹⁰ Löppönen 2017.

²¹¹ Mazzucato 2019, 135.

²¹² Siltala 2017, 42–44.

yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen myötä.²¹³ Köyhyyttä oli vähitellen alettu käsitellä köyhyytenä eikä sitä enää yhdistetty paheiden ja rikollisuuden kautta osaksi alamaailmaa. Köyhyyden ei enää ajateltu olevan uhka, jolta yhteiskunnan täytyisi suojautua, vaan sitä oli ryhdytty pitämään yhteiskunnallisena ongelmana, joka tulisi ratkaista yhteiskunnan sisältä käsin.²¹⁴ Alamaailman toinen keskeinen elementti rikollisuus puolestaan sai kokonaan uudenlaisen ilmeen 1900-luvulla. Se järjestäytyi ja kansainvälistyi. Rikolliset alkoivat luoda yhteyksiä poliitikkoihin ja talouselämän vaikuttajiin, ja media alkoi esittää heidät elegantteina, kašmiriin ja silkkiin pukeutuvina amerikkalaisina gangstereina, jotka ryöstivät pankkeja konetuliaseilla ja pakenivat virkavaltaa hienoilla autoillaan.²¹⁵ Rikolliset eivät olleet enää yhteiskunnan pohjasakkaa niin kuin he olivat 1800-luvun alamaailmassa olleet. Lopulta myös alamaailman julkisivu, sen fyysinen perusta tosimaailmassa, alkoi murentua. Euroopassa ja Yhdysvalloissa käynnistettiin 1900-luvun alussa hankkeita, joissa kaupunkien ruokottomat keskustat siivottiin ja niiden liepeille muodostuneet hökkelikylät ja slummit raivattiin maan tasalle.²¹⁶ Tilalle alkoi myöhemmin nousta kaupungin vuokrataloja, joihin vähäosaiset pääsivät muuttamaan, ja sellainen köyhyys, jota ei muuten onnistuttu kitkemään, lakaistiin piiloon siltojen ja eritasoliittymien alle. 1900-luvun puoliväliin mennessä yhteiskunnan muuttuminen oli kaivertanut alamaailmasta onton sanan, joka ei viitannut mihinkään olemassa olevaan tai edes kunnolla kuviteltavissa olevaan.

Länsimaat alkoivat kantaa huolta vaurauden epätasaisesta jakautumisesta toisen maailmansodan kynnyksellä. Yhdysvalloissa oli 1930-luvun suuren laman myötä havahduttu siihen, että omaisuuden jatkuva keskittyminen uhkasi paitsi talouskehitystä myös yhteiskuntarauhaa.²¹⁷ Isossa-Britanniassa taloustieteilijä Josiah Wedgwood herätti vuonna 1939 valtakunnallisen keskustelun taloudellisesta eriarvoisuudesta. Hän varoitti perintövarallisuutta käsitelleen teoksensa esipuheessa, että yhteiskunta saattaisi jäädä perusolemukseltaan epävakaa, jos demokratiaa ei laajennettaisi koskemaan politiikan lisäksi myös taloutta.²¹⁸ Wedgwoodin kirjoituksella oli mitä ilmeisimmin vaikutusta, sillä ylimpien tuloluokkien marginaaliverokanta nostettiin Britanniassa 1940-luvun alussa ennätyselliseen 98 prosenttiin.²¹⁹ Sodan jälkeen länsimaat ottivat tavoitteekseen yhteiskuntien vakauttamisen. Valtiot ryhtyivät toimiin, joilla ne pyrkivät paitsi säilyttämään rauhan myös edistämään ihmisten

²¹³ Kalifa 2019.

²¹⁴ Kalifa 2019.

²¹⁵ Kalifa 2019, 173–180.

²¹⁶ Kalifa 2019, 167–169.

²¹⁷ Piketty 2016, 460–462.

²¹⁸ Piketty 2016, 463–464.

²¹⁹ Piketty 2016, 463.

välistä tasa-arvoa ja lisäämään kansalaisten hyvinvointia. Sodanjälkeistä jälleenrakentamista alkoi kaikkialla ohjata sisällyttämisen toimintalogiikka, jonka tarkoituksena oli tuoda heikoimmassa asemassa olevat mukaan politiikan ja talouden valtavirtaan.²²⁰ Hallitusten pääasiallisena motiivina oli vähentää kommunismin houkuttelevuutta etenkin työväenliikkeen keskuudessa, mutta myös estää fasismin nousuun johtaneiden talouskriisien toistuminen. Hyvinvointivaltioiden rakentamista tukivat talouden ja tuottavuuden kasvu, korkea työllisyysaste ja palkkojen nousu. Progressiivinen verotus, julkiset palvelut ja sosiaaliturva sekä erilaiset sosiaaliset etuudet puolestaan takasivat sen, että sodanjälkeisestä talouskasvusta hyötyivät kaikki eivätkä vain harvat.²²¹

Länsimaiden kultakausi ei missään nimessä ollut tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden idylli. Aikakautta ei pidä romantisoida, sillä sitä leimasivat vielä vuosikymmenten ajan rasismi ja syrjintä, ihmisoikeusrikkomukset ja sukupuolten välinen epätasa-arvo.²²² Yhteiskunta ei välttämättä näyttäytynyt aikalaisille mitenkään erityisen oikeudenmukaisena tai turvallisenä. Heistä moni saattoi olla kadulla osoittamassa mieltään hallituksen harjoittamaa politiikkaa vastaan tai vastustamassa sotaa, jonka hallitus oli aloittanut.²²³ Kultakautta on monestakin syystä turha olla haikailematta takaisin. Syistä painavimmat lienevät ekologisia, sillä hyvinvoinniksi kanavoitu sodanjälkeinen talouskasvu synnytettiin ilmaa saastuttamalla ja luontoa tuhoamalla, nykykantilta katsottuna kestävämmällä tavalla. Aikakauden ongelmat eivät kuitenkaan tee tyhjiksi edistysaskeleita, joita silloin otettiin. Vaikka tasa-arvokehitys tietyiltä osin kangerteli, edistystä silti tapahtui. Taloudellinen eriarvoisuus väheni tulo- ja varallisuuserojen kaventuessa ja sosiaalinen liikkuvuus lisääntyi. Palkkatyököyhyys hiipui yhteiskunnasta ja työ alkoi viimein elättää tekijänsä. Köyhyys ei koskaan kadonnut länsimaista, mutta hyvinvointivaltiossa köyhyydestä nouseminen helpottui.²²⁴ Merkittävää oli se, ettei köyhyyttä enää demonisoitu. Sen sijaan, että yhteiskunta olisi pakoillut vastuutaan yhteiskunnallisista ongelmista, se pyrki ratkaisemaan niitä. Köyhyyden kitkemisestä ja lievittämisestä tuli poliittinen päämäärä, ja juuri tämä teki alamaailmasta merkityksettömän 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Yhteiskunta ei tarvinnut enää mattoa, jonka alle se saattoi lakaista kaikki sellaiset ongelmat, joihin syystä tai toisesta ei kyetty tai välitetty puuttua.

²²⁰ Sassen 2018, 208.

²²¹ Siltala 2017, 25–35.

²²² Sassen 2018, 208; Therborn 2014, 160–166.

²²³ Varoufakis 2011, 101.

²²⁴ Siltala 2017, 25–35.

6.3 Kultakauden loppu

Länsimaiden kultakauden askelmerkit luotiin pitkälti Yhdysvaltojen New Hampshiressa järjestetyssä Bretton Woods -konferenssissa vuonna 1944. Yhdysvaltain presidentin Franklin Rooseveltin johdolla yhteensä 44 maan 730 edustajaa sopivat järjestelmästä, jota määrittelivät kansainvälisten pääoma-liikkeiden sääntely ja kiinteät, mutta käytännössä silti vaihdettavissa olevat valuuttakurssit.²²⁵ Järjestelmän taustalla vaikutti ajatus siitä, että kapitalismia täytyi pitää aisoissa, jotta 1930-luvun laman kaltainen talouskriisi ei toistuisi heti sodan jälkeen. Pyrkimyksenä oli rauhoittaa yhteiskuntaolot jälleenrakennusta varten. ”Jokaisen maan taloudellinen tila on kaikkien sen naapurimaiden tärkeä huolenaihe, niin lähinaapureiden kuin kaukaisempienkin”, Roosevelt totesi konferenssin alussa pitämässään puheenvuorossa.²²⁶ Kansallisella tasolla sodanjälkeistä jälleenrakentamista tuki yhteiskunnan ja pääoman välinen rauhansopimus. Siinä hallitukset olivat luvanneet yrityksille, että ne huolehtisivat talouskasvun edellytyksistä, jos yritykset takaisivat hallituksille yhteiskunnan vakauden kohtuullisten palkkojen ja täystyöllisyyden kautta.²²⁷ Tämä niin kutsuttu kapitalismin rauhanmalli alkoi kuitenkin rakoilla 1970-luvulla sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Kulutustavaramarkkinat lähtivät satureitumaan 1960-luvun puolivälissä, minkä seurauksena länsimaiden teollisuus ajautui 1970-luvun alussa ylituotantokriisiin, johon keynesiläinen kysyntäpolitiikka ei pystynyt vastaamaan.²²⁸ Kun voittoa vaatinut pääoma reagoi tilanteeseen investointeja leikkaamalla, noidankehä oli valmis. Investointien väheneminen laski tuottavuutta ja tuottavuuden lasku puolestaan hidasti talouskasvua.²²⁹ Lopulta talous ajautui stagnaatioon ja pääomalle saatu tuotto aleni sen seurauksena entisestään. Tämä taas johti rajuun kilpailuun työn hinnasta.

Työn ja pääoman välinen konflikti syttyi uudelleen kakunjaon muututtua nollasummapeliksi työntekijöiden ja työnantajien kesken. Ammattiliitot olivat vielä riittävän vahvoja vaatiakseen palkankorotuksia ja estääkseen työnantajien aikeet alentaa työn hintaa. Niinpä liike-elämä Yhdysvalloissa alkoi suunnitella pakoa markkinoille.²³⁰ Se ryhtyi määrätietoisesti kasvattamaan poliittista vaikutusvaltaansa. Suuryritykset alkoivat 1970-luvulta lähtien budjetoida vuosittain 900 miljoonaa dollaria

²²⁵ Yliaska 2014, 62; Varoufakis 2016, 75–76.

²²⁶ Varoufakis 2016, 76.

²²⁷ Streeck 2015, 47–48.

²²⁸ Siltala 2007, 111–116.

²²⁹ Brenner 2002, 9–23; 31–41.

²³⁰ Streeck 2012, 50–56.

poliittiseen kampanjointiin.²³¹ Rahaa virtasi liike-elämän perustamille ajatushautomoille, jotka julkaisivat pamfletteja, joissa sääntelyn ja verotuksen todisteltiin lannistavan talouselämää ja sosiaaliturvan toimivan tehottomasti.²³² Washingtoniin jalkautui 130 lobbaria yhtä kongressiedustajaa kohti kääntämään ilmapiiriä bisnesmyönteiseksi.²³³ Liike-elämän rinnalla poliittista suunnanmuutosta ajoi Yhdysvalloissa 1940-luvun lopulta lähtien vaikuttanut uusliberaali ajatuskollektiivi, jonka johtohahmoja olivat taloustieteilijät Friedrich von Hayek ja Milton Friedman. Yhdessä Chicagon yliopiston oikeus- ja taloustieteilijöiden kanssa he upottivat sijoittajien ja suuryritysten omistajien poliittiset intressit osaksi poliitikoille tarjoiltua ideologista sanomaa.²³⁴

Tilaisuus politiikan uudelleenmuotoiluun avautui ensimmäisen öljykriisin jälkeen vuonna 1973. Länsimaiden taloudet ajautuivat stagflaatioksi kutsuttuun tilaan, jossa työttömyys kasvoi inflaation kiihtyessä. Vaikka mikään yksittäinen talousteoria ei kyennyt selittämään, mistä stagflaatio johtui, yleinen mielipide kääntyi syyttämään vaikeuksista keynesiläistä talouspolitiikkaa.²³⁵ Länsimaat olivat harjoittaneet sitä menestyksekkäästi koko sotien jälkeisen ajan, mutta öljykriisin myötä usko sen toimivuuteen hiipui. Talouden alamäki jatkui elvytyksestä huolimatta.²³⁶ Uusliberaali liike voitti poliitikot ja äänestäjät puolelleen valamalla uskoa markkinoiden itseään tasapainottavaan voimaan. Sen mukaan kriisi ratkeaisi, kun talous vapautettaisiin politiikan ja valtion kahleista, joihin se oli toisen maailmansodan jälkeen sidottu. Tämä toteutettaisiin purkamalla sääntelyä, keventämällä verotusta ja toteuttamalla sosiaalipoliittisia leikkauksia. Hallitusten tuli luopua täystyöllisyyden tavoittelusta, hylätä aktiivinen finanssi- ja suhdannepoliitiikka ja ottaa rahapolitiikan päätavoitteeksi mahdollisimman matala inflaatio.²³⁷ Lopulta Yhdysvaltain presidentin Ronald Reaganin ja Ison-Britannian pääministerin Margaret Thatcherin johdolla länsimaiden politiikassa omaksuttiin käsitys, jonka mukaan vapaat markkinat olivat ylivoimaisiin tapaan järjestää talouksien toiminta.²³⁸

Uusliberaalin politiikan läpimurtoa ei pidä pelkistää vain yhteiskunnan voimasuhteiden muutokseksi. Kansalaiset eivät katsoneet sivusta, kun liike-elämän johtajat ja poliitikot sopivat keskenään tulevaisuuden askelmerkeistä. 1970-luvusta käytettiin ilmausta *roaring seventies*. Sillä

²³¹ Patomäki 2007, 50.

²³² Yliaska 2014, 80.

²³³ Siltala 2017, 41.

²³⁴ Löppönen 2017.

²³⁵ Yliaska 2014, 66–71;

²³⁶ Siltala 2017, 36.

²³⁷ Löppönen 2017.

²³⁸ Löppönen 2017.

viitattiin ajanjaksoa leimanneisiin ylenpalttisiin hyvinvoinnin ja vapauden odotuksiin.²³⁹ Vaikka hyvinvointi oli lisääntynyt yhteiskunnissa, monien mielestä asiat olisivat voineet olla paremminkin. Kaikki eivät edes mieltäneet elävänsä hyvinvointivaltiossa. Kulutusterroria vuoden 1968 mielenosoituksissa vastustaneiden nuorten silmissä hyvinvointivaltio oli väkivaltakoneisto, joka ei huolehtinut muusta kuin talouskasvusta ja kapitalistien voitoista.²⁴⁰ Historiantutkija Ville Yliaska kuvaa 1970-luvulla vallinnutta ilmapiiiriä seuraavasti kirjassaan Tehokkuuden toiveuni: ”Ennen hyvinvointivaltiota elänyt sukupolvi näki hyvinvointivaltion ratkaisuna vanhoihin ongelmiin, kun taas suurten ikäluokkien edustajat elivät koko elämänsä hyvinvointivaltion sisällä, jolloin sen luoma turvallisuus näytti paikoin tylsältä ja yksilöllistä elämää rajoittavalta, eikä sen luoma ponnahtuslauta näyttäytynyt enää itsestään selvältä.”²⁴¹ Ihmiset kadottivat perspektiivin, ja hyvinvointivaltion hyvät ja huonot puolet alkoivat sekoittua keskenään. Lopulta metsää ei nähty enää puilta. Vastakkaisilta laidoilta esitetty hyvinvointivaltiokritiikki alkoi kuulostaa samalta, kun niin uusmarxilaiset kuin uusliberaalit ajattelijat puhuivat hyvinvointivaltion yhteydessä pakkovallasta ja vapauden riistosta.

Uusliberalistisen politiikan läpimurtoa avittivat siis osaltaan myös mielialat. Ruotsissa sosiaalidemokraatit olivat jo 1950-luvulla havainneet ilmiön, jota he kutsuivat suurten odotusten tyytymättömyydeksi.²⁴² Hyvinvointipolitiikan saavutuksilla ei ollut ihmisille viime kädessä merkitystä, jos se ei kyennyt lunastamaan heidän odotuksiaan paremmasta tulevaisuudesta. Kun hallitusten öljykriisin jälkeiset yritykset elvyttää taloutta kohti täystyöllisyyttä kiihdyttivät inflaatiota ja johtivat joukkotyöttömyyteen, uusliberaalin ajatuskollektiivin puheet talouden saattamisesta hallitusten epäonnistumisten ulottumattomiin alkoivat kuulostaa lupaavilta.²⁴³

6.4 Eriarvoisuuden oikeutus

Voiton suhdeluvun lasku 1970-luvun alussa ei johtanut pyrkimykseen purkaa tavaratuotantoon syntyneitä ylikapasiteettia. Sitä vastoin länsimaissa päädyttiin muuttamaan yhteiskuntasopimusta pääoman hyväksi palkansaajien kustannuksella. Tämä oikeutettiin omaksumalla uusliberalismi politiikan taustaideologiaksi ja käyttämällä sen perusteesejä muutoksen perusteluina. Uusliberalismille

²³⁹ Streeck 2015, 50–51.

²⁴⁰ Yliaska 2014, 85–94.

²⁴¹ Yliaska 2014, 89–90.

²⁴² Yliaska 2014, 89.

²⁴³ Löppönen 2017.

on tunnuksenomaista markkinoiden ensisijaisuus suhteessa kaikkeen muuhun.²⁴⁴ Vapaiden markkinoiden syntyminen merkitsee täyttymystä, jonka jälkeen ihmisten ei tarvitse huolehtia enää muusta kuin siitä, että markkinat pysyvät vapaina. He voivat siis luovuttaa kaikki eettiset ja moraaliset pohdintansa markkinoiden ratkaistavaksi, koska markkinat johtavat aina kaikkien kannalta parhaimpaan mahdolliseen lopputulokseen.²⁴⁵ Puuttuminen vapaiden markkinoiden toimintaan esimerkiksi ekologisista tai sosiaalisista syistä on ideologian näkökulmasta tarpeetonta, ellei jopa haitallista.²⁴⁶ Valtion ei pidä huolehtia muusta kuin siitä, että markkinat toimivat vapaasti. Uusliberaalin ajattelun ytimen muodostaa karikatyyrinen ihmiskäsitys, jonka mukaan jokainen yksilö on omaa etuaan tavoitteleva ja rationaalisia valintoja tekevä homo economicus. Tällainen yksilö ei voi mitenkään sortua virheisiin, koska tekee hän mitä hyvänsä, kyse on aina järkiperusteisesta oman edun tavoittelusta.²⁴⁷ Niinpä julkista valtaa ei tarvita ohjaamaan tai rajoittamaan kenenkään toimintaa, sillä homo economicuksina ihmiset kääntävät tilanteen kuin tilanteen edukseen. Kaikenlaista sääntelyä on vain purettava, jotta talous kasvaisi, kansankuntien vauraus karttuisi ja ihmisten hyvinvointi lisääntyisi.

Taloudellinen toiminta saattaa aiheuttaa sekä kielteisiä että myönteisiä ulkoisvaikutuksia. Ulkoisvaikutus viittaa kustannuksiin ja hyötyihin, joita ei voi kuvata kahden toimijan välisen vaihdannan markkinahinnoilla, koska kustannukset ja hyödyt koskettavat myös vaihdannan ulkopuolelle jääviä osapuolia. Myönteisiä ulkoisvaikutuksia ovat niin puhelinverkko kuin työpaikat, joista hyötyy koko yhteiskunta. Kielteisiä ulkoisvaikutuksia ovat taas finanssikriisit, ilmaston lämpeneminen ja ympäristön pilaantuminen.²⁴⁸ Uusliberalismille ulkoisvaikutukset ovat kuitenkin sokea piste. Oletuksena on, että mitä vapaammat markkinat ovat, sitä tehokkaammin ne korjaavat ja poistavat taloudellisen toiminnan aiheuttamia ulkoisvaikutuksia. Uusliberalismin periaatteiden mukaan toimiva politiikka ei siis esimerkiksi kannu huolta ihmisten taloudellisesta eriarvoisuudesta. Ideologian mukaan yksilöiden vapaa pääsy markkinoille riittää takaamaan heidän tasavertaisuuden. Kenenkään ei tarvitse tyytyä osaansa, koska kaikki ovat yhtä vapaita kilpailemaan itselleen paremman aseman markkinoilla. Uusliberalismin näkökulmasta eriarvoisuus on jopa suotavaa, sillä se voi kannustaa yksilöitä pyrkimään paremmille paikoille yhteiskunnassa. Tasa-arvon edistäminen tulonsiirtoja lisäämällä ja progressiivisen verotuksen kautta on mahdotonta, koska se edellyttäisi puuttumista markkinoilla

²⁴⁴ Jakonen 2020, 95.

²⁴⁵ Löppönen 2017.

²⁴⁶ Jakonen 2020, 95.

²⁴⁷ Raeworth 2018, 97–104.

²⁴⁸ Tuomala 2019, 25–37.

tapahtuvaan tulonjakoon.²⁴⁹ Uusliberalismin suhtautuminen markkinoiden eriarvoistaviin piirteisiin ja vahingollisiin vaikutuksiin ilmentää sen kyvyttömyyttä muodostaa moraaliarvostelmia yhteiskunnan tai yhteisöjen tilasta sekä niiden kehityssuunnista. Vaikka yksikään länsimaa ei ole noudattanut politiikassaan puhdasoppista uusliberalismia, useimmat maat tuntuvat tuudittautuneen ideologialle leimalliseen uskoon, että sääntelyn purkaminen ja valtion roolin vähentäminen taloudessa on välttämätöntä. Olivatpa seuraukset millaisia tahansa, eteneminen kohti vapaampia markkinoita on joka tapauksessa hyvästä. Viimeisen 40 vuoden aikana taloudellinen eriarvoisuus on lisääntynyt länsimaissa ja päässyt paikoin suorastaan rehottamaan. Eriarvoisuuden lieveilmiöt ovat yleistyneet kehityksen mukana. Tämä on merkinnyt alamaailman paluuta niin yhteiskuntaan kuin yhteiskunnalliseen keskusteluun.

6.5 Historia uuden alaluokan takana

Palkoista leikattu ja veroista kevennetty raha palasi vain osittain reaalityömarkkinoihin investointien ja uusien työpaikkojen muodossa. Aiempaa suurempi osa siitä alkoi virrata rahoitusmarkkinoille. Pääomaliikkeiden vapautumisen myötä sijoittaminen rahoitusvälineisiin ja yritysjärjestelyihin muuttui kannattavaksi, ja rahoitusmarkkinoiden tarjoamat korkeat tuotot ja nopeat voitot alkoivat vetää sijoittajia puoleensa.²⁵⁰ Talous finansioitui, kun rahoitussektorin koko kasvoi niin, että sen kasvuvauhti ohitti koko rahoitusalan ulkopuolisen talouden kasvuvauhdin.²⁵¹ Finanssitaloudessa painopiste siirtyi vaurauden lisäämisestä sen jakamiseen pörssissä. Taloustieteilijä Hyman Minskyn mukaan taloudellinen toiminta alkoi keskittyä yhä vain enemmän varainhoidon ympärille. ”Oletetun taloudellisen konservatiivisuuden sijaan varainhoitokapitalismi käynnistikin uuden eläke-, sijoitus- ja vakuutusrahastojen mukanaan tuoman, kaiken läpäisevän kasinokapitalismin aikakauden”, hän kirjoitti vuonna 1992.²⁵² Varainhoitoala, joka oli aiemmin hallinnoinut lähinnä säästöjä ja eläkevarallisuutta, ryhtyi ottamaan uudenlaista roolia taloudessa. Varainhoitoyritykset yhdistyivät perinteisten pankkien kanssa ja muodostivat jättimäisiä rahoituslaitoksia sekä erilaisia suoja- ja pääomarahastoja. Toiminnallaan ne paitsi lisäsivät tulojen siirtymistä reaalityömarkkinoista rahoitussektorille, myös kiihdyttivät kiinteiden investointien hiipumista. Samalla ne voimistivat ilmiötä, jota

²⁴⁹ Löppönen 2017, 19–23; 110–113.

²⁵⁰ Siltala 2017, 36.

²⁵¹ Mazzucato 2019.

²⁵² Mazzucato 2019, 159; sit. Minsky 1992.

taloustieteilijät kutsuvat vaurauden ekstrahoimiseksi eli kuppaamiseksi.²⁵³ Sen sijaan, että rahoitussektori olisi luonut tai lisännyt varallisuutta, se alkoi lohkoa itselleen osia jo olemassa olevasta varallisuudesta.²⁵⁴

Uusia työpaikkoja syntyi koko ajan vähemmän ja vanhoja karsiutui alati enemmän, kun investoinnit valmistavaan teollisuuteen hiipuivat. Omistaja-arvon maksimointiperiaate usutti yritysjohton jahtaamaan pikavoittoja, joiden saavuttaminen edellytti joko tuotannon siirtämistä halvan työvoiman maihin tai luopumista tuottavuutta parantavista investoinneista. Lukuisat ihmiset saattoivat menettää työpaikkansa, kun pääomasijoittajat kahmivat pörssin ulkopuolisia yrityksiä haltuunsa, pumppassivat niiden taseet velkaisiksi ja paisuttivat omistajien voittoja kustannuksia leikkaamalla, kunnes myivät ne pois.²⁵⁵ Samalla kun työttömien määrä kasvoi, länsimaiden hallitukset alkoivat paradoksaalisesti leikata työttömyysturvaa ja kiristää työttömyyskorvausten kriteereitä. Palkkatulojen menetykset ja palkkojen ostovoiman heikentyminen alkoivat enteillä ongelmia, sillä talouskasvu tarvitsi edelleen kulutuskysyntää tuekseen. Ratkaisu löytyi hetkellisesti yksityistetystä keynesiläisyydestä, jossa velkaa kasvun stimuloimiseksi ottivat valtion asemesta kotitaloudet.²⁵⁶ Käytännössä kyse oli keskiluokkaan ja köyhiin ulottuneesta vaurauden kuppaamisesta. Velaksi kuluttamisesta hyötyivät liikepankit, jotka tahkosivat voittoa luottokorteilla ja asuntolainoilla, ja investointipankit, jotka tekivät rahaa arvopaperistamalla liikepankkien myymiä lainatuotteita ja käymällä kauppaa valmistamilaan johdannaisilla. Näin luotu rahailluusio haihtui kuin tuhka tuuleen kansainvälisen finanssikriisin puhjettua vuonna 2007.

Kitulias talouskasvu, työttömyyden lisääntyminen ja verovälttelyn yleistyminen kutistivat valtioiden verokertymiä. Kun länsimaat eivät enää kyenneet kattamaan menojensa kasvua verotuloilla, niillä oli edessään velkaantumisen tie. Sen päässä maita odotti sama kohtalo, joka oli kohdannut New Yorkia 1970-luvun puolivälissä. Julkisen velan kasvun myötä valtiolliseen politiikkaan astui mukaan lainoittajien ja velkojien muodostama intressiryhmä, jonka toiveisiin ja vaateisiin hallitusten täytyi vastata siinä missä kansalaistenkin. Finanssipääoman puolelta paineita lisäsivät kansainväliset luottoluokittajat, joiden arvioita valtioiden luottokelpoisuudesta lainoittajat ja velkojat seurasivat

²⁵³ Tämä käy hyvin ilmi, kun tarkastellaan huipputulujen rakennetta nykypäivänä. Ne muodostuvat ennen kaikkea pääomatuloista, jotka puolestaan muodostuvat pääomien hallintatuloista. Tällaisista tuloista nauttivat juuri suoja- ja pääomarahastojen hoitajat ja arvopapereilla palkitut yritysjohtajat. Sata vuotta sitten huipputulot muodostuivat pääasiassa lainakoroista.

²⁵⁴ Mazzucato 2019.

²⁵⁵ Mazzucato 2019.

²⁵⁶ Mazzucato 2019, 155.

tarkasti.²⁵⁷ Niinpä länsimaiden hallitukset ryhtyivät velkakriisin pelossa vakauttamaan valtiontaloukseen. Vakauttaminen tarkoitti tässä kohtaa yksinomaan julkisen sektorin palveluihin ja työpaikkoihin sekä sosiaaliturvaetuksiin kohdistuneita menoleikkauksia. Vaikka valtion budjettitalouden alijäämää olisi voitu korjata myös huipputuloisten veroja korottamalla ja yritysverotusta kiristämällä, vallitseva talouspoliittinen ilmapiiri oli sellainen, ettei tästä vaihtoehdosta edes keskusteltu.²⁵⁸ Leikkauksilla saavutetun julkistalouden tasapainon säilyttäminen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi tehtäväksi. Tasapaino petti heti, kun poliitikot intoutuivat jälleen keventämään verotusta. Niin kauan kuin veronkorotukset olivat poissuljettuja uusilta menoleikkauksilta ei voitu mitenkään välttyä. Näin länsimaat ajautuivat lopulta hyvinvointivaltion näivettäneeseen leikkauskierteeseen.²⁵⁹ Julkisen talouden menokehyydet ja perustuslakiin kirjatut velkajarrut estivät hallituksia kasvattamasta harkinnanvaraisia menoja. Valtaosa valtion verotuloista alkoi kulua sidottuihin menoihin, jotka määräytyivät edellisten hallitusten tekemien päätösten pohjalta, ja joista istuvat hallitukset eivät voineet peräännyä. Kun harkinnanvaraisiin menoihin jäi käytettäväksi yhä vähemmän rahaa, politiikan mahdollisuudet rahoittaa tulevaisuuteen suuntautuvia julkisia investointeja kapenivat ja hallitusten kyky reagoida yhteiskunnallisiin ongelmatilanteisiin heikentyi huomattavasti.²⁶⁰

Nämä kehityskulut avasivat jälleen portit taloudellisen eriarvoisuuden kasvulle. Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa tuloerot kasvoivat takaisin tasolle, jolla ne olivat sata vuotta sitten olleet. Yhdysvalloissa varakkain prosentti alkoi viedä kansantulosta yhtä suuren osuuden kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa eli viidenneksen.²⁶¹ Kehittyneissä maissa ylimpien ja alimpien tulokymmenysten tulokehitys eriytyi vuosina 1985–2005. Suurin muutos tapahtui Ruotsissa, jossa ylimpien ja alimpien tulokymmenysten välinen ero kasvoi ajanjaksolla kaksi prosenttia vuodessa.²⁶² Vuosina 1995–2005 tuloerot taas kasvoivat Suomessa muita OECD-maita nopeammin.²⁶³ Työttömyysaste kohosi länsimaissa 1970-luvun lopun reilusta parista prosentista kaksinumerosiin lukuihin. Aiemmin sosiaaliset tulonsiirrot olivat paikanneet palkkatulojen menetyksiä, mutta työttömyysturvan leikkausten ja myöntöperusteiden kiristämisen jälkeen työttömyys johti entistä herkemmin köyhyyteen.²⁶⁴ Köyhyydestä puolestaan alkoi muodostua jälleen loukku, josta oli vaikea päästä pois.

²⁵⁷ Siltala 2017, 67–68.

²⁵⁸ Streeck 2015, 153–163.

²⁵⁹ Streeck 2015, 96–97 ja 163.

²⁶⁰ Löppönen 2017, 150–152; Streeck 2012, 156–162.

²⁶¹ Löppönen, 137.

²⁶² Therborn 2014, 143.

²⁶³ Tuomala 2019, 148.

²⁶⁴ Löppönen 2017, 137–138.

Työpaikkojen katoaminen deindustrialisaation myötä ja yhteiskunnan turvaverkon oheneminen eivät olleet ainoita syitä tähän. Myös koulutuksen kallistuminen vähensi sosiaalista liikkuvuutta. Yhdysvalloissa keskiluokkaisella perheellä ei ollut enää varaa maksaa lapsensa korkeakouluopintoja ilman, että he käyttivät taloan opintolainan vakuutena.²⁶⁵ Isossa-Britanniassa lapsiköyhyys kolminkertaistui seitsemästä prosentista 24 prosenttiin Margaret Thatcherin pääministerikaudella vuosina 1979–1992.²⁶⁶ Brittilasten köyhyys väheni 2010-luvun alussa 17 prosenttiin, kunnes se alkoi jälleen lisääntyä. 2010-luvun loppuun mennessä lapsiköyhyys oli noussut Britanniassa ennätyselliseen 31 prosenttiin.²⁶⁷ Sairastavuus ja kuolleisuus alkoivat kasvaa hätkähdyttävällä tavalla eriarvoisuuden kasvun rinnalla. Yhdysvalloissa keski-ikäisten perustason koulutuksen saaneiden valkoisten miesten kuolleisuus kasvoi 22 prosenttia vuosina 1999–2014, kun heidän tulonsa laskivat tuona aikana 19 prosenttia. Kuolleisuuden keskeisimpiä syitä olivat alkoholi- ja lääkemyrkytykset, huumeylliannostukset ja itsemurhat sekä krooniset maksasairaudet.²⁶⁸

Yhteiskuntaolojen muuttuminen ei näkynyt vain lukuina tilastoissa. Niiden muuttumisen saattoi havaita myös omassa lähiympäristössään. Työttömyyden ja köyhyyden yleistyessä lisääntyivät helpommin havaittavissa olevat sosiaaliset ongelmat, joita olivat esimerkiksi kodittomuus ja päihteiden ongelmakäyttö. Etenkin suurissa kaupungeissa huomio kiinnittyi juuri tällaisiin ilmiöihin, ja aivan kuten entisaikoina, tälläkin kertaa toimittajat olivat huomaamassa ne ensimmäisinä. Elokuussa vuonna 1977 yhdysvaltalainen aikakauslehti *Time* julkaisi kansijutun, jonka otsikossa oli vain yksi sana: ”Alaluokka.” Alaotsikko muodosti lyhyen lauseen: ”Vähemmistö vähemmistön sisällä.”²⁶⁹ Juttu sijoittui New Yorkiin, joka kävi tuohon aikaan läpi rappiovaihettaan, ja Chicagoon, joka oli luisumassa samaan jamaan kuin New York. Kuvissa esiintyi ainoastaan mustia ja latinoita. Tapa, jolla Timen toimittaja kuvasi köyhyyden ja rikollisuuden keskellä eläviä vähemmistöjä, muistutti tapaa, jolla lehdistö oli 1800-luvulla kirjoittanut alamaailmasta. ”Tuolla jossain on erilainen maailma, paikka, jossa kadut ovat kuoppaisia, asunnot rapistuneita ja toiveet särkyneitä”, hän kirjoitti. ”Sen murenevien seinien takana elää suuri joukko ihmisiä, jotka ovat paljon vastahankaisempia, sosiaalisesti vieraantuneempia ja vihamielisempiä kuin kukaan saattaa kuvitella. He ovat saavuttamattomia;

²⁶⁵ Siltala 2017, 168.

²⁶⁶ Therborn 2013, 27.

²⁶⁷ Hirsch & Stone 2021.

²⁶⁸ Deaton 2013.

²⁶⁹ Time 29.8.1977.

amerikkalainen alaluokka.” Toimittaja ei kuitenkaan kutsunut kuvaamaansa erilaista maailmaa alaluokaksi, vaan hän niputti aktiivisen työvoiman ulkopuolelle ajautuneet ihmiset alaluokaksi.

6.6 Keskustelu taantuu takaisin 1800-luvulle

Alaluokka oli verrattain tuore ja vähän käytetty termi niihin aikoihin, kun *Time* julkaisi juttunsa. Oikeastaan sitä ei ollut aiemmin käyttänyt kukaan muu kuin ruotsalainen taloustieteilijä Gunnar Myrdal.²⁷⁰ Hän oli 1960-luvun alussa viitannut termillä ihmisiin, jotka eivät olleet päässeet jaolle teknologisen kehityksen ja tuottavuuden kasvun synnyttämistä hyödyistä. Köyhyys ja työttömyys uhkasivat tehdä heistä aiempaa osattomampia ja ajaa heidät erilleen valtavirtayhteiskunnasta. Myrdalin mukaan nämä ihmiset eivät kuuluneet enää keskiluokkaan. Yhteiskunnan pohjalle oli alkanut muodostua kokonaan uusi luokka, alaluokka, johon he olivat pudonneet. Vaikka Myrdalin havainnot koskivat nimenomaan Yhdysvaltoja, kesti lähes 20 vuotta ennen kuin yhdysvaltalaiset itse löysivät oman alaluokkansa. Se ei tapahtunut vielä *Timen* jutun kohdalla, joka sai lopulta melko vähän huomiota osakseen. Keskustelun alaluokasta käynnisti viikkolehti *The New Yorkerin* vuoden 1981 marraskuussa julkaisema kolmiosainen juttusarja, jonka toimittaja Ken Auletta oli kirjoittanut.²⁷¹

Aulettan juttusarja sijoittui New Yorkiin, kuten *Timenkin* artikkeli, ja myös sen aiheena oli alaluokka. Hän seurasi puolen vuoden ajan työttömille ja syrjäytyneille suunnattua koulutusohjelmaa, jonka tarkoituksena oli opettaa heille elämäntaitoja ja valmentaa heitä pärjäämään työhaussa. Kurssin vetäjä Howard Smith oli kuiville päässyt narkomaani ja jokainen kurssin 26 osallistujasta vaikutti viettäneen yhtä kovaa elämää kuin hänkin. Auletta yritti juttusarjallaan selvittää, mistä alaluokassa oli kyse, ja antamaan selityksen sen synnylle. Samalla hän pyrki analysoimaan, oliko alaluokasta kehkeytymässä yhteiskunnallinen ongelma, ja jos oli, niin mitä sille oli tehtävissä. Juttusarjan myötä yhdysvaltalaisen median kiinnostus alaluokkaa kohtaan alkoi kasvaa. Aikakauslehti *Atlantic Monthly* julkaisi vuonna 1986 toimittaja Nicholas Lemannin kirjoittaman reportaasin chicagolaisesta alaluokasta.²⁷² Kalifornialaisen sanomalehden *Sacramento Been* toimittaja Dale Maharidge ja valokuvaaja Michael Williamson puolestaan saivat tehtäväkseen lähteä etsimään ”uutta alaluokkaa”, jota väitettiin muodostuneen eri puolille Yhdysvaltoja. Heidän kolme vuotta kestäneen työnsä tuloksena syntyi

²⁷⁰ Myrdal 1963, 40.

²⁷¹ *The New Yorker* 16.11.1981.

²⁷² *Atlantic Monthly* 1.6.1986.

lopulta kokonainen kirja. Vuonna 1985 ilmestynyt *Journey to Nowhere: The Saga of the New Underclass* oli ensimmäinen amerikkalaista alaluokkailmiötä laajasti dokumentoinut teos.²⁷³

Mitä toimittajat edellä, sitä tutkijat perässä. 1980-luvulla erityisesti kaksi yhdysvaltalaisista yhteiskuntatieteilijää alkoivat ottaa aktiivisesti osaa alaluokan ympäriltä käytyyn keskusteluun. Charles Murray ja William Julius Wilson olivat pitkälti toistensa vastakohtat. Murray oli konservatiivinen ajattelija, joka turvautui yhteiskunnallisten selitysmallien asemesta alaluokan moralisointiin, kun taas Wilson oli liberaali tutkija, joka pyrki syyllistämisen sijaan ymmärtämään alaluokan muodostumiseen johtaneita rakenteellisia muutoksia.²⁷⁴ Murray tuli keskusteluun mukaan teoksellaan *Losing Ground* vuonna 1984. Se oli konservatiivisen ajatushautomon Manhattan Instituten rahoittama poleeminen tutkielma sotienjälkeisten vuosikymmenten sosiaalipolitiikasta Yhdysvalloissa. Murray katsoi köyhyyden lähtökohtaisesti johtuvan siitä, minkälaisia valintoja köyhät olivat elämässään tehneet ja millaisia ihmisiä he ylipäättään olivat. Hänen mukaansa he olivat luonteeltaan laiskoja, heidän moraalisensa oli löyhä ja he olivat hylänneet perinteiset arvot. Murray pyyhki yhteiskunnan köyhien ympäriltä lähes täysin, mutta päätyi silti syyttämään yksinomaan yhteiskuntaa siitä, että Yhdysvaltoihin oli alkanut muodostua niin kutsuttua alaluokkaa.²⁷⁵ Hän hyökkäsi kirjassaan demokraattipresidenttien 1960-luvulla käynnistämiä sosiaaliohjelmia vastaan väittämällä, että niin köyhyys kuin työttömyys olivat lisääntyneet niiden seurauksena. Turvaamalla työttömien toimeentulon yhteiskunta oli hänen mukaansa ruokkinut köyhille ominaista laiskuutta. He olivat sosiaaliturvan houkuttelemina laiminlyöneet työntöön ja jääneet elämään pelkkien valtion maksamien etuuksien varaan.

William Julius Wilson haastoi Murrayn näkemyksen vuonna 1987 ilmestyneessä kirjassaan *The Truly Disadvantaged*. Hän jäljitti alaluokan taustalta samoja kehityskulkuja, joihin Gunnar Myrdal oli kiinnittänyt huomiota 1960-luvulla, ja piti deindustrialisaation aiheuttamaa työttömyyttä keskeisimpänä syynä alaluokan synnylle. Lisäksi hän korosti kaupungeissa tapahtuneen demografisen muutoksen ja segregaation merkitystä.²⁷⁶ Köyhät olivat saattaneet asua keski- ja työväenluokan kanssa samoissa keskustan naapurustoissa 1970-luvulle asti, kunnes keskiluokka oli alkanut muuttaa lähiöihin ja yritykset olivat ryhtyneet siirtämään tuotantoansa kaupunkien ulkopuolelle. Keski- ja työväenluokan lähdettyä naapurustot olivat muuttuneet leimallisemmin köyhien asuinalueiksi. Köyhyyden tavoin niistä oli alkanut rakentua loukkuja, joista oli hankala päästä pois. Wilson ei hyväksynyt

²⁷³ High & Lewis 2007, 67–71.

²⁷⁴ Therborn 2013, 31–33 ja 196; Welshman 2013, 127–155.

²⁷⁵ Murray 1984, Welshman 2013, 134–138.

²⁷⁶ Wilson 1987, Welshman 2013, 144–146.

Murrayn selitystä siitä, että jotkut ihmiset olisivat luonnostaan alttiita köyhyydelle tai että köyhillä olisi jokin sisäsyntyinen käytösmalli, joka ajaisi heitä vain syvemmälle köyhyyteen, ellei sitten valtio veisi heiltä oikeutta sosiaaliturvaan. Hänen mukaansa alaluokka itsessään ei ollut taipuvainen käyttämään päihteitä tai tekemään rikoksia, kuten Murray ja eräät muut konservatiiviset ajattelijat väittivät. Ongelmakäyttäytyminen kumpusi siitä ympäristöstä, missä alaluokka eli.²⁷⁷ Mitä epätodennäköisemmältä poispääsy köyhien asuinalueilta näytti, sitä herkemmin niiden asukkaat tarttuivat siihen, mitä alueilla oli heille tarjota. Köyhät ja työttömät hankkivat rikoksilla tuloja, joita he eivät muualta saaneet. Toivonsa menettäneet taas löysivät huumeista helpoimman ja nopeimman mahdollisen pakoreitin pois heitä ympäröineestä todellisuudesta.

Julkisessa keskustelussa Murray sai ajatuksilleen enemmän vastakaikua kuin Wilson. Etenkin Ison-Britanniassa toimittajat ja poliitikot tarttuivat hänen näkemyksiinsä hanakasti, kun alaluokkakeskustelu rantautui sinne 1980-luvun lopulla. Tämä ei tosin ollut mitenkään sattumaa, sillä Murray oli itse keskeisesti vaikuttamassa siihen, miten alaluokka nousi puheenaiheeksi saarivaltiossa. Vuoden 1989 marraskuussa *The Sunday Times Magazine* julkaisi hänen kirjoittamansa artikkelin brittiläisestä alaluokasta. Murray pyrki osoittamaan sen olemassaolon samojen indikaattoreiden avulla, joita hän oli hyödyntänyt kirjassaan *Losing Ground*. Hän tarkasteli erityisesti yksinhuoltajaäitien määrää, nuorten miesten työttömyysastetta ja väkivaltarikosten yleisyyttä. Lukijoille hän esitteli itsensä ”ruttoalueelta saapuvana vierailijana, joka on tullut selvittämään, onko tauti päässyt leviämään”. Murrayn mukaan myös Isoon-Britanniaan oli alkanut muodostua alaluokkaa. ”Britanniassa”, hän kirjoitti, ”on kasvava, terveiden ja työkykyisten ihmisten väestö, joka elää omassa maailmassaan erillään muista briteistä ja kasvattaa lapsensakin elämään siellä, ja jonka arvot saastuttavat nyt kokonaisia naapurustoja.”²⁷⁸ Eriarvoisuus oli kasvanut Britanniassa voimakkaasti vuoden 1979 jälkeen, kun Margaret Thatcher oli valittu maan pääministeriksi, mutta Murray kiisti, että Thatcherin politiikalla olisi ollut vaikutusta brittiläisen alaluokan syntyyn. Hän säilytti syyn yksinhuoltajaäitien niskoille väittämällä, että yksinhuoltajuuden yleistymisellä olisi yhteys niin nuorten miesten työttömyyteen kuin rikollisuuden kasvuun. Väitettään hän perusteli sillä, että yksinhuoltajaäidit näyttivät pojilleen huonoa työnteon mallia, koska etenkin 1980-luvulla useimmat heistä elivät sosiaalietuuksien varassa. Näin siis Murray palautti kritiikkinsä jälleen hyvinvointivaltioon ja sosiaaliturvajärjestelmään. Hänen

²⁷⁷ Wilson 1987. Wilsonin ajatuksille asuinalueiden vaikutuksesta ihmisiin ja yhteisöihin antavat tukea Martin Daly ja Margo Wilson henkirikollisuutta käsittelevässä kirjassaan *Homicide* (1988).

²⁷⁸ *The Sunday Times Magazine* 26.11.1989; Murray 1990, 24.

mukaansa myös yksinhuoltajuuden yleistymisen oli sosiaaliturvajärjestelmän syytä. Se nimittäin oli mahdollistanut lapsen saamisen ilman isän välitöntä tukea.

Wilson arvosteli liberaaleja siitä, että he olivat luovuttaneet alaluokkaa koskeneen keskustelun lähes täysin konservatiiveille.²⁷⁹ He olivat esimerkiksi kieltäytyneet käyttämästä koko termiä, koska heistä se oli pelkkää konservatiivien retoriikkaa. Juuri näin liberaalit olivat kuitenkin antaneet konservatiiveille vapaat kädet rakentaa alaluokasta käyty keskustelu kauttaaltaan omien tarkoitusperiensä mukaisesti. Wilsonin mielestä keskustelussa olisi tarvittu myös liberaalia näkökulmaa, etenkin kun konservatiivit väittivät alaluokan muodostuneen nimenomaan liberaalin sosiaalipolitiikan seurauksena. Isossa-Britanniassa Murrayn näkemyksillä oli merkittävä vaikutus siihen, miten ihmisten asenteet köyhiä, työttömiä ja yksinhuoltajia kohtaan kovenivat. Brittiläinen lehdistö ja brittipoliitikot omaksuivat suoraan hänen tapansa moralisoida alaluokkaa laiskuudesta ja sosiaaliturvaetuuksien varassa elämisestä.²⁸⁰

Yhteiskunnallista keskustelua köyhyydestä ja työttömyydestä alkoi 1980- ja 1990-lukujen taitteessa leimata taantumuksellisuus samoihin 1800-lukulaisiin ajatusmalleihin, joista länsimaisessa yhteiskunnassa oli 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla päästy irti. Ajan henki ulottui Suomeen asti. 1990-luvun laman alhossa vihreiden kansanedustaja Eero Paloheimo taivasteli *Helsingin Sanomien* haastattelussa, miksi toimeentulotuella elätettiin ”laumaa avuttomiksi heittäytyneitä juoppoja”.²⁸¹

²⁷⁹ Welshman 2013, 144.

²⁸⁰ Morrison 2019.

²⁸¹ Helsingin Sanomat 3.10.1993.

LUKU SEITSEMÄN: REUNAN YLI KARKOTETUT

7.1 Urbanien hylkiöiden kaatopaikoilla

Elävien kuolleiden yö ei näytä hälvenevän Kensington kaduilta edes aamun sarastaessa. Kolmelle YouTube-kanavalle ilmestyy lähes päivittäin tästä philadelphialaisesta naapurustosta kuvattuja videoita, joiden esittämä todellisuus on karua katseltavaa.²⁸² Paikka on kuin jokin urbaani pakolaisleiri. Katuja reunustavat telttarivistöt. Ihmiset retkottavat retkituoleissaan. Roskia lojuu ympäriinsä, ja jotkut polttavat niitä padoissa keskellä jalkakäytävää. Kyse ei ole mistään kaupunkisafarista. Kensington on ”heroiinin Walmart”, kuten *The New York Times Magazine* kirjoitti vuonna 2018.²⁸³ Siinä missä useimmat amerikkalaiset ostavat päivittäistavaransa edullisesti kauppaketju Walmartin myymälöistä, lukuisat opioideihin epätoivoisesti koukkuun jääneet yhdysvaltalaiset suuntaavat Kensingtoniin ostaakseen sieltä maan halvinta heroiniä. ”Täällä ei ainoastaan ole osavaltion muista osista tulleita ihmisiä”, Yhdysvaltain huume poliisin DEA:n etsivä Patrick Trainor kertoo toimittajalle *The New York Times Magazinen* jutussa. ”Ihmisiä virtaa tänne joka puolelta maata.” Kerran saavuttuaan moni huume turisti jää Kensingtoniin. Riippuvuus estää heitä lähtemästä. He päätyvät lopulta viettämään yönsä kadulla ja rahoittamaan addiktionsa pikkurikoksilla ja prostituutiolla. Kensington Avenuen varrelta kuvatuilla videoilla näkyy, kuinka he piikittävät itseään kadunkulmissa ja nuokkuvat seisaaltaan jalkakäytävillä. Heistä tuskin kukaan on toivonut itselleen tällaista elämää. ”Ihmiset kuvittelevat, että pidämme täällä vain hauskaa”, George-niminen mies sanoo *The New York Times Magazinen* jutussa. ”Hullujako he ovat? Minähän asun sillan alla.”

Kensington on tyypillinen yhdysvaltalainen deindustrialisaation runtelema naapurusto, josta on viimeisen 20 vuoden aikana muodostunut yksi opioidiepidemian etäpesäkkeistä. Valmistavan teollisuuden lähdettyä alueelta ja valkoisen työväenluokan muutettua pois jäljelle jäi vain tyhjiä tehdasrakennuksia ja autioituneita kortteleita sekä köyhiä mustien ja latinojen yhteisöjä. Huumekauppa ja rikollisuus alkoivat vallata alaa, kun Philadelphia lakkasi huolehtimasta naapurustosta. 2000-luvun alussa dominikaanialaiset rikollisjengit alkoivat tuoda Kensingtoniin kolumbialaista heroiniä, joka

²⁸² Kensingtonista kuvattuja videoita löytyy muun muassa seuraavilta kanavilta: <https://www.youtube.com/c/SBCNewsYouTube>; <https://www.youtube.com/channel/UC1MveHv1ITVBzdM5VYZkcBQ>; https://www.youtube.com/channel/UCOuf_kStlWnhuauw4ce8l-w.

²⁸³ The New York Times Magazine 10.10.2018.

oli paitsi vahvempaa myös halvempaa kuin aasialainen heroini, jota alueella oli aiemmin myyty. Kilpailu huumemarkkinoilla lisääntyi äkisti ja väkivalta yltyi, kun jengit alkoivat tapella huumekulmista.²⁸⁴ Henkirikosten määrä on kolminkertaistunut Philadelphiassa 1990-luvun puolivälistä. Samalla huumekuolemien määrä on kasvanut kaupungissa lähes yhtäjaksoisesti.²⁸⁵ Pelkästään Kensingtonissa miltei 50 ihmistä kuoli väkivaltaisesti vuonna 2020. Yli 230 ihmistä puolestaan haavoittui ammuskelussa tai sai vammoja väkivallan seurauksena.²⁸⁶ Samana vuonna koko Philadelphian alueella huumeiden yliannostukseen kuoli yhteensä 1 214 ihmistä.²⁸⁷

Kensington ei silti ole mitenkään poikkeuksellisen kurja paikka. Jopa ulkopäin kukoistavilta näyttävät yhdysvaltalaiskaupungit kätkevät sisäänsä mitä lohduttomampia naapurustoja. Esimerkiksi Los Angelesin keskustan itäpuolella sijaitsevassa Skid Row'ssa elää yksi maan suurimmista asunnottomien populaatioista. Naapurustossa on kärsitty tappavasta hepatiitti A -epidemiasta, joka on ollut seurausta huonosta hygieniasta ja puhtauden puutteesta. Yleisiä vessoja on alle kymmenen, vaikka kaduilla elää lähes 2 000 koditonta ihmistä. Ulostetta on käytännössä siis yltympäriinsä. Jopa Syyrian pakolaisleirillä käymälöitä on henkeä kohden enemmän kuin Skid Row'ssa.²⁸⁸ Deindustrialisaation myötä myös Eurooppaan on muodostunut ruostevyöhykkeitä, eivätkä kaikki maat ole kyenneet estämään epätoivoa valtaamasta alueita. Työttömyydestä kärsiviä ja sosiaalisten ongelmien jäytämiä paikkoja löytyy niin Belgian ranskankieliseltä alueelta Valloniasta kuin Sleesian voivodikunnasta Puolasta.²⁸⁹ Teollisuuden hylkäämillä alueilla Pohjois-Englannissa ihmiset elävät keskimäärin muita brittejä lyhyempään. Elämää pohjoisessa lyhentävät sydänsairauksien ja syöpien lisäksi runsas alkoholin ja huumeiden käyttö.²⁹⁰ Epätoivo on hälyttävästi läsnä Skotlannin suurimmassa kaupungissa Glasgow'ssa, jossa itsemurhakuolleisuus on 30 prosenttia korkeampi kuin muissa Britannian kaupungeissa.²⁹¹

Edellä kuvattuja paikkoja voi pitää enemmän tai vähemmän ”urbaanien hylkiöiden kaatopaikkoina”, joista sosiologi Loïc Wacquant (2008) on kirjoittanut. Ne ovat alaluokaksi väitetyn ihmisryhmän

²⁸⁴ The New York Times Magazine 10.10.2018.

²⁸⁵ NIDA. 2019, October 29. Addressing the Socioeconomic Complexities of Addiction—Lessons from the Kensington Neighborhood in Philadelphia. <https://www.drugabuse.gov/about-nida/noras-blog/2019/10/addressing-socioeconomic-complexities-addiction-lessons-kensington-neighborhood-in-philadelphia>.

²⁸⁶ Philadelphia Inquirer 21.5.2021.

²⁸⁷ Philadelphia Department of Public Health. Unintentional Drug Overdose Fatalities in Philadelphia, 2020.

²⁸⁸ Guardian 15.12.2017.

²⁸⁹ Mazzucato 2019, 135; Jakonen 2020, 150–155.

²⁹⁰ Walsh ym. 2016.

²⁹¹ Guardian 26.2.2021.

elämänpiirejä, jotka muistuttavat 1800-luvun kaupunkiköyhälistön asuinalueita, joita aikalaiset silloin nimittivät alamaailmaksi. Lontoon East Endin kaltaiset ”maanpäälliset helvetit” syntyivät, kun teollistumisen tuottama ylijäämäväestö pakkautui suurkaupunkien hökkelikyliin, joissa he saattoivat selviytyä vain myymällä joko varastamaansa tavaraa tai itseään. Tässä oli yhtäältä kyse ennenkokeemattomasta kehityksestä, jota aikalaiset eivät vielä täysin hahmottaneet ja jota he vasta opettelivat ymmärtämään. Toisaalta kyse oli markkinayhteiskunnasta, joka oli voimaton puuttumaan teollisen vallankumouksen myötä käynnistyneeseen eriarvoistumisen kierteeseen.²⁹² Nykyiset urbaanien hylkiöiden kaatopaikat eivät tätä vastoin ole syntyneet hallitsemattomasti tai niin, etteivät ihmiset ole olleet perillä niiden syntymiseen johtaneista prosesseista. Ne ilmentävät kehityssuuntausta, jossa tietyt voimat työntävät ihmisiä ulos keskeisten taloudellisten ja yhteiskunnallisten järjestelmien piiristä. Sosiologi Saskia Sassen (2018) on kutsunut tätä karkottamiseen perustuvaa nykykapitalismin toimintatapaa karkottamisen logiikaksi.

7.2 Karkottamisen logiikka

Kirjassaan *Karkottamisen logiikka* Sassen (2018, 11) esittää, ettei pelkkä epätasa-arvoisuuden kasvaminen enää riitä määrittelemään sitä ongelmaa, joka liittyy niin finansioituneeseen kapitalismiin kuin talouskasvun tapoihin. Sassenin mukaan liikevoittojen ja talouskasvun tavoittelussa korostuu nykyisin toimintatapa, joka perustuu ihmisten laajamittaiseen karkottamiseen. Tämä karkottamisen logiikka ilmenee esimerkiksi siten, että rahoitussektori imee reaalityöistä varoja synnyttämällä hintakuplan, joka saattaa puhjetessaan ajaa lukuisia yrityksiä ja kotitalouksia vararikkoon eri puolilla maailmaa. Toinen varsin näkyvä karkottamisen logiikan ilmenemismuoto on valtioiden harjoittama talouskuripolitiikka, jonka seurauksena julkisia palveluita ja työpaikkoja karsitaan talouden tervehdyttämisen nimissä niin, että köyhien on aiempaa vaikeampi saada itselleen terveydenhuoltoa, työttömien oikeus työttömyysturvaan heikkenee ja iso joukko julkisen sektorin työntekijöitä menettää toimeentulonsa. Siinä missä länsimaissa yrittäjät ovat menettäneet yrityksensä ja keskiluokka kotinsa finanssikriisissä, pienviljelijät Asiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa ovat menettäneet elinkeinonsa ja viljelysmaansa Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin ajamissa rakennesopeutusohjelmissa, joissa maa on yksityistetty ja myyty ruoan tehotuotantoa vientiä varten harjoitettavalle yritykselle. Ihmisiä ei vain karkoteta talouden ja toimeentulon piiristä, vaan myös heidän

²⁹² Polanyi 1944.

asuinsijoiltaan ja elinympäristöistään. Talouskasvu on koko historiansa ajan perustunut fossiilisten polttoaineiden käytölle ja luonnonvarojen kulutukselle, minkä seurauksena ilmakehän hiilidioksidipitoisuus on ylittänyt kriittisenä pidetyn 350 miljoonasosan ylärajan ja luonnon monimuotoisuus on alkanut hävitä hälyttävällä tavalla.²⁹³ Ilmaston lämpeneminen ja luontokato muodostavat eksistentiaalisen uhan ihmiskunnalle. Tälläkin hetkellä lukemattomat ihmiset joutuvat lähtemään tai jopa pakenemaan kotisijoiltaan aavikoitumisen, merenpinnan nousun ja ympäristön pilaantumisen takia.²⁹⁴ Näin siis eteen avautuu lopulta kaikista äärimmäisin karkotuksen muoto: ihmisen karkottaminen koko elämän mahdollistavasta biosfääristä.²⁹⁵

Yhteiskunnan reunasta on Sassenin mukaan muodostunut karkotusten ensisijainen tila, kun se sotienjälkeisinä vuosikymmeninä oli ennen kaikkea sisällyttämisen tila.²⁹⁶ Hyvinvointivaltion hiipumisen ja ammattiyhdistysliikkeen heikentymisen myötä ulossulkevat voimat alkoivat kasvaa länsimaissa, ja viimeistään vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen portit avautuivat laajamittaisille karkotuksille, kuten kotien ulosmittauksille ja sosiaalipoliittisille leikkauksille. Mikä sitten on yhteiskunnan reuna ja mihin sen yli karkotetut ihmiset päätyvät? Reunan saattaa mieltää yksinkertaisena rajana, joka erottaa yhteiskunnan sisäpuolen ulkopuolesta, mutta puhuminen yhteiskunnan ulko- ja sisäpuolesta on aivan yhtä epämääräistä kuin puhuminen yhteiskunnan reunasta. Reuna on ennemminkin tilanne, jossa ihminen päätyy punnitsemaan mahdollisuuksiaan pysyä yhteiskunnan jäsenenä. Reunan ylittäminen ei tarkoita välttämättä astumista yhteiskunnan ulkopuolelle, vaan alueelle, jossa oikeudet ja vastuut yhteiskunnan suuntaan raukeavat. Tätä aluetta voi kutsua epäviralliseksi sektoriksi.

Epävirallinen sektori oli alkuaan käsite, jolla yhteiskuntatieteilijät viittasivat kolmannelle maailmalle tyypillisiin olosuhteisiin. Kehitysmaissa kaikesta taloudellisesta toiminnasta vain murto-osa tapahtui virallisen rahatalouden sisällä.²⁹⁷ Nykyisin epävirallinen sektori kuitenkin on olemassa myös rikkaissa ja kehittyneissä maissa, ja sen koko on kasvanut sitä mukaa, kun julkiset ja viralliset institutiot ovat heikentyneet. Toimeentulon lähteiltä ja sosiaaliturvan piiristä karkotetut ihmiset ovat siirtyneet toimijoiksi epäviralliselle sektorille, jossa tulojen hankinta tapahtuu verottajalta piilossa ja usein myös laittomasti. Epävirallinen sektori on nykymaailmassa se paikka, joka on lähinnä

²⁹³ Raeworth 2018, 54–57.

²⁹⁴ Raeworth 2018, 54–57.

²⁹⁵ Sassen 2018, 197–206.

²⁹⁶ Sassen 2018, 208–214.

²⁹⁷ Calhoun 2013, 202–203.

alamaailmaa. Se kätkee sisäänsä varastetun tavaran paikalliset markkinat sekä kansainvälisen ase-, huume- ja ihmiskaupan.²⁹⁸

Tässä on olennaista ymmärtää epävirallisen sektorin ja kapitalismin välinen riippuvuussuhde. Saskia Sassenin mukaan karkotuksia leimaa talouden liikkumavaran kutistuminen.²⁹⁹ Reaalitalouden näivettyminen kiinteiden investointien hiipumiseen aiheuttaa työttömyyttä ja hidastaa talouskasvua, minkä seurauksena työttömyys lisääntyy vain entisestään. Valtiot vastaavat työttömyyden nouseviin kustannuksiin leikkaamalla työttömyysturvaa ja heikentämällä sosiaaliturvaa. Yhä useampi ihminen ajautuu köyhyyteen ja siirtyy lopulta virallisen talouden ulkopuolelle epäviralliselle sektorille. Paradoksaalisesti epävirallisen sektorin kasvu virallisen talouden ulkopuolella näkyy kuitenkin bruttokansantuotteen kasvuna, koska bruttokansantuote ei talousmittarina huomioi virallisen talouden piiristä tapahtunutta poistumaa. Sassen vertaa talouden piirissä tapahtuvia karkotuksia etnisiin puhdistuksiin: kasvuilluusion luomiseksi ei-toivottu aines siivotaan pois. ”Väistämättä herääkin kysymys”, hän kirjoittaa, ”onko brutaalin rakenteellisen muutoksen tarkoituksena sittenkin tuottaa pienempi, mutta toimivampi talouden tila, jossa bruttokansantuote kasvaa perinteisillä mittareilla tarkasteltuna.”³⁰⁰ Ilman epävirallista sektoria tämä ei kuitenkaan onnistuisi. Kapitalismi tarvitsee kuppeeseensa epävirallisen sektorin, johon se voi kipata tuottamansa ylimäärän, jota se ei kykene sisällyttämään itseensä. Epävirallinen sektori ei ainoastaan auta säilyttämään yhteiskuntarauhan, vaan laillinen talous hyötyy sen olemassaolosta myös esimerkiksi lailliseen talouden kiertoon pestävän huumerahan muodossa.³⁰¹ YK:n huumeiden ja rikollisuuden vastaisen viraston johtaja Antonio Maria Costa väitti vuonna 2009, että nimenomaan huumekaupasta lähtöisin ollut raha esti useita länsimaisia pankkeja kaatumasta likvidien varojen puutteeseen finanssikriisissä vuonna 2008.³⁰² Tätä taustaa vasten alamaailma ei näyttäydä enää edes taloudellisessa mielessä yhteiskunnasta irrallisena alueena, vaan talouden toiminnan kannalta jopa elintärkeänä osana.

Nykyisin voitontavoittelu voi myös ulottua yhteiskunnan reunan yli epäviralliselle sektorille. Karkotukset eivät päätykään epäviralliselle sektorille, vaan voitontavoittelu saattaa kääntää niiden suunnan takaisin yhteiskuntaa kohti. Tämä ilmiö nousee esiin tarkastelemalla yksityisiä vankiloita. Yksityinen vankilabisnes sai alkunsa Yhdysvalloissa 1970-luvulla, kun huumerikostuomioiden määrä

²⁹⁸ Calhoun 2013, 203–204.

²⁹⁹ Sassen 2018, 43.

³⁰⁰ Sassen 2018, 50.

³⁰¹ Calhoun 2013, 203–204.

³⁰² The Observer 13.12.2009.

kasvoi rajusti presidentti Richard Nixonin julistaman huumeiden vastaisen sodan seurauksena. Julkiset vankilat eivät kyenneet vastaamaan vankilaväestön voimakkaaseen ja äkilliseen lisääntymiseen, joten yritykset ryhtyivät pyörittämään niiden rinnalla omia vankilapalveluitaan. Tämä johti lopulta kokonaisten vankilalaitosten yksityistämiseen.³⁰³ 1990-luvulla yhdysvaltalaiset vankeinhoito-yritykset pyrkivät kansainvälistymään vaikuttamalla vankilapolitiikkaan Yhdysvaltojen ulkopuolella ja onnistuivat siten hankkimaan itselleen sopimuksia niin Australiasta kuin Isosta-Britanniasta. Yksityisten vankiloiden määrä lisääntyi 2000-luvulla kaikkialla maailmassa. Monet maat yksityistivät vankiloiden lisäksi myös rikosseuraamus- ja vankeinhoitopalveluita. Ranskassa kolmekymmentä julkista vankilalaitosta solmivat kumppanuussopimuksen yksityisen sektorin kanssa ja pian maan kaikki nuorisovankilat muuttuivat voittoa tavoitteleviksi.³⁰⁴

Voitontavoittelu vankilabisneksessä tarkoittaa luonnollisesti sitä, ettei vankilaan joutuvien ihmisten määrä saa notkahtaa liikaa suhteessa vankilasta vapautuvien määrään. Bisneksen kannalta parasta on, jos vankilaväestön määrä kasvaa niin, että sen sijoittamista varten täytyy perustaa kokonaan uusi yksityinen vankila. Vankeinhoitoyritysten kaltaisten toimijoiden läsnäolo yhteiskunnan reunalla ilmentääkin karkottamisen kylmää logiikkaa sen äärimmäisimmässä muodossa. Ihmisiä ei pelkätään karkoteta yhteiskunnasta, vaan heistä pyritään vielä senkin jälkeen nyhtämään irti kaikki saatavissa oleva hyöty. Kun heidät on suljettu ulos virallisen talouden piiristä, heidät saalistetaan epäviralliselta sektorilta vankiloihin, jotta yhteiskunnan puolella toimiva vankilabisnes pysyisi kannattavana. Vankeinhoitoyritykset eivät myöskään hevillä tingi mahdollisuudestaan tehdä voittoa tällä tavalla. Tarpeen tullen ne turvautuvat lahjuksiin, kuten Pennsylvaniassa vuonna 2011 paljastunut Kids for cash -skandaali osoitti. Tuolloin Pennsylvanian osavaltion korkein oikeus kumosi noin 4 000 tuomiota, kun selvisi, että tuomiot langettanut tuomari oli vastaanottanut yhteensä miljoona dollaria eri tahoilta, joiden edustamiin yksityisiin nuorisorangaistuslaitoksiin hän oli nuoria passittanut.³⁰⁵

³⁰³ Sassen 2018, 73–74.

³⁰⁴ Sassen 2018, 75–77.

³⁰⁵ New York Times 8.2.2011.

LUKU KAHDEKSAN: LOPPUSANAT

8.1 Yhteenvetoa tutkielman tuloksista

Yhteiskunnallisten epäkohtien ja ongelmien esiintuojia syytetään julkisessa keskustelussa usein siitä, etteivät he esitä kovan kritiikkinsä kylkeen varteenotettavia ratkaisuja epäkohtien ja ongelmien poistamiseksi. Sikäli kun olen tutkielmassa levittänyt lukijan eteen varsinaisen ongelmavyöhyden, joudun myös tuottamaan pettymyksen siinä, ettei minullakaan ole näkemystä, kuinka tuota vyyhteä olisi lähdeittävä purkamaan. Omissa silmissäni yhteiskunta näyttää tällä hetkellä jokseenkin yhtä haluttomalta ja kyvyttömältä ratkaisemaan ongelmiaan kuin teollistumisen alkuaikoina. Filosofi ja kasvatustieteen professori Veli-Matti Värri vertaa kirjassaan *Kasvatus ekokriisin aikakaudella* (2018, 13–20) yhteiskunnan ongelmanratkaisukykyä tapaan, jolla ydinjätettä käsitellään maailmalla. ”Hautaamme ongelmamme, ydinjätteemme, syvälle onkaloon, jossa ne ovat poissa silmistämme ja siten myös jokapäiväisistä ajatuksistamme”, hän kirjoittaa. Värriin mukaan ihmiskunnan nykyinen elämänmuoto perustuu ”onkalometafysiikalle”, joka saa ihmiset etäännyttämään arkitietoisuudestaan kriisit ja ongelmat, joita sivilisaatio aiheuttaa. Hän kirjoittaa onkalon olevan eräänlainen ihmiskunnan vaaliman elämänmuodon torjuttu alitajunta, joka etäännyttää ihmiset vastuusta muuttaa elämäntapaansa. Nähdäkseni alamaailma edustaa yhteiskunnallisessa keskustelussa samantapaista onkaloa, johon pitkälti taloudellisesta eriarvoisuudesta ja mahdollisuuksien tasa-arvon hiipumisesta johtuvat rikollisuuden ja päihteiden käytön kaltaiset ongelmat haudataan. Samalla alamaailma palvelee yhteiskuntaa hyvänä vihollisena, johon yhteiskunta voi turvautua, kun sen täytyy selittää jäsenilleen, miksi asiat ovat huonosti.

Lukuisista rönsyistä ja sivupoluista huolimatta tämän tutkielman ytimessä on koko ajan ollut media-kritiikki. Sen sijaan, että tiedotusvälineissä pyrittäisiin jäljittämään alamaailman taustalla vaikuttavia karkottamisen logiikan kaltaisia järkyttäviä prosesseja, niissä keskitytään haalimaan yleisöä helpoimmalla mahdollisella tavalla: hyödyntämään ihmisten tietämättömyyttä ja vetoamaan sen kautta heidän pelkoihinsa. Media kehystää ihmisten eteen alati uusia ja uusiutuvia ongelmia. Tämä vero vie jatkossa entistä isomman osan heidän palkastaan, nämä merkit heidän elimistössään kieli-vät syövästä ja nuo sata nuorta uhkaavat ryöstää heidät Helsingin keskustassa. Kun mediaa ohjaa tällainen logiikka, alamaailmasta on tiedotusvälineille enemmän hyötyä yhteiskunnan hyvänä

vihollisena kuin asiana, jota toimittajat yrittäisivät parhaansa mukaan avata, selittää ja tehdä ymmärrettäväksi suurelle yleisölle. On tärkeää korostaa, ettei mikään sanomalehti, yksikään päätoimittaja tai toimittaja mahda sille paljoakaan, millaisen kaupallisen logiikan mukaan media tätä nykyä toimii. Kyse on yhtäältä järjestelmälogiikasta ja toisaalta valuviasta järjestelmän rakenteessa. Isossa kuvassa samat mekanismit, jotka näivettävät talouden tuottavia osia, karsivat työpaikkoja ja kupaavat varallisuutta, ajavat eteenpäin myös kaupallisen median logiikkaa, joka pyrkii herättämään keskustelua poikkeuksellisilla, tulenaroilla ja mielipiteitä jakavilla aiheilla. Lopputuloksena on suuren yleisön huomion suuntautuminen pois yhteiskunnallisista ongelmista ja väärä tietoisuus, joka peittää sen, mistä ongelmat johtuvat. Yksilötasolla väärä tietoisuus tuottaa turhautumista ja tuskaa, kun todellisuus sen takaa hiipii esiin. Tuloeroja tutkineen taloustieteilijä Branko Milanovićin mukaan (2017, 190) keskeinen väärän tietoisuuden piirre on, että ihmiset kuvittelevat sosiaalisen liikkuvuuden olevan suurempaa kuin se todellisuudessa on. Tutkimuksissa on kyetty osoittamaan, että ihmiset aliarvioivat tulojen periytymistä huomattavasti ja etenkin pienituloisilla on usein liian optimistinen käsitys siitä, kuinka yleistä sosiaalinen nousu on.³⁰⁶ Kun amerikkalainen unelma osoittautuu pelkäksi viihdeteollisuuden tuottamaksi haavekuvaksi maassa, jossa kymmenen prosenttia työvoimasta pysyy köyhänä useista samanaikaisista työpaikoistaan huolimatta, ajatus huumeiden myymisestä Philadelphian Kensingtonissa voi alkaa tuntua houkuttelevalta.³⁰⁷

Helsingin Sanomat julkaisee varsin taajaan sosiaalisia reportaaseja kaupungissa elävien kodittomien ja huumeiden käyttäjien arjesta.³⁰⁸ Jutut noudattavat usein samaa kaavaa. Toimittaja lähtee kolmannen sektorin työntekijöiden matkassa kiertämään paikkoja, joissa huono-osaiset kokoontuvat. Työntekijöiden jakaessa ihmisille ruokaa, vaatteita ja puhtaita injektioneuloja toimittaja haastattelee paikallaolijoita ja havainnoi ympäristöä. Lopulta hän kokoaa näkemänsä ja kokemansa juttuunsa, jossa hän saattaa esimerkiksi kuvailla, kuinka jotkut viettävät yönsä Helsingin vihreissä vessoissa joko nukkuen tai piikittäen huumeita.³⁰⁹ Tämänkaltaisilla jutuilla on pitkä historia, jonka juuret ovat toimittaja James Greenwoodin 1800-luvulla kirjoittamissa alamaailmakuvauksissa. Juttujen voi myös katsoa uusintavan 1800-luvulla Lontoossa ja Pariisissa syntyynyttä kulttuuria, jossa yhteiskunnan hyväosaiset lähtivät eräänlaisille turistimatkoille kaupungin alamaailmaan. Matkat saivat alkunsa satunnaisesta huvittelusta ja seikkailunhalusta, mutta muuttuivat ennen pitkää

³⁰⁶ Milanović 2017, 190–191.

³⁰⁷ Jakonen 2020, 160.

³⁰⁸ kts. esim. *Helsingin Sanomat* 25.8.2020; *Helsingin Sanomat* 2.9.2020; *Helsingin Sanomat* 27.11.2020.

³⁰⁹ *Helsingin Sanomat* 27.11.2020; *Helsingin Sanomat* 29.1.2021.

organisoiduiksi ja opastetuiksi kävelyiksi ja kiertoajeluiksi suurkaupunkien slummeissa. Matkojen turistioppaana toimi useimmiten paikallinen poliisi.³¹⁰ Kun Helsingin Sanomien sosiaaliset reportaa-
sit asettelee tätä historiaa vasten, ne eivät enää näyttäydy pelkästään vilpittöminä huomionsoituk-
sina kaupungin huono-osaisille. Lehden lukijoille jutut saattavat olla samanlaista kieroutunutta viih-
dettä, jota alamaailmaan tehdyt turistikierrokset olivat hyväosaisille 1800-luvulla. Aivan kuten kier-
rokset aikanaan, myös jutut tarjoavat ihmisille jotakin surkuteltavaa ja kauhisteltavaa, jotakin epä-
miellyttävää ja inhottavaa, jotakin todellista, mutta samanaikaisesti myös riittävän etäistä ja eksoot-
tista. Lisäksi ne herättävät heissä voimakkaita tunteita, jotka ovat medialle tärkeitä. En halua väittää,
etteikö jutuissa olisi jotain hyvää. Parhaimmillaan ne nostavat esiin epäkohtia ja ongelmia. Pahim-
millaan ne ovat kuitenkin alamaailmaa viihteellistävää tirkistelyä.

Mielestäni median pitäisi pystyä parempaan. Sen pitäisi kyetä osoittamaan paremmin yhteys sosi-
aalisten ongelmien ja yhteiskunnan yleistilan välillä eikä esittää niitä toisistaan irrallisina asioina.
Kun media haastattelee poliitikkoa, joka pelottelee lukijoita hyvinvointivaltion leikkaamisella, jos ih-
misiä ei kohta saada töihin ja työtuloista verotuloja kestävyysvajeesta kärsivälle valtiolle, median
olisi syytä kyetä tuomaan esiin myös niukkuuspolitiikan yhteys sosiaalisiin ongelmiin, joita se esitte-
lee alustoillaan.³¹¹ Tällainen ei ole mitään idealismia, vaan tämä on tärkeää. Ihmiset tarvitsevat tie-
toa vaikutuksista, joita erilaisilla päätöksillä ja valinnoilla yhteiskuntaan on, jotta he pystyvät arvioi-
maan niitä ja toimimaan jatkossa viisaammin. Suomen Akatemian entinen arviointi- ja kehittämis-
johtaja Paavo Löppönen kehottaa kirjassaan *Vapauden markkinat* (2017, 140–141) kiinnittämään
huomiota mahdollisuuksien tasa-arvon lisäksi myös lopputulosten tasa-arvoon. Lopputulosten tasa-
arvo nimittäin vaikuttaa vääjäämättä seuraavan sukupolven mahdollisuuksien tasa-arvoon. ”Mikäli
haluamme mahdollisuuksien tasa-arvoa huomenna, meidän on syytä kiinnittää huomiota lopputu-
lostensa tasa-arvoon tänään”, Löppönen kirjoittaa.³¹² Niin kutsuttu uusi alaluokka heijastelee loppu-
tulosten eriarvoisuutta sen sukupolven kohdalla, jonka yhteiskunta jätti oman onnensa nojaan, kun
talouden perusta alkoi 1970- ja 1980-luvuilla muuttua, ja kun finanssitalouden luomat rahaillusiot
2000-luvulla romahtivat. Heidän lastensa mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun puolestaan kielivät
aikanaan, miten yhteiskunta onnistui tai epäonnistui seuraavan sukupolven kohdalla.

³¹⁰ Kalifa 2019, 123–140.

³¹¹ Helsingin Sanomat 6.2.2021; Helsingin Sanomat 6.11.2021.

³¹² Löppönen 2017, 141.

Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus on aihe, joka tuntuu jäävän julkisessa keskustelussa vähälle huomiolle. Talouskuria ja leikkauksia peräänkuuluttavat asiantuntijat ja poliitikot ovat monesti niitä, jotka ovat hankkineet kannuksensa hyvinvointivaltion tarjoaman turvaverkon sisällä. Miksi toimittajat eivät kysy heiltä, minkä tähden he haluavat estää seuraavaa sukupolvea saamasta samoja mahdollisuuksia, jotka he aikoinaan saivat ja jotka vaikuttivat siihen, missä asemassa he tällä hetkellä ovat? Kysymys on populistinen, mutta tärkeä, eikä siihen voi vastata pelkästään, että yhteiskunnalla ei ole enää samalla tavalla varaa. Kysymys on oikeudenmukaisuudesta. Ihmiskunta seisoo nykyisin ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaisten eksistentiaalisten uhkien edessä, jotka ilmiöinä kytkeytyvät yhtä lailla niin lopputulosten tasa-arvoon kuin sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen. Polarisoitunut yhteiskunta, jossa yhdet pakenevat ongelmiaan salaliittoteorioihin ja toiset hautaavat pahan olonsa muukalaisvihaan, muuttuu avuttomaksi, hauraaksi ja romahdukselle alttiiksi tilanteessa, jossa sen tulisi olla toimintakykyinen ja ennen kaikkea yhtenäinen.

8.2 Työn arviointia

Ekskursioni alamaailmaan kesti miltei neljä vuotta. Ajoittain olin vähällä luovuttaa ja palata takaisin. Noina hetkinä koin, että kirjoittamiseni oli pelkkää hapuilua aiheen kanssa, josta en saanut otetta, vaikka kuinka yritin. Työni tulos on tässä, enkä vieläköön ole aivan varma, onko otteeni siitä tarpeeksi pitävä. Kun luen tutkielmaa läpi, huomaan oivalluksia, mutta huomaan myös ajatuksia, joita en ole kyennyt viemään loppuun asti. Sen sijaan, että olisin kirjoittanut tutkielman valmiiksi, tunnen pakottaneeni sen valmiiksi. Minulta yksinkertaisesti loppui aika kesken. Minun oli saatava tutkintoni valmiiksi ennen opinto-oikeuteni umpeutumista. Viimeisen vuoden ajan kirjoitin tutkielmaa toimeentulotuen varassa ja sain omakohtaisesti kokea, millaista on, kun rahat hädin tuskin riittävät ruokaan. Vuoden aikana ymmärryksenä niitä ihmisiä kohtaan, jotka puhuvat sosiaaliturvalla loisivista työttömistä, väheni entisestään. Suomessa kukaan ei loisi alle tuhannella eurolla kuukaudessa. Sillä rahalla kituutetaan. Olenkin kokemani jälkeen valmis allekirjoittamaan toimittaja Jani Kaaron esittämän väitteen siitä, että köyhyys on aivoja syövä loinen.³¹³ Se todella on.

Yritän kuitenkin olla itselleni armollinen ja ajatella, ettei tällaista työtä välttämättä kuulukaan saada täydellisen valmiiksi, koska silloin siihen ei jää liioin jatkamisen varaa. Nähdäkseni alamaailma on

³¹³ Helsingin Sanomat, 17.9.2013.

sellainen aihe, jota on edelleen tarpeen tutkia. Kyse on varsin vähän tutkitusta aiheesta. On hyvin mahdollista, että tämä tutkielma on Suomen sisällä ensimmäinen yritys määritellä, mistä alamaailmassa ylipäätään voisi olla kyse. Kun ryhdyin kirjoittamaan tutkielmaa, yritin etsiä aiheesta aiemmin tehtyjä suomalaisia tutkimuksia, mutta en löytänyt yhtäkään, jossa termin takana olevaa historiaa ja yhteiskunnallista ajattelua olisi perusteellisesti avattu. Alamaailmaa oli tutkittu, mutta nimenomaan alamaailmana.³¹⁴ Sellaista tutkimusta en löytänyt, jossa tutkija olisi kiinnittänyt huomiota siihen, ettei kyse ole olemassa olevasta paikasta, ja pohtinut, miksi alamaailmasta silti kirjoitetaan ja puhutaan niin kuin se olisi olemassa. Esimerkiksi suomalainen kriminologi Janne Kivivuori käsittelee kaunokirjallisuuden alamaailmakuvauksia kirjassaan *Rikollisten veljeys* (2011), mutta hän ei varsinaisesti missään teoksen kohdassa vastaa kysymykseen, mikä alamaailma on. Tämä tosin ei ehkä ole edes hänen tarkoituksensa. Sinänsä hän tunnistaa alamaailmasta paljon samoja piirteitä, joita olen käsillä olevassa tutkielmassa nostanut esiin.

Paitsi että alamaailma on aiheena laaja, olen myös käsitellyt sitä tässä tutkielmassa varsin laajasti. Lukijasta on voinut välillä tuntua siltä, etten ole kyennyt kunnolla rajaamaan aihettani. Laajan aiheen laaja käsittely on kuitenkin ollut tietoinen ja tarkoituksellinen valinta. Mielestäni alamaailmaa ei olisi ollut mahdollista käsitellä yhtään rajatummin. Yhteiskunnalliset ilmiöt ja ongelmat eivät koskaan ole yksiselitteisiä tai yhdellä näkökulmalla selitettäviä asioita. Siksi olen kiinnittänyt tutkielmassa huomiota niin poliittisiin kuin taloudellisiin kehityskulkuihin alamaailman taustalla. Yhtä lailla olen pyrkinyt hahmottamaan alamaailmakuvan rakentumista median kautta pureutumalla journalismin taustalla oleviin taloudellisiin vaikuttimiin ja siihen, miten ne ohjaavat median uutisointia. Lisäksi olen tarkastelussani ammentanut mediaa ja yhteiskuntaa toisiinsa sitovista teorioista, kuten Guy Debordin speaktaakkelin yhteiskunnasta ja Jean Baudrillardin simulaation aikakaudesta. Tutkielmani luonne on ollut tästä syystä poikkitieteellinen. Se on aiheuttanut minussa paljon epävarmuutta. Olen päätenyt tutkielmassa esiintymään sellaisten tieteenalojen asiantuntijana, joiden asiantuntijana esiintymiseen oma pääaineeni ei juurikaan anna valmiuksia. Oikeuttaakseni hyppelyni kriminologian sekä talous- ja yhteiskuntatieteen välimaastossa luin lukuisia kirjoja ja artikkeleita hankkiakseni riittävää asiantuntemusta asioista, joista olen tässä tutkielmassa kirjoittanut. Kirjoista ja artikkeleista vain pieni osa on mainittu tämän tutkielman lähdeluettelossa.

³¹⁴ Kts. esim. Kinnunen 1996.

Päätin kirjoittaa tutkielmani poiketen pro gradu -tutkielman perinteisestä muodosta. Omaksuin journalistisen ja poleemisen tyylin ilmaisutavakseni. Perustelin tekemiäni valintoja johdantoluvussa. Tässä kohtaa olen valmis ottamaan vastaan myös arvostelua tekemistäni valinnoista. Tiedostan ongelmat, joita tarinallisen ja väittelevän tyylin voimalla kirjoitettuun tutkielmaan voi liittyä. Tarinallinen tyyli rakentaa tulkintakehyksiä, jotka esittävät asiat ja ilmiöt tietynlaisessa muodossa. Seurauksena tutkimuksen objektiivisuus saattaa kärsiä. Väittelevä tyyli puolestaan piilottaa tekstiin kirjoittajan omia mielipiteitä ja näkemyksiä, jotka vääjäämättä vaikuttavat siihen, miten lukija ymmärtää ja tulkitsee lukemaansa. Seison tekemieni tyyllisten valintojen takana sillä argumentilla, että ne ovat tehneet raskaasta, vaikeasta ja monimutkaisesta aiheesta helpommin lähestyttävän. Ne ovat myös auttaneet minua ilmaisemaan ajatuksiani paremmin, kun olen yrittänyt havainnollistaa lukujen alkuun kirjoittamieni tapausesimerkkien kautta lukijalle tiettyjä asiakokonaisuuksien takana piileviä motiiveja ja toimintalogiikoita sekä niiden laajempia yhteiskunnallisia seurauksia. En myöskään väitä, että näkemykseni alamaailmasta on aukoton, oikea tai tyhjentävä. Perustan näkemykseni tutkittuun tietoon, jota olen opiskellut ja tankannut itseäni neljän viime vuoden ajan. Olen valmis muuttamaan näkemystäni, jos minulle esitetään sellaista tutkimusta, joka on riittävän kiistatonta kumoamaan tutkielmassa esittämiäni väitteitä. Tähän asti kuitenkin yhteiskunnallista keskustelua alamaailmasta on käyty enemmän ennakko-oletusten ja mielipiteiden kuin tutkitun ja pureskellun tiedon pohjalta. Toivon, että tutkielmani paikkaa tätä puutetta keskustelussa.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aaltonen, Miko, Danielsson Petri, Kivivuori, Janne, Näsi, Matti & Suonpää, Karoliina (2018) *Kriminologia: Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Anhava, Martti (2011) *Romua rakkauden valtatiellä: Arto Mellerin elämä*. Helsinki: Otava.

Blyth, Mark (2017) *Talouskuri: Vaarallisen opin historia*. Suomentaneet Hannu Laurila ja työryhmä. Tampere: Vastapaino.

Boone, Troy (2005) *Youth of darkest England: Working-class children at the heart of Victorian empire*. New York & Lontoo: Routledge.

Booth, William (1890/2014) *In Darkest England, and the Way Out*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brenner, Robert (2002) *Boom and the bubble: the US in the world economy*. Lontoo; New York: Verso Books.

Bruun, Kettil ja Nils, Christie (1985) *Hyvä vihollinen: Huumausainepolitiikka Pohjolassa*. Espoo: Weilin+Göös.

Calhoun, Graig, Collins, Randall, Derluguian, Georgi, Mann, Michael, Wallerstein, Immanuel (2014) *Onko kapitalismilla tulevaisuutta?* Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki & Tampere: Gaudeamus; Vastapaino.

Capeci, Jerry ja Mustain, Gene (1996) *Gotti: Rise and Fall*. New York: Penguin Group.

Christie, Nils (1993) *Kohti vankileirien saaristoa? Rikollisuuden kontrolli teollisuutena länsimaissa*. Suomentanut Tea Berndtson. Helsinki: Hanki ja jää.

Critcher, Chas (2006) *Critical Readings: Moral panics and the media*. Maidenhead: Open University Press.

Daly, Martin & Wilson, Margo (1988) *Homicide*. New York: Aldine de Gruyter.

- Deaton, Angus (2013) *The Great Escape: Health, wealth and the origins of inequality*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- Desai, Meghnad (2008) *Marxin kosto: Kapitalismin uusi nousu ja valtiokeskeisen sosialismin kuolema*. Suomentanut Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Edwards, Russell ja Louhelainen, Jari (2015) *Viiltäjä-Jack: Kuinka paljastimme murhaajan*. Helsinki: Gummerus.
- Ellington, George (1869) *Women of New York, or the underworld of the great city*. New York: New York Book.
- Engels, Friedrich & Marx, Karl (1848/2016) *Kommunistinen manifesti*. Suomentanut Juha Koivisto. Tampere: Vastapaino.
- Greer, Chris (2010) *Crime and media: a reader*. New York: Routledge.
- Gustafsson, Mikko ja Huuskonen, Janne (2019) *Kultainen vasikka: Järjestäytynyt rikollisuus Suomessa*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Harkness, Margaret (1898/2009) *In darkest London*. Lontoo: Germinal Productions; Black Apollo Press.
- Harvey, David (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Hemánus, Pertti (1966) *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto: Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevästä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Herrmann, Ulrike (2018) *Pääoman voitto: Kasvun, rahan ja kriisien historia*. Suomentanut Mari Jannatuinen. Helsinki: Into Kustannus.
- High, Steven & Lewis, David W. (2007) *Corporate wasteland: The landscape and memory of deindustrialization*. Ithaca; London: Cornell University Press.
- Hobsbawm, Eric (2005) *Rosvot*. Suomentanut Tero Karasjärvi. Tampere: Vastapaino.
- Honkonen, Juha ja Lankinen, Jussi (2012) *Huonoja uutisia*. Helsinki: Into Kustannus.
- Hugo, Victor (1997) *Kurjat*. Suomentaja tuntematon. Juva: WSOY.

- Häkkinen, Antti ja Salasuo, Mikko (2015) *Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino.
- Jakonen, Mikko (2020) *Konflikti: Talous ja politiikka*. Helsinki: Into Kustannus.
- Jokinen, Anniina ja Viuhko, Minna (2009) *Human trafficking and organised crime: trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland*. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Helsinki: Criminal Justice Press.
- Junninen, Mika (2006) *Adventurers and risk-takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality*. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI) Publication. Sarjanumero 47. Helsinki.
- Kalifa, Dominique (2019) *Vice, Crime and Poverty: How the western imagination invented the underworld*. New York: Columbia University Press.
- Kinnunen, Aarne (1996). *Isännät, rengit ja pokat: Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 133. Helsinki.
- Kivioja, Pasi (2018) *Iltapäivälehtien evoluutio median murroksessa: Hiipuva printti, nouseva digitaalinen mahti ja ansaintamallin uusi asento*. Tampere: Tampere University Press.
- Kivivuori, Janne (2011) *Rikollisten veljeys: Kriminologisia näkökulmia rikollisten sosiaalisiin suhteisiin*. Tampere: Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus; Acta Poenologica.
- Koven, Seth (2004) *Slumming: Sexual and social politics in Victorian London*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- Lakoff, George ja Johnson, Mark (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lanegan, Mark (2021) *Muistelmat: Sing backwards and weep*. Suomentanut Ari Vääntänen. Helsinki: Like.
- Low, Donald A. (1982) *Thieves' kitchen: the regency underworld*. Lontoo; Melbourne; Toronto: J. M. Dent & Sons.
- Löppönen, Paavo (2017) *Vapauden markkinat: Uusliberalismin kertomus*. Tampere: Vastapaino.
- Mayhew, Henry (1862/1983) *London's underworld*. Lontoo: Bracken Books.

- Mazzucato, Mariana (2019) *Arvo: Globaalin talouden luojat ja välistävetäjät*. Suomentanut Juha Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Melleri, Arto (1987) *Tuomiopäivän sävärit: Eli swimbaa, komisario Koskinen*. Keuruu: Otava.
- Mesrine, Jacques (2014) *The Death Instinct*. New York: Tam Tam Books.
- Milanović, Branko (2017) *Tuloerot globalisaation aikakaudella*. Suomentanut Tatu Henttonen. Tampere: Vastapaino.
- Milito, Lynda & Potterton, Reg (2004) *Mafia wife: My story of love, murder and madness*. New York: Avon Books.
- Morrison, James (2019) *Scroungers: Moral panics and media myths*. Lontoo: Zed Books.
- Murray, Charles (1984/2015) *Losing Ground: American social policy, 1950–1980*. New York: Basic Books.
- Myrdal, Gunnar (1963) *Challenge to Affluence*. Lontoo: Victor Gollancz.
- Mölsä, Mika (2009) *Prosenttijengit: Moottoripyöräjengit ja järjestäytynyt rikollisuus Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Palo, Sanna (2010) *Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Patomäki, Heikki (2007) *Uusliberalismi Suomessa*. Helsinki: WSOY
- Picard, Robert G. (2010) *Value creation and the future of news organizations: Why and how journalism must change to remain relevant in the twenty-first century*. Barcelona; Sevilla: Formalpress.
- Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Tampere: Vastapaino.
- Piketty, Thomas (2016) *Pääoma 2000-luvulla*. Suomentaneet Marja Ollila ja Maarit Tillman-Leino. Helsinki: Into Kustannus.
- Phillips-Fein, Kim (2017) *Fear City: New York's fiscal crisis and the rise of austerity politics*. New York: Metropolitan Books.
- Polanyi, Karl (1944/2016) *Suuri murros: Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Suomentanut Natasha Vilokkinen. Tampere: Vastapaino.

- Raeworth, Kate (2018) *Donitsitaloustiede: Seitsemän tapaa ajatella kuin 2000-luvun taloustieteilijä*. Suomentanut Juha Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Richards, Keith (2010) *Life*. New York: Little Brown.
- Sassen, Saskia (2018) *Karkottamisen logiikka: Brutaali ja monimutkainen maailmantalous*. Suomentanut Mariko Sato. Tampere: Vastapaino.
- Salminen, Arto (2001). *Paskateoria*. Helsinki: WSOY.
- Seppänen, Janne (2001) *Katseen voima: Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.
- Siltala, Juha (2007) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Keuruu: Otava.
- Siltala, Juha (2017) *Keskiluokan nousu, lasku ja pelot*. Helsinki: Otava.
- Streeck, Wolfgang (2015) *Ostettua aikaa: Demokraattisen kapitalismin hylätty kriisi*. Suomentanut Mari Kukkonen. Tampere: Vastapaino.
- Sue, Eugène (1844) *The mysteries of Paris: In three volumes*. Lontoo: D. N. Carvalho.
- Therborn, Göran (2014). *Eriarvoisuus tappaa*. Suomentanut Tatu Henttonen. Tampere: Vastapaino.
- Tuomala, Matti (2019). *Markkinat, valtio ja eriarvoisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Varoufakis, Yanis (2016) *Maailmantalouden Minotauros*. Suomentaneet Hannu Laurila ja työryhmä. Tampere: Vastapaino.
- Varese, Frederico (2017) *Mafia: Syntymästä kuolemaan*. Suomentanut Mari Janatuinen. Keuruu: Atena Kustannus.
- Värri, Veli-Matti (2018) *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Wacquant, Loïc (2008) *Urban outcasts: a comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Welshman, John (2007) *Underclass: a history of the excluded, 1880–2000*. Bloomsbury Publishing.
- Wilkinson, Richard ja Pickett, Kate (2011) *Tasa-arvo ja hyvinvointi: Miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi*. Suomentanut Markus Myllyoja. Helsinki: HS-kirjat.
- Wilson, Julius William (1987) *The Truly Disadvantaged: the inner city, the underclass and public policy*. Chicago; Lontoo: The University of Chicago Press.

Yliaska, Ville (2014) *Tehokkuuden toiveuni: Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Into Kustannus.

Žižek, Slavoj (2012) *Väkivalta*. Suomentanut Janne Porttikivi. Helsinki: Nemo.

Artikkelit ja raportit

Ahonen, Antti. 2016. "Informaationsodankäynti: Media ja julkisuus lyömäaseina vuosina 1990–2015." Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Altheide, David L. ja Michalowski, R. Sam. 1999. "Fear in the News: A Discourse of Control." *The Sociological Quarterly* 40 (3), 475–503. <http://www.istor.org/stable/4121338>.

Altheide, David L. 1997. "The News Media, the Problem Frame, and the Production of Fear." *The Sociological Quarterly* 38 (4), 647–668.

Altheide, David L. 2002. "The Lens Of Fear." Teoksessa *Critical readings: Moral panics and the media*. Toimittanut Chas Critcher, 240–249. Maidenhead: Open University Press.

Altheide, David L. (2011) Creating Fear. Transforming Terrorist Attacks into Control and Cosumption. Teoksessa *The Routledge Handbook of Emotions and Mass Media*. Toimittaneet Döveling, Katrin; von Scheve, Christian ja Konjin, Elly A. London: Routledge, 259–272.

Baudrillard, Jean. 1981. Simulacra and simulations. Teoksessa *Crime and media: a reader*. Toimittanut Chris Greer, 69–85. New York: Routledge.

Critcher, Chas. 2011. "For a political economy of moral panics." *Crime, Media, Culture* 7, numero 3, 259–75. <https://doi.org/10.1177/1741659011417605>.

Hirsch, Donald ja Stone, Juliet. 2021. "Local indicators of child poverty after housing costs, 2019/20." Loughborough University. http://www.endchildpoverty.org.uk/wp-content/uploads/2021/05/Local-child-poverty-indicators-report-MAY-2021_FINAL-1.pdf.

Junninen Mika. 2006. "Suomalainen järjestäytynyt rikollisuus – myytti vai fakta?" Julkaisussa *Haaste* 1/2006, 15–17. https://rikoksentorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2006-1_Haaste.pdf/a7db7851-4fa4-3c50-1deb-c4713e95897f/2006-1_Haaste.pdf?t=1616511383598.

Laurila, Tuomas; Linderborg, Henrik; Tyni, Sasu; Aaltonen, Olli-Pekka; Lähteenmäki, Noora. 2021. "Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet: Tutkimus sakkovangeista ja sakon muuntorangaistuksesta 2010-luvulla." Julkaisussa *Yhteiskuntapolitiikka*. Vuosikerta 86, numero 2, 129-140.

Lehtisaari, Katja; Karppinen, Kari; Harjuniemi, Timo; Nieminen, Hannu; Linden, Carl-Gustav; Grönlund, Mikko; Viljakainen, Anna. 2012. "Media Convergence and Business Models: Responses of Finnish Daily Newspapers." Helsingin yliopisto, viestinnän tutkimuskeskus.

Kivivuori, Janne. 2004. "Rikosuutisoinnin seuraamisen yhteys nuorten rikoskäyttäytymiseen." Julkaisussa *Media & Viestintä* 27, 4–5. <https://doi.org/10.23983/mv.62414>.

Koiranen, Ilkka; Räsänen, Pekka; Södergård, Caj. 2016. "Mitä digitalisaatio on tarkoittanut kansalaisen näkökulmasta?" Julkaisussa *Talous ja Yhteiskunta*, numero 3, 24–29.

NIDA. 2019. "Addressing the socioeconomic complexities of addiction – Lessons from the Kensington neighborhood in Philadelphia." <https://www.drugabuse.gov/about-nida/noras-blog/2019/10/addressing-socioeconomic-complexities-addiction-lessons-kensington-neighborhood-in-philadelphia>.

Niinivuo, Samuli. 2017. "Hyvää yötä, paha maailma." Teoksessa *Hyvän sään aikana: Mitä Suomi tekee, kun ilmastonmuutos muuttaa kaiken*. Hanna Nikkanen ja työryhmä, 113–123. Helsinki: Into Kustannus.

Philadelphia Department of Public Health. 2021. "Unintentional Drug Overdose Fatalities in Philadelphia, 2020." <https://www.phila.gov/media/20210603100151/CHARTv6e5.pdf>.

Savona, Ernesto ja Riccardi, Michele. 2015. "From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe. Final Report of Project OCP." *Organised Crime Portfolio*, 40–49. Suomentanut Jarmo Houtsonen. Trento: Transcrime – Università degli Studi di Trento. https://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2017/08/OCP_Finnish.pdf.

Shore, Heather. 2007. "Undiscovered Country: Towards a history of the criminal 'Underworld'." *Tekoksessa Crimes and misdemeanours: Deviance and the law in historical perspective*, 41–68. <https://pearl.plymouth.ac.uk/handle/10026.1/8821>.

Walsh, David; McCartney, Gerry; Collins, Chik; Taulbut, Martin; Batty, David G. 2016. "History, politics and vulnerability: explaining excess mortality." Glasgow Centre for Population Health. https://www.gcph.co.uk/assets/0000/5988/Excess_mortality_final_report_with_appendices.pdf.

Lehtiartikkelit

Adouchief, Samuel ja Hiltunen, Juha (2020). "Tänä syksynä vankiloihin passitetaan hurja määrä erittäin huonokuntoisia vankeja." *Helsingin Sanomat*, lukijan mielipide 19.9.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006640766.html>.

Arola, Janne (2021). "Mediayhtiöillä torjuntavoittojen koronavuosi – Alkuvuonna mietittiin, että tulee tästä mitään." *Suomen lehdistö*, lehtiartikkeli 4.3.2021. Saatavilla: <https://suomenlehdisto.fi/mediayhtiolla-torjuntavoittojen-koronavuosi-alkuvuonna-mietittiin-etta-tuleeko-tasta-mi-taan/>.

Asikainen, Hanna (2018). "Uusi piirre jengiytymisessä Suomessa – paperittomia rekrytoidaan yhä enemmän." *Yle*, lehtiartikkeli 17.4.2018. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10164412>.

Auletta, Ken (1981). "A Reporter at Large: The Underclass." Osat 1–3. *New Yorker*, juttusarja 16.11.1981. Saatavilla: <https://www.newyorker.com/magazine/1981/11/16/i-the-underclass>.

Baker, Kevin (2015). "'Welcome to Fear City' – the inside story of New York's civil war, 40 years." on. *The Guardian*, lehtiartikkeli 18.5.2015. Saatavilla: <https://www.theguardian.com/cities/2015/may/18/welcome-to-fear-city-the-inside-story-of-new-yorks-civil-war-40-years-on>.

Eklund, Ville (2020). "Huumevyyhdyissä erikoisia yksityiskohtia: Janne Tranberg lähetti Sofia Belórfille viestejä kiinnijäämispäivänä – Niko Ranta-aho fanitti Tranbergia." *Mtv*, lehtiartikkeli 31.1.2020. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/huumevyyhdyissa-erikoisia-yksityiskohtia-janne-tranberg-lahetti-sofia-belorfille-viesteja-kiinnijaamispaivana-niko-ranta-aho-fanitti-tranbergia/7708932#gs.gl6rap>.

Elo, Emil (2021). "Sanna Marin, mitä Suomen taloudelle pitää tehdä?" *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 6.11.2021. Saatavilla: <https://www.hs.fi/visio/art-2000008381677.html>.

Gustafsson, Mikko ja Kerkelä, Lassi (2020). "Fitnessmalli Sofia Belórf sai syyttäjän mukaan huumerahoilla ostetun 12 000 euron Rolexin – Janne Tranbergille ja Niko Ranta-aholle syytteet valtavista huumelasteista." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 30.1.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006388866.html>.

Gustafsson, Mikko (2020). "HS-analyysi: Suomen pahamaineisin jengi United Brotherhood yrittää estää alamaailmaa halvaantumasta, mutta sen peliliike saattoi tulla liian myöhään." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 7.1.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006365286.html>.

Gustafsson, Mikko (2020). "Koronavirusepidemia vähensi huumeiden käyttöä Euroopassa, mutta Suomessa tilanne paheni: Korona-kevät on niittänyt porukkaa." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 2.9.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006621023.html>.

Hamunen, Ulla-Maija ja Rautio, Marjatta (2019). "Poliisi huolissaan: Suomessa on 800 rikollisjengien jäsentä – ulkomailta tulee uusia ryhmiä ja rikollisuus lisääntyy." *Yle*, lehtiartikkeli 29.3.2019. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10712192>.

Hannula, Päivi (2013). "Krp korjasi lukujaan: Jengiläisten määrä ei sittenkään jyrkässä kasvussa." *Mtv*, lehtiartikkeli 2.4.2013. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/krp-korjasi-lukujaan-jengilaisten-maara-ei-sittenkaan-jyrkassa-kasvussa/2053896#gs.glb4mr>.

Happonen, Päivi (2018). "Vankeinhoidon pääjohtaja passittaisi sakkovangit hoitoon, ei vankilaan: He ovat heikko-osaisin kansanosia." *Yle*, lehtiartikkeli 30.5.2018. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10230257>.

Harju, Jukka (2017). "Uusi ilmiö: Rikolliset liivijengit houkuttelevat maahanmuuttajia riveihinsä – Jengien kieltämistä pitäisi harkita, sanoo poliisi." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 22.12.2017. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005500453.html>.

Hurdle, Jon ja Tavernise, Sabrina (2011). "Former Judge Is on Trial in 'Cash for Kids' Scheme." *The New York Times*, lehtiartikkeli 8.2.2011. Saatavilla: <https://www.nytimes.com/2011/02/09/us/09judge.html>.

Hämäläinen, Veli-Pekka (2020). "Poliisi on pihalla kuin lumiukko, kirjoitti viranomaisia pakoillut Janne Tranberg muistikirjaan – mutta sitten hän paljasti itse piilopaikkansa." *Yle*, lehtiartikkeli 31.1.2020. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11186156>.

Helsingin Sanomat (2016). "Heroiniriippuvainen Ani tuli takaisin – Kuin telkkari olisi yhtäkkiä auennut ja siellä olisi näkynyt 50 kanavaa." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 23.5.2016. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002902525.html>.

Helsingin Sanomat (2013). "Krp: Liivijengit leviävät kuin kauppaketjut." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 18.2.2013. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002614423.html>.

Kaaro, Jani (2013). "Köyhyys on aivoja syövä loinen." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 17.9.2013. Saatavilla: <https://www.hs.fi/tiede/art-2000002674802.html>.

Kallionpää, Katri (2016). "Huumeet olivat kitaristi Jukka Ormalle peruselintarvikkeita – päätös lopettamisesta syntyi liikenneympyrässä." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 26.3.2016. Saatavilla: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000002892908.html>.

Kantola, Anne (2020). "Pantattuja Ferrareita ja isän varoilla elettyä luksus-elämää – poliisi-tutkinta paljasti fitness-malli Sofia Belórfin ja liikemies Niko Ranta-ahon some-loiston kääntöpuolen."

Helsingin Sanomat, lehtiartikkeli 31.1.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006391854.html>.

Kerkelä, Lasse (2020). ”Ravintolaillan jälkeiset kokaiinijatkot johtivat Ranta-ahon ja Tranbergin epäilyn huumevyyhdin paljastumiseen – yhdelle luettiin syyte tapon yrityksestä.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 6.2.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006397474.html>.

Kerkelä, Lasse (2011). ”Helvetin enkeleitä epäillään valtavasta huumebisneksestä.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 9.9.2011. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000004828178.html>.

Koppinen, Mari (2015). ”Sarana-yhtye veti huumeiden käyttäjät takaisin elämään – Bändin takia me täällä ollaan.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 20.1.2015. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002793772.html>.

Kirsi, Katri (2020). ”Katso kartasta, mitkä rikollisorganisaatiot kokoontuvat kotikulmillasi – KRP: jengitilanne voimakkaassa muutoksessa United Brotherhoodin väliaikaisen toimintakiellon vuoksi.” *Yle*, lehtiartikkeli 26.9.2020. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11542665>.

Kirsi, Katri (2020). ”Onko Helsingissäkin pian rikollisjengien hallitsemia lähiöitä Tukholman tapaan?” *Yle*, lehtiartikkeli 12.11.2020. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11642651>.

Koivuranta, Esa (2020). ”Nuorisotutkija varoo leimaamista: nuorten rikollisuutta on ollut aina – Olemme taas tässä samassa keskustelussa.” *Yle*, lehtiartikkeli 11.11.2020. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11642075>.

Kuokkanen, Katja (2020). ”Helsingin keskustassa liikkuu nyt joukoissa yli sata mahdollisesti vaarallista nuorta – Asian-tuntijoiden mukaan taustalla on uusi maahanmuuttoon liittyvä ilmiö.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 10.11.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007609651.html>.

Lemann, Nicholas (1986). ”The Origins of the Underclass.” Osat 1–2. *Atlantic Monthly*, juttusarja 1.6.1986; 1.7.1986.

Mackay, Kristy (2021). "The Glasgow Effect: examining the city's life expectancy gap – a photo essay." *The Guardian*, lehtiartikkeli: 26.2.2021. Saatavilla: <https://www.theguardian.com/artand-design/2021/feb/26/the-glasgow-effect-examining-the-citys-life-expectancy-gap-a-photo-essay>.

Malmberg, Lari (2020). "Uutinen nuorisorikollisuudesta paljasti taas maahanmuutosta keskustelun vaikeuden." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 12.11.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007614238.html>.

Millet, Gilles (2008). "Grand angle: C'est ma façon de dire merde." *Libération*, lehtiartikkeli 22.10.2008. Saatavilla: https://www.liberation.fr/societe/2008/10/22/c-est-ma-facon-de-dire-merde-c-est-ma-facon-de-dire-merde_154782/.

Mattila, Sanni (2019). "Tällainen on Suomen alamaailma nyt – Uhriksi voi joutua kuka tahansa: "Usein portsarit sattuvat sillä hetkellä katsomaan muualle..." *Iltalehti*, lehtiartikkeli 7.10.2019. Saatavilla: <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/8d5997da-85d8-4c56-af2d-8970c36f5791>.

Mattila, Sanni (2020). "Miksi huumebisnes vei hyvän perheen pojan mennessään? Näin paikalliset kuvailevat Niko Ranta-ahon elämää Espanjassa: Hänellä näytti olevan kaikki." *Mtv*, lehtiartikkeli 14.2.2020. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/miksi-huumebisnes-vei-hyvan-perheen-pojan-mennessaan-nain-paikalliset-kuvailevat-niko-ranta-ahon-elamaa-espanjassa-hanella-naytti-olevan-kaikki/7717218#gs.gkwlt0>.

Moilanen, Kaisu (2018). "Miestä puukotettiin Itä-Helsingissä joulupäivänä." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 25.12.2018. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005946551.html>.

Moilanen, Kaisu (2020). "Onko Suomi matkalla Ruotsin tielle nuorten jengi-väkivallassa? Asiantuntijoiden mukaan Suomella on merkittävä ero naapuriin verrattuna." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 11.11.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007611281.html>.

Muhonen, Teemu (2020). ”Sosiaalitukia pitää leikata hyvinvointivaltion tervehdyttämiseksi, sanoo kokoomuksen Kai Mykkänen.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 6.2.2021. Saatavilla: <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000007787129.html>.

Muhonen, Teemu ja Teittinen, Paavo (2021). ”Poliisin rahoitusta ei ole leikattu vaan lisätty tuntuvasti – Hallituksessa ihmetellään, mihin rahat oikein menevät.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 29.9.2021. Saatavilla: <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008294987.html>.

Murray, Charles (1989). ”The Underclass.” *The Sunday Times Magazine*, lehtiartikkeli 26.11.1989.

Määttänen, Juuso (2020). ”Uutuussarja piirtää raskaat huumerikokset tunnustaneesta Niko Rantaahosta kuvan, joka ihmetyttää tutkijaakin – Tekijät vastaavat.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 14.8.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006601604.html>.

Newall, Mike (2021). ”Business and bloodshed.” *Philadelphia Inquirer*, lehtiartikkeli 21.5.2021. Saatavilla: <https://www.inquirer.com/zzz-systest/a/heroin-effects-kensington-philadelphia-dealers-violence-20210520.html>.

Newfield, Jack (2002). ”Little Big Man.” *New York Magazine*, lehtiartikkeli 24.6.2002. Saatavilla: <https://nymag.com/nymetro/news/trends/columns/cityside/6160/>.

New York Daily News (1975). ”Ford to City: Drop Dead.” *New York Daily News*, lehtiartikkeli 30.10.1975.

Niemi, Marko ja Tebest, Teemu (2017). ”Näin liivijengit toimivat eri puolella Suomea.” *Yle*, lehtiartikkeli 7.12.2017. Saatavilla: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/12/07/nain-liivijengit-toimivat-eri-puolella-suomea>.

Nieminen, Tommi (2019). ”Sakkovangit.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 9.6.2019. Saatavilla: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006134991.html>.

Nykänen, Riika (2020). "Törkeistä huumerikoksista syytetty Niko Ranta-aho hermostui kesken IS:n haastattelun: En halua kommentoida sitä, jos siinä sanotaan kuolema." *Iltta-Sanomat*, lehtiartikkeli 13.8.2020. Saatavilla: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006600517.html>.

Nykänen, Riika (2020). "Poliisi kiinnostui Janne Tranbergin jättämästä lämpimästä viestistä kirjaan – näin Niko Ranta-aho kuvaili kuulusteluissa välejään Nacciin." *Iltta-Sanomat*, lehtiartikkeli 1.2.2020. Saatavilla: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006392044.html>.

Paananen, Veera (2020). "Alaikäisten tekemien rikosten määrä Helsingissä ei ole kasvussa, paljastavat tilastot – Poliisia huolettavat "hatkaajat" ja lisääntyneet teräaseet." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 10.11.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007611034.html>.

Parikka, Valtteri (2020). "Ikuinen kierre." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 27.11.2020. Saatavilla: <https://dynamic.hs.fi/2020/ikuinen-kierre/>.

Passi, Minna (2017). "Alamaailman lonkerot ulottuvat yhä syvemmälle suomalaiseen yritystoimintaan – bulvaaneja, rakennusmestareiden lahjontaepäilyjä ja entistä raaempaa väkivaltaa." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 29.11.2017. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005468179.html>.

Paulavaara, Päivi (2014). "Huumekierteestä irti päässyt Ani Laitinen kiroaa ja kiittää metadonia." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 18.3.2014. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002717427.html>.

Percy, Jennifer (2018). "Trapped by the Walmart of Heroin." *The New York Times Magazine*, lehtiartikkeli 10.10.2018. Saatavilla: <https://www.nytimes.com/2018/10/10/magazine/kensington-heroin-opioid-philadelphia.html>.

Pilkington, Ed (2017). "A journey through a land of extreme poverty: welcome to America." *The Guardian*, lehtiartikkeli 15.12.2017. Saatavilla: <https://www.theguardian.com/society/2017/dec/15/america-extreme-poverty-un-special-rapporteur>.

Rantavaara, Minja (2020). ”Päihdetyöntekijät ovat huolissaan Helsingin huumeiden-käyttäjistä: Monella on kova nälkä ja naiset myyvät itseään.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 25.8.2020. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006612423.html>.

Rantavaara, Minja (2021). ”Jonna ja Nikke nukkuvat käymälässä.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 29.1.2021. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007769515.html>.

Roberts, Sam (2006). ”Infamous ‘Drop Dead’ Was Never Said by Ford.” *The New York Times*, lehtiartikkeli 28.6.2006. Saatavilla: <https://www.nytimes.com/2006/12/28/nyregion/28veto.html>.

Robertson, Campbell (2016). ”New Orleans Police Officers Plead Guilty in Shooting of Civilians.” *The New York Times*, lehtiartikkeli 20.4.2016. Saatavissa: <https://www.nytimes.com/2016/04/21/us/hurricane-katrina-new-orleans-danziger-bridge-shootings.html>.

Salminen, Solmu (2020). ”Onko Suomi luisumassa autopalojen ja jengien tielle? Tutkija kertoo avaintekijästä, joka voi ratkaista nuorisrikollisuuden suunnan.” *Iltalehti*, lehtiartikkeli 11.11.2020. Saatavilla: <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/2058eb73-00d9-4abb-90a7-07e630a775a8>.

Savigneau, Josyane (1980). ”Le procès de Libération pour une interview de Mesrine: Apologie du crime ou vérité d'un homme.” *Le Monde*, lehtiartikkeli 18.12.1980. Saatavilla: https://www.lemonde.fr/archives/article/1980/12/18/le-proces-de-liberation-pour-une-interview-de-mesrine-apologie-du-crime-ou-verite-d-un-homme_3072194_1819218.html.

Sundberg, Anneli (1993). ”Vihreiden Eero Paloheimo vihaa sokeaa empatiaa – Eduskunta on pelkkä sosiaalitoimisto.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 3.10.1993. Saatavissa: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000003272031.html>.

Syrjälä, Hanna (2016). ”Perheenisän amfetamiini-riippuvuus: Päivällä huumeporukoissa, illalla lautaapelejä lasten kanssa.” *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 5.5.2016. Saatavilla: <https://www.hs.fi/elama/art-2000002899618.html>.

Tapani, Tuomo-Juhani (2006). "Alamaailma aseistautuu ja raaistuu." *Kaleva*, lehtiartikkeli 29.03.2006. Saatavilla: <https://www.kaleva.fi/alamaailma-aseistautuu-ja-raaistuu/2086073>.

Time (1977). "The Underclass: Minority within the minority." *Time*, lehtiartikkeli 29.8.1977. Saatavilla: <http://content.time.com/time/magazine/0,9263,7601770829,00.html>.

Vuorela, Mervi (2021). "Seattlen musiikkisuuruus piikitti huumeita penikseensä ja käyttäytyi huonosti jopa Kurt Cobainin hautajaisissa – Mark Lanegan ei ylpeile vaan kuvaa omaa viallisuuttaan." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 24.3.2021. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007879454.html>.

Vulliamy, Ed (2012). "Western banks reaping billions from Colombian cocaine trade." *The Observer*, lehtiartikkeli 2.6.2012. Saatavilla: <https://www.theguardian.com/world/2012/jun/02/western-banks-colombian-cocaine-trade>.

Width, Terhi (2007). "Ranskalainen filosofi Baudrillard kuoli." *Helsingin Sanomat*, lehtiartikkeli 7.3.2007. Saatavilla: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004466423.html>.

Internetlähteet

Curtis, Adam (2016). *Hypernormalisation*. YouTube-video, 2:46:31. Julkaistu 7.2.2017. https://www.youtube.com/watch?v=yS_c2qqA-6Y&t=1s.

Haapakangas, Kimmo (2020). "Nuorten rikollisuus on laskussa – mutta pieni joukko nuorista tekee yhä enemmän ja vakavampia rikoksia." Tilastokeskus. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/nuorten-rikollisuus-on-laskussa-mutta-pieni-joukko-nuorista-tekee-yha-enemman-ja-vakavampia-rikoksia/>.

Hallituksen esitys (2018). HE 178/2018 vp. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_178+2018.aspx.

Hirvonen, Tahvo (2003). Yksinäisen tähden harhailija. Dokumentti runoilija Arto Melleristä. Katsottavissa myös YouTubesta: <https://www.youtube.com/watch?v=T-ulNLmnfxg&t=754s>.

Poliisi (2020). "Helsingin rikollisuus kansainvälistyy ja huolta aiheuttavien nuorten määrä kasvaa". Poliisin tiedote, 24.11.2020. Saatavilla: <https://poliisi.fi/-/helsingin-rikollisuus-kansainvalistyy-ja-huolta-aiheuttavien-nuorten-maara-kasvaa>.

Rikosseuraamuslaitos (2019). "Rikosseuraamuslaitoksen tilastosta 2019." Rikosseuraamuslaitos, 2019. Saatavilla: https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen-vuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf.

Muut lähteet

Keskusrikospoliisi (2019). "Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2019."

Keskusrikospoliisi (2018). "Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2018."

Keskusrikospoliisi (2017). "Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2017."

.

Keskusrikospoliisi (2016). "Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2016."

Keskusrikospoliisi (2015). "Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2015."

Keskusrikospoliisi (2014). "Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2014."